

מהי מדיניות עירונית התומכת במוביליות חברתית?

סרגיי סומקין, לינור קיקנדה, ארתור סנדלר *

נייר מדיניות 2026.04 / אפריל 2026

* ד"ר סרגיי סומקין, לינור קיקנדה וארתור סנדלר הם חוקרים במכון אהרן למדיניות כלכלית באוניברסיטת רייכמן. המחקר נערך בהתעצות עם פרופ' צבי אקשטיין, ראש מכון אהרן למדיניות כלכלית, פרופ' אסנת ליפשיץ, חברת סגל בבית ספר טיומקין לכלכלה, וד"ר טלי לרום, חוקרת בכירה במכון אהרן למדיניות כלכלית. חלק מהמחקר נערך בסביבת המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בהתבסס על קובצי רשומות פרט שהוכנו לצורך ביצוע המחקר על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ושמהם הושמטו פרטי זיהוי, ואנו מודים לצוות המקצועי מהלמ"ס על שיתוף הפעולה הפורה ועל הנכונות לעזור. המחקר נערך בשיתוף קרן רשי.

מכון אהרן למדיניות כלכלית

על שם אהרן דוברת ז"ל

חזון מכון אהרן למדיניות כלכלית בבית ספר טיומקין לכלכלה הוא לתמוך בצמיחה כלכלית וחזק חברתי בני-קיימא ובצמצום העוני, זאת באמצעות עיצוב אסטרטגיה מבוססת יעדים מדידים בני השוואה בינלאומית והצעות לתוכניות מפורטות למדיניות כלכלית המבוססות על ידע בינלאומי מעודכן. אנו מתמקדים ברפורמות לצמיחה כלכלית הנובעת מגידול בתעסוקה ומהעלאת התוצר לשעת עבודה (הפריון) בישראל.

המדד המרכזי לצמיחה כלכלית בת-קיימא – התוצר לנפש – נמצא עדיין ברמה נמוכה מזו המקובלת במדינות המובילות בעולם המפותח, וכמוהו גם הפריון במשק. המכון, באמצעות מחקרים כלכליים, מציע יעדים, כלי מדיניות חדשניים ורפורמות לקידום הצמיחה, התעסוקה האיכותית והפריון.

מטרת המכון היא להשפיע על המדיניות הכלכלית-חברתית בישראל, תוך גיבוש תוכניות ארוכות טווח שתתמודדנה עם מכלול הבעיות הכלכליות והחברתיות במשק, ובייחוד בקרב משפחות בחצי התחתון של התפלגות ההכנסות. אלו כוללות חלקים נכבדים מהאוכלוסיות הערבית והחרדית, ועליית התעסוקה והפריון בהן תתרום רבות להשגת יעדי הצמיחה, החזק החברתי וצמצום העוני. כמו כן, מטרת המחקרים היא להשפיע על השיח המקצועי ולעורר דיון המבוסס על מידע אמין ועל מחקר כלכלי-חברתי המציע כלים מעשיים להשגת היעדים.

← דירקטוריון:

מר שלמה דוברת (יו"ר), מר ירון לוטן (סגן יו"ר), פרופ' מרטין אייכנבאום, גב' יעל אנדורן, פרופ' צבי אקשטיין, מר ירום אריאב, מר גבי אשכנזי, גב' דיתה ברונצקי, פרופ' איתי גולדשטיין, גב' יעל דוברת, מר קובי הבר, מר רוני חזקיהו, פרופ' ניראון חשאי, גב' ענת לוי, פרופ' רפי מלניק, מר רונן ניר, ד"ר טלי רגב, גב' עפרה שטראוס, מר חיים שני, מר עימאד תלחמי.

← ראש המכון:

פרופ' צבי אקשטיין.

← ועדה מדעית:

פרופ' צבי אקשטיין (יו"ר), פרופ' מרטין אייכנבאום, ד"ר אסף אילת, פרופ' בנימין בנטל, פרופ' אפרים בנמלך, פרופ' יניב גרינשטיין, פרופ' צבי הרקוביץ, ד"ר יניב ידיד לוי, פרופ' אסנת ליפשיץ, פרופ' עומר מואב, פרופ' רפי מלניק, ד"ר טלי רגב.

← פרטי התקשרות:

אוניברסיטת רייכמן, ת.ד. 167 הרצליה 4610101

טלפון: 09-9602431

דוא"ל: aaron.economics@runi.ac.il

אתר: www.aiep.runi.ac.il

מהי מדיניות תכנון ויישום עירוני התומכת במוביליות חברתית?

נייר מדיניות זה נערך על ידי מכון אהרן למדיניות כלכלית ("המכון") בשיתוף קרן רש"י ("הקרן") במטרה לבחון מהי מדיניות תכנון ויישום עירוני התומכת במוביליות חברתית-כלכלית. המושג "מוביליות חברתית-כלכלית" ("המוביליות") מתאר בדרך כלל את יכולתו של אדם לשפר את מעמדו הכלכלי והחברתי בהשוואה להוריו. רמת מוביליות גבוהה משקפת חברה שוויונית, שבה רמת הנגישות של הפרט להזדמנויות לחינוך איכותי, תעסוקה איכותית, מערכת בריאות איכותית, דיור ועוד היא גבוהה, ומעמדו אינו מוכתב מראש על פי הרקע המשפחתי או הכלכלי שאליו נולד. מחקר זה מתמקד בשאלה מהי מדיניות תכנון ויישום עירוני המקדמת יעד שלפיו לכל ילד בישראל – ללא תלות במקום לידתו ו/או מגוריו, ללא תלות ברקע החברתי-כלכלי של המשפחה – תינתן הזדמנות אמיתית למצות את יכולותיו. חשיבות שאלת המחקר נובעת מכך שקידום המוביליות החברתית-כלכלית תורם להעלאת פירון העבודה, לצמיחה כלכלית, לצמצום העוני ולהקטנת ההוצאות על שירותי רווחה וקצבאות.

במסגרת המחקר סקרנו ספרות כלכלית בתחום המוביליות החברתית-כלכלית, המשמשת תשתית להתוויית מדיניות אפקטיבית. **שילוב התובנות מסקירת ספרות כלכלית מלמד כי :**

- מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית מתמקדת בעיקר בשיפור הזדמנויות של פרטים ממשפחות מוחלשות להשיג הישגים גבוהים יותר בחינוך, בהשכלה על-תיכונית, בתעסוקה, בדיור, בבריאות וכו'.
- עיקרון מרכזי במדיניות הוא השקעה בשיפור ופיתוח כישורים לאורך ציר החיים – מלידה ועד לכניסה לשוק העבודה.
- המדיניות של הממשלה והרשות המקומית מתמקדת בגורמים עיקריים למוביליות: סביבה ביתית, סביבה חינוכית, סביבת מגורים.
- המדיניות מתבססת על מדדי מוביליות כמותיים לאורך ציר החיים, המאפשרים להעריך הזדמנויות, לזהות חסמים, ולבחון את האפקטיביות של פעולות הממשלה לאורך זמן.
- יישום המדיניות נעשה בשיתוף פעולה של הממשלה עם הרשויות המקומיות, מתוך הבנה שהן הגורם הקרוב ביותר לשטח, ובעלות היכולת להתאים את ההתערבויות לסוגיות מקומיות ייחודיות. הרשויות המקומיות מהוות גורם קרוב לתושבים, מכירות היטב את הצרכים, הפערים וההזדמנויות הייחודיים של האוכלוסייה בתחומן וממלאות תפקיד חשוב ביישום מדיניות לאומית.

נכון להיום, אין בישראל מדיניות לאומית או מדיניות ברמת רשות מקומית סדורה לקידום מוביליות חברתית-כלכלית. אין מנגנון לזיהוי שיטתי של ילדים ממשפחות מוחלשות, אין מדדי תוצאה לאורך ציר החיים, ולרשויות המקומיות חסרה תשתית מוסדרת לפעולה בתחום זה. זאת למרות הפערים הכלכליים הגבוהים בין היישובים בנגישות לחינוך איכותי ולתעסוקה איכותית, שמנציחים מוביליות בין-דורית נמוכה.

המחקר מציע רשימה של 32 מדדי תוצאה ("מדדי מוביליות") שאותם, על פי סקירת הספרות הכלכלית, מומלץ לחשב ברמת רשות מקומית כדי לזהות פערים בין התוצאות של הילדים ממשפחות מוחלשות¹ לאורך ציר החיים ולמדוד את השינוי במצב הילדים האלה. מתוך הרשימה חישבנו 15 מדדי מוביליות עבור 143 רשויות מקומיות² בשתי נקודות זמן, 2012–2014 ו-2017–2019: 6 מדדים עבור תיכון, 6 מדדים עבור השכלה

¹ ילד ממשפחה מוחלשת הוגדר במחקר זה כילד להורים שהכנסתם נמצאת ברבעון התחתון של התפלגות ההכנסה בעת שהילד למד בחטיבת הביניים.

² ב-143 רשויות אלה מתגוררים 85% מהאוכלוסייה.

על-תיכונית, 3 מדדים עבור שוק העבודה. המדדים אוחדו למדד מייצג לכל שלב ולמדד מוביליות כולל: "מדד המוביליות החברתית" (Israel Social Mobility Index - ISMI).

הניתוח של מדדי המוביליות לפי מאפייני הרשות המקומית מצביע על הבדלים מובהקים בתוצאות לפי קבוצות האוכלוסייה, גודל הרשות המקומית, המיקום הגאוגרפי והאשכול החברתי-כלכלי. רשויות מקומיות בחברה היהודית הלא-חרדית מדורגות גבוה ברוב מדדי המוביליות בהשוואה לאחרות, בעוד שרשויות מקומיות בחברה החרדית והבדואית מדורגות בעקביות בתחתית הדירוג. רשויות מקומיות במחוזות תל אביב מובילות בדירוג בכל שלושת שלבי החיים (תיכון, השכלה על-תיכונית, שוק העבודה), ואילו רשויות מקומיות במחוז ירושלים מדורגות בתחתית הדירוג. רשויות מקומיות בינוניות וגדולות מדורגות גבוה יותר במדדי שוק העבודה לעומת רשויות מקומיות קטנות. נוסף על כך, נמצא קשר חזק בין הדירוג החברתי-כלכלי של הרשות המקומית לבין מדדי המוביליות.

ניתוח של מדדי המוביליות חושף פערים משמעותיים בנגישות להזדמנויות לאורך שלבי החיים: רק 12% מהילדים ממשפחות מוחלשות לומדים ברשויות מקומיות "מקדמות מוביליות חברתית" (25% מהרשויות המקומיות בעלות מדדי המוביליות הגבוהים ביותר בתיכון, בהשכלה על-תיכונית ובשוק העבודה). 43% מהילדים ממשפחות מוחלשות לומדים ברשויות "מעכבות מוביליות חברתית" (25% מהרשויות המקומיות בעלות מדדי המוביליות הנמוכים ביותר בתיכון, בהשכלה על-תיכונית ובשוק העבודה). בחברה הבדואית והחרדית אין כלל תלמידים ממשפחות מוחלשות הלומדים ברשויות "מקדמות מוביליות חברתית", ואילו בחברה היהודית הלא-חרדית והדרוזית – שיעור זה מגיע ל-30%. במחוזות תל אביב והמרכז שיעור הילדים ממשפחות מוחלשות הלומדים ברשויות "מקדמות מוביליות חברתית" מגיע לכ-30%, ואילו בפריפריה הגאוגרפית שיעור זה עומד על פחות מ-10%. ברשויות באשכול חברתי-כלכלי נמוך 1–6 שיעור הילדים המוחלשים הלומדים ברשויות "מקדמות מוביליות חברתית" נמוך מ-10%, בעוד שברשויות באשכול חברתי-כלכלי 7–10 שיעורם עולה על 50%.

ממצאי ראיונות ברשויות המקומיות מצביעים על חסמים ניכרים לשיפור הישגי תלמידים ממשפחות מוחלשות בשלב התיכון, בהם: העדר הגדרה מוסכמת של אוכלוסיית "פרטים מוחלשים" שתאפשר התערבות ממוקדת, העדר מערכת נתונים ברמת הרשות שתספק מעקב שיטתי ומתמשך אחר אוכלוסייה זו, העדר יעדים מוגדרים לשיפור מצבם של הפרטים המוחלשים, המגובים במנגנוני תמרוץ ובשיתופי פעולה עם הממשלה המרכזית, היעדר מחויבות עירונית לקידום היעד של חינוך איכותי, ריכוז גבוה של תלמידים מוחלשים בבתי ספר קטנים, מחסור במעטפת פדגוגית איכותית ומקצועית וניצול חלקי של תשתיות אזוריות כגון אקדמיה ומרכזי מצוינות. בכל הראיונות בנוגע לשאלה האם מדדי מוביליות, שחושבו במסגרת המחקר, יכולים לסייע לקדם מוביליות – התשובה הייתה "כן" באופן גורף.

בהתבסס על ממצאי המחקר אנו ממליצים על גיבוש מדיניות לאומית לקידום מוביליות חברתית-כלכלית בישראל שכוללת: הגדרת אוכלוסיית פרטים ממשפחות מוחלשות, קביעת מדדי מוביליות מוסכמים למדידת תוצאות של פרטים ממשפחות מוחלשות לאורך ציר החיים, מדידת התוצאות של הפרטים מהמשפחות המוחלשות, בחינת הפערים, קביעת יעדים לאומיים לשיפור תוצאות פרטים מוחלשים במדדי מוביליות, איסוף שיטתי של הנתונים על ידי הלמ"ס עבור מדדי מוביליות שנבחרו, תמרוץ גופים מבצעים על פי קידום ועמידה ביעדים, מדידת אפקטיביות של תוכניות לשיפור תוצאות פרטים מוחלשים במדדי מוביליות, פרסום "דוח מוביליות" שנתי לגבי מצב הפרטים ממשפחות מוחלשות במדדי מוביליות והתקדמותם במדדים אלה, תיעוד, שיתוף והנגשת תוכניות אפקטיביות (Best Practices), מתודולוגיות עבודה ושיתופי פעולה רב-מגזריים.

תוכן העניינים

1. סיכום ומסקנות	6
2. סקירת ספרות	15
2.1 רקע – מהי מוביליות חברתית-כלכלית?	15
2.2 גורמים מתואמים עם מוביליות	16
2.3 כישורים משפיעים על הכנסה מעבודה	17
2.4 תוכניות לקידום מוביליות באמצעות שיפור הכישורים	18
2.5 תפקידן של רשויות מקומיות בקידום מוביליות חברתית	19
2.6 מרכיבי מדיניות ממשלתית אפקטיבית לקידום המוביליות	20
2.6.1 מדידה שיטתית של מוביליות חברתית-כלכלית	21
2.6.2 מדיניות לקידום מוביליות חברתית בישראל	22
2.7 מדדי מוביליות מבוססי ספרות כלכלית עבור ישראל	24
2.7.1 הגיל הרך (גילים 0–6)	24
2.7.2 מערכת החינוך (גילים 6–18)	26
2.7.3 השכלה על-תיכונית (גילים 18–29)	28
2.7.4 שוק העבודה	30
3. מתודולוגיית חישוב מדדי מוביליות ברמת רשות מקומית	31
4. תוצאות	35
4.1 דירוג הרשויות לפי קבוצת אוכלוסייה	36
4.2 דירוג היישובים לפי גודל היישוב	39
4.3 דירוג היישובים לפי מחוז	41
4.4 דירוג היישובים לפי אשכול חברתי-כלכלי	44
4.5 סיכום תוצאות עבור רשויות עם מאפיינים דומים	47
4.5.1 רשויות גדולות עם רוב אוכלוסייה יהודית לא-חרדית	47
4.5.2 רשויות גדולות עם רוב אוכלוסייה יהודית לא-חרדית	50
4.5.3 רשויות קטנות עם רוב אוכלוסייה יהודית לא-חרדית	52
4.5.4 רשויות עם רוב אוכלוסייה ערבית	54
5. לימוד מהפרקטיקות של שיפור התוצאות בקרב פרטים מוחלשים	58
5.1 ימי למידה: הגורמים המשתתפים ושאלות לדיון	61
5.2 האתגרים בהעלאת שיעור תלמידי י"ב הלומדים מקצועות בגרות הייטק	62
5.2.1 ריכוז גבוה של תלמידים ממשפחות מוחלשות בבתי ספר קטנים	62
5.2.2 מעטפת פדגוגית איכותית ויציבה	62
6. המלצות מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית	68
נספח א: הספרות הכלכלית העוסקת במוביליות אזורית	73
נספח ב: ריכוז תוצאות מוביליות	76
נספח ג: תשתית נתונים עבור ימי למידה	84

1. סיכום ומסקנות

נייר מדיניות זה נערך על ידי מכון אהרן למדיניות כלכלית ("המכון") בשיתוף קרן רש"י ("הקרן") במטרה לבחון מהי מדיניות תכנון ויישום עירוני התומכת במוביליות חברתית-כלכלית והמקדמת יעד שלפיו לכל ילד בישראל – ללא תלות במקום לידתו ו/או מגוריו, ללא תלות ברקע החברתי-כלכלי של המשפחה – תינתן הזדמנות אמיתית למצות את יכולותיו. חשיבות שאלת המחקר נובעת מכך שקידום המוביליות החברתית-כלכלית תורם להעלאת פריון העבודה, לצמיחה כלכלית, לצמצום העוני ולהקטנת ההוצאות על שירותי רווחה וקצבאות.

לרוב, המושג "מוביליות חברתית-כלכלית (בין-דורית)" ("המוביליות") מתאר את יכולתו של הפרט לשפר את מעמדו הכלכלי והחברתי בהשוואה להוריו. רמת מוביליות גבוהה משקפת חברה שוויונית שבה רמת הנגישות של הפרט לחינוך איכותי, להשכלה על-תיכונית, לתעסוקה איכותית ולהזדמנויות נוספות היא גבוהה, ומעמדו אינו מוכתב מראש על פי הרקע המשפחתי או הכלכלי שאליו נולד. בספרות הכלכלית נהוג להבחין בין שני סוגי מוביליות עיקריים:

- **מוביליות יחסית** – מבוססת על עוצמת הקשר בין המעמד החברתי-כלכלי של ההורים לבין זה של ילדיהם במדדים כגון הכנסה, תעסוקה והשכלה. במוביליות יחסית גבוהה הקשר חלש, והילדים נוטים לשפר את מצבם בהשוואה להוריהם. במוביליות יחסית נמוכה הקשר חזק, והילדים נוטים להישאר באותו מעמד כלכלי שבו היו הוריהם.
- **מוביליות אבסולוטית** – מבוססת על השיפור בפועל במצב הכלכלי או החברתי של הילדים לעומת הוריהם, במדדים כגון הכנסה, תעסוקה והשכלה. מוביליות אבסולוטית כלפי מעלה מתייחסת לשיעור הילדים ששיפרו את מצבם הכלכלי בהשוואה להוריהם, לדוגמה עברו מרבעון ההכנסה התחתון לעליון.

כדי לענות על שאלת המחקר סקרנו ספרות כלכלית העוסקת במחקר על נושאים אלה:

- מוביליות בין-דורית והגורמים המתואמים עם מוביליות;
- גורמים המשפיעים על הכנסה מעבודה;
- פעולות של הממשלה / הרשויות המקומיות לקידום המוביליות של ילדים ממשפחות מוחלשות והאפקטיביות שלהן;
- תפקיד הממשלה והרשויות המקומיות בקידום מוביליות חברתית-כלכלית ומרכיבי מדיניות אפקטיבית.

המסקנות המרכזיות העולות מהספרות הכלכלית:

- **ספרות 1 - מחקר העוסק במוביליות בין-דורית ובגורמים המתואמים עם מוביליות:** הספרות הכלכלית על מוביליות חברתית-כלכלית אזורית מראה כי רמת המוביליות משתנה באופן ניכר בין אזורים גאוגרפיים, בהתאם למאפיינים הכלכליים והחברתיים של האזור. נמצא כי תחומים כגון איכות החינוך, נגישות להשכלה גבוהה, נגישות לתעסוקה איכותית בשוק העבודה, רמת הפשיעה, איכות הבריאות והסגרציה הכלכלית מתואמים באופן מובהק עם מוביליות. ממצאים אלו תומכים בצורך במדיניות

אזורית המתמקדת בשיפור תחומים אלה כאמצעי לצמצום פערים בין-דוריים. עם זאת, ספרות זו אינה עוסקת בבחינת מנגנוני ההתערבות שיכולים לקדם מוביליות.³

- **ספרות 2 - מחקר העוסק בגורמים המשפיעים על הכנסה מעבודה :** הספרות הכלכלית מצביעה על כך שהגורמים המרכזיים המשפיעים על הכנסה מעבודה הם הכישורים הקוגניטיביים והלא-קוגניטיביים של הפרט, המתפתחים החל מהלידה. השקעות בילדים מרקע מוחלש בגיל צעיר הן לא רק צודקות חברתית, אלא גם משתלמות כלכלית: הן מניבות את התשואות הגבוהות ביותר במונחים של שיפור הישגים לימודיים, שילוב בתעסוקה, הפחתת פשיעה וצמצום תלות בקצבאות רווחה בבגרות. לעומת זאת, התערבויות מאוחרות יותר נוטות להיות פחות אפקטיביות ויקרות הרבה יותר. ממצא זה מחזק את הצורך במדיניות המתמקדת בהשקעה מוקדמת בילדים מרקע מוחלש, לצד המשך מתן רצף תמיכה בשלבים מאוחרים יותר לשימור והעצמת ההישגים הראשוניים.⁴

- **ספרות 3 - מחקר העוסק בפעולות של ממשלה / רשויות מקומיות לקידום המוביליות של ילדים ממשפחות מוחלשות והאפקטיביות שלהן:** לבחינת האפקטיביות של התערבויות נדרשים מדדי תוצאה: מדדי מוביליות. הספרות הכלכלית מראה כי התערבויות ממוקדות בסביבה החינוכית, הביתית ובסביבת המגורים מהוות מפתח ליצירת הזדמנויות שוות ולצמצום פערים בין-דוריים. מחקרים אמפיריים מצביעים על קשר סיבתי מובהק בין התערבויות אלו לבין שיפורים במדדי מוביליות חברתית-כלכלית, תוך הדגשת החשיבות של איסוף נתונים שיטתי וביקת אפקטיביות התוכניות.⁵

- **ספרות 4 - מחקר העוסק בתפקיד הממשלה והרשויות המקומיות בקידום מוביליות חברתית-כלכלית ובמרכיבי מדיניות אפקטיבית:** מדיניות מבוססת-מקום (place based policy) היא מדיניות ממשלתית ממוקדת, שנועדה להתמודד עם אתגרים והזדמנויות הייחודיים למקומות גאוגרפיים ספציפיים. מדיניות מבוססת-מקום מהווה כלי חשוב לקידום מוביליות חברתית-כלכלית, משום שהיא מאפשרת לתת מענה מותאם לאתגרים הייחודיים של כל יישוב ושכונה, בייחוד באזורים מוחלשים שבהם מדיניות ארצית "אחידה" אינה מספיקה. הרשויות המקומיות הן החוליה הקרובה ביותר לתושבים ומכירות היטב את הצרכים, הפערים וההזדמנויות הייחודיים של האוכלוסייה בתחומן. בכך, הן ממלאות תפקיד קריטי בתרגום מדיניות לאומית להטמעה מעשית בשטח ומעקב. עם זאת, הצלחת המדיניות מחייבת חלוקת אחריות ברורה בין הממשלה לרשויות, חיזוק יכולות ניהוליות ומשאבים מותאמים.⁶

³Chetty, R., Hendren, N., Kline, P., and Saez, E. (2014), "Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States", *Quarterly Journal of Economics* 129(4), 1553–1623. Carneiro, P., Cattan, S., Dearden, L., and Van der Erve, L. (2023), *Intergenerational income mobility in England*. Detailed estimates using administrative data.

Eriksen, T. L. M., Munk, M. D., and Simonsen, M. (2020), *Intergenerational income rank mobility in Denmark*. Estimates using administrative data.

Social Mobility Commission (2024), *State of the Nation 2024* [online]. Social Mobility Commission. Available at: <https://socialmobility.independent-commission.uk/policy-papers/state-of-the-nation-report-2024-local-to-national-mapping-opportunities-for-all>

⁴ ראה :

Cunha, F., and Heckman, J. (2007), "The technology of skill formation", *American Economic Review*, 97(2), 31–47. <https://doi.org/10.1257/aer.97.2.31>

Kautz, T., Heckman, J., Diris, R., ter Weel B., and Borghans L. (2014), *Fostering and Measuring Skills: Improving Cognitive and Non-Cognitive Skills to Promote Lifetime Success*. NBER Working Paper No. 20749. <https://doi.org/10.3386/w20749>

⁵ ראה :

OECD (2018), *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301085-en>

⁶ ראה :

שילוב התובנות מסקירת הספרות הכלכלית מלמד כי:

- מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית מתמקדת בשיפור ההזדמנויות של פרטים ממשפחות מוחלשות⁷ לקבל תוצאה איכותית⁸ בחינוך, בהשכלה על-תיכונית, בתעסוקה, בדיור ובבריאות.
- עיקרון מרכזי במדיניות הוא השקעה בשיפור ובפיתוח כישורים לאורך ציר החיים – מלידה ועד לכניסה לשוק העבודה.
- המדיניות של הממשלה והרשות המקומית במדינות שבחרו למדוד ולקדם מוביליות חברתית-כלכלית מתמקדת בגורמים עיקריים למוביליות: סביבה ביתית, סביבה חינוכית, סביבת מגורים.
- מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית מתבססת על מדדי מוביליות כמותיים לאורך ציר החיים, המאפשרים להעריך הזדמנויות, לזהות חסמים, ולבחון את האפקטיביות של פעולות הממשלה לאורך זמן.⁹
- יישום מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית נעשה בשיתוף פעולה של הממשלה עם הרשויות המקומיות, מתוך הבנה שהן הגורם הקרוב ביותר לשטח, ובעלות היכולת להתאים את ההתערבויות לסוגיות מקומיות ייחודיות. הרשויות המקומיות מהוות גורם קרוב לתושבים, מכירות היטב את הצרכים, הפערים וההזדמנויות הייחודיים של האוכלוסייה בתחומן וממלאות תפקיד חשוב ביישום מדיניות לאומית.

בישראל אין כיום מדיניות לאומית מוגדרת לקידום מוביליות חברתית-כלכלית. לא מתקיים זיהוי שיטתי של פרטים מוחלשים בכלל, ושל ילדים ממשפחות מוחלשות בפרט, לא קיימים מדדי תוצאה שיטתיים לאורך ציר החיים, ואין מדיניות סדורה של רשויות מקומיות בנושא המוביליות.

מצב זה מחייב התייחסות מיוחדת על רקע הפערים הכלכליים החריגים בין רשויות מקומיות בישראל, שהינם מהגבוהים במדינות ה-OECD ובאים לידי ביטוי באי-שוויון ניכר בהכנסות ובשיעורי עוני גבוהים.¹⁰ הפערים הכלכליים בין הרשויות פוגעים בהזדמנויות לרכישת השכלה איכותית ולהשתלבות בתעסוקה איכותית, ומנציחים פערים בין-דוריים. התלות הגבוהה בהעברות ממשלתיות והיעדר יכולת מימון עצמית מחלישים את יכולתן של רשויות מוחלשות לפתח פתרונות מקומיים וליזום השקעות ארוכות טווח.

מחקר זה מהווה תשתית לגיבוש מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית בישראל. המחקר עוסק בהגדרה ובמידה של תוצאות הפרטים המוחלשים ברשויות מקומיות בישראל לצורך זיהוי פערים, כבסיס

Beer, A. (2023), "The governance of place-based policies now and in the future?", Background paper for the OECD-EC High-Level Expert Workshop Series on "Place-Based Policies for the Future", Workshop 5, 15 September.

OECD (2025), *Place-Based Policies for the Future*, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e5ff6716-en>

Eurofound (2017), *Social mobility in the EU* | European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Available at: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2017/social-mobility-eu>

⁷ הורים הנמצאים ברבעון ההכנסה התחתון.

⁸ מעל תוצאה חציונית.

⁹ כך, למשל, בבריטניה פותח "מדד המוביליות החברתית" (SMI) המודד תוצאות של ילדים ממשפחות מוחלשות בארבעה שלבים – ילדות, בית ספר, נוער ובגרות – בפריסה רחבה של אזורים מוניציפליים, כדי לאתר פערים גאוגרפיים ולתכנן מדיניות ממוקדת ומותאמת-מקום.

¹⁰ ראה:

OECD 2020, Reducing socio-economic differences between municipalities in Israel

לקביעת יעדים ופיתוח תוכניות התערבות. על בסיס סקירת הספרות, במחקר הוגדרה רשימה של מדדי תוצאה המשקפים את מצב הילדים ממשפחות מוחלשות **בתחנות מרכזיות לאורך ציר החיים**: הגיל הרך (מהלידה עד גיל 6), מערכת החינוך (מגיל 6 עד גיל 18), ההשכלה העל-תיכונית (מגיל 18 עד גיל 29) ושוק העבודה (גיל 35).¹¹

מגבלת הנתונים החמורה בישראל מאפשרת לחשב רק חלק (15) ממדדי המוביליות, ורק החל משלב התיכון. המחסור בנתונים לחישוב מדדי המוביליות מהגיל הרך עד חטיבת הביניים – שלבים שבהם נקבע חלק גדול מהפערים – אינו מאפשר לבנות תמונה מלאה של מצב הפרטים המוחלשים לאורך ציר החיים, ופוגע ביכולת לבנות מדיניות לאומית סדורה לקידום מוביליות חברתית-כלכלית.

מתודולוגיית המחקר:

1. "ילדים ממשפחות מוחלשות" הוגדרו כילדים שהכנסת הוריהם בזמן לימודיהם בחטיבת הביניים נמצאת ברבעון התחתון של התפלגות ההכנסה.
2. חישוב המדדים נעשה ברמת הרשות המקומית¹² **שבה התחנך** הילד בשלב התיכון ולא על סמך מקום המגורים של הפרט בזמן המדידה. ההנחה היא שהרשות שבה הילד מתחנך משפיעה על הצלחתו בהמשך החיים בהשכלה העל-תיכונית ובשוק העבודה, ובכך מקדמת את המוביליות של הפרטים הלומדים ברשות. המדדים חושבו עבור 143 רשויות מקומיות, שבהם מתגוררים כ-85% מתושבי ישראל.
3. חישוב המדדים נעשה בשתי נקודות זמן – השנים 2012–2014 והשנים 2017–2019.
4. חישוב המדדים נעשה עבור שלוש תחנות מרכזיות לאורך ציר החיים של הפרט: **שלב התיכון, שלב ההשכלה העל-תיכונית (אקדמית ולא אקדמית) ושלב התעסוקה.**
5. בסך הכול חושבו 15 מדדי מוביליות: 6 מדדים עבור שלב התיכון, 6 מדדים עבור שלב ההשכלה העל-תיכונית ו-3 מדדים עבור שוק העבודה.
6. נעשה איחוד של המדדים בכל תחנה מרכזית וחושבו – "מדד התיכון", "מדד ההשכלה העל-תיכונית" ו"מדד התעסוקה". כמו כן, נעשה איחוד של כלל המדדים ל"**מדד המוביליות החברתית**" (Israel Social Mobility Index - ISMI).
7. נעשה דירוג הרשויות המקומיות הן על בסיס "מדד המוביליות החברתית" והן על בסיס כל אחד מהשלבים בהתאם למיקום היחסי של הרשות המקומית מתוך 143 רשויות מקומיות.¹³ הרשות המקומית בעלת הדירוג הגבוה ביותר במדד המוביליות דורגה במקום הראשון (1), ואילו הרשות המקומית בעלת הדירוג הנמוך ביותר דורגה במקום האחרון (143).
8. הפערים בדירוג הרשויות הוצגו בהתאם למאפיינים כמו קבוצות אוכלוסייה, גודל היישוב, אשכול חברתי-כלכלי ומיקום גאוגרפי.
9. נערכו ראיונות שטח עם רשויות מקומיות שהעמיקו את ההבנה לגבי פעולות לקידום מוביליות ולגבי הסיבות לפערים בהישגי ילדים ממשפחות מוחלשות.

¹¹ זאת בשונה ממדידה רגילה של המוביליות שמודדת את מעמדו הכלכלי והחברתי של הפרט בגיל מבוגר, בהשוואה להוריו.

¹² בכל היישובים פרט לכפר חב"ד (המשתייך לרשות שדות דן) הרשות המקומית היא הגוף העוסק בניהול העניינים המקומיים של יישוב. בהתאם, ההתייחסות בדוח זה ל"יישוב" היא שוות ערך להתייחסות ל"רשות מקומית".

בהתבסס על סקירת הספרות המחקרית, ההנחה היא שאם הילד ממשפחה מוחלשת לומד ברשות מקומית מקדמת מוביליות חברתית-כלכלית סביר שהוא יכול "לזכות" באיכות לימודים גבוהה, ויש לו סיכויים גבוהים להשתלב בהשכלה על-תיכונית ובתעסוקה איכותית.

בהתאם, המטרה המחקרית היא לבחון כיצד המקום שבו התחנך ילד ממשפחה מוחלשת משפיע על סיכוי לקבל חינוך איכותי בתיכון, לרכוש השכלה על-תיכונית (אקדמית או מקצועית) בנעוריו, ולהשתלב בתעסוקה איכותית בבגרותו. בהתאם, **חישוב המדדים נעשה ברמת הרשות המקומית שבה התחנך ילד ממשפחה מוחלשת בשלב התיכון ולא על סמך מקום המגורים של הפרט בזמן המדידה**, כדי: א. לבחון את ההשפעה של איכות החינוך שקיבל הפרט בתיכון על ההשתלבות בהשכלה על-תיכונית ובתעסוקה איכותית, ב. לבחון **במחקר המשך** את ההשפעה של הפעולות שהיישוב (הרשות המקומית) נוקט לשיפור ההישגים החינוכיים ועל שילוב בתעסוקה איכותית של הפרטים המתחנכים ביישוב.

הניתוח של מדדי המוביליות לפי מאפייני הרשות המקומית מצביע על הבדלים מובהקים בתוצאות לפי קבוצות האוכלוסייה, גודל הרשות המקומית, המיקום הגאוגרפי והאשכול החברתי-כלכלי. **רשויות מקומיות בחברה היהודית הלא-חרדית** מדורגות גבוה ברוב מדדי המוביליות בהשוואה לאחרות, בעוד **רשויות מקומיות בחברה החרדית והבדואית** מדורגות בעקביות בתחתית הדירוג. **רשויות מקומיות במחוזות המרכז ותל אביב** מובילות בדירוג בכל שלושת שלבי החיים (תיכון, השכלה על-תיכונית, שוק העבודה), ואילו **רשויות מקומיות במחוז ירושלים** מדורגות בתחתית הדירוג. **רשויות מקומיות בינוניות וגדולות** מדורגות גבוה יותר במדדי שוק העבודה לעומת רשויות מקומיות קטנות. נוסף על כך, נמצא קשר חזק בין הדירוג החברתי-כלכלי של הרשות המקומית לבין מדדי המוביליות.

החברה היהודית הלא-חרדית :

- **רשויות מקומיות במחוזות תל אביב והמרכז** מדורגות בעקביות במקום גבוה במדדי המוביליות – בתיכון, בהשכלה העל-תיכונית ובשוק העבודה. 60% מהרשויות במחוז תל אביב ו-56% במחוז המרכז מדורגות ברבעון העליון במדד המוביליות הכללי (ISMI).
- **רשויות מקומיות שלא במחוזות תל אביב או המרכז** מדורגות נמוך יותר בממוצע בכל השלבים, והדירוג תלוי במידה רבה בגודל הרשות ובמצבה החברתי-כלכלי. לא נמצאו רשויות מקומיות המדורגות ברבעון העליון של מדד המוביליות בקרב יישובים גדולים ובינוניים – מרבית הרשויות נמצאות בדירוג בינוני או נמוך, עם תוצאות נמוכות במדד התיכון. נמצאו רשויות מקומיות המדורגות ברבעון העליון של מדד המוביליות בקרב יישובים קטנים – כמעט כולם מתאפיינים במדד חברתי-כלכלי גבוה.
- **רשויות מקומיות בעלות תוצאות יוצאות דופן ("אנומליות")**: הן במחוזות תל אביב והמרכז והן מחוץ למחוזות אלה נמצאו רשויות מקומיות בעלות מדד חברתי-כלכלי נמוך אולם מדורגות ברבעון העליון של מדד המוביליות. רשימה חלקית של רשויות מקומיות אלה כוללת את קצרין (אשכול 5), המדורגת ברבעון העליון בכל המדדים; בת ים (אשכול 5), המדורגת ברבעון העליון של מדד המוביליות הכללי; שדרות (אשכול 3), כרמיאל (אשכול 3) ואשקלון (אשכול 5), המדורגות גבוה במדדי השכלה על-תיכונית ובמדדי התעסוקה; מצפה רמון (אשכול 3), המדורגת גבוה בתיכון ובהשכלה על-תיכונית.

החברה הערבית :

- **רשויות דרוזיות:** פקיעין, חורפיש, בית ג'ין ומג'דל שמש מדורגות ברבעון העליון בדירוג הכללי בזכות דירוג גבוה במדד התיכון.¹⁴ יש לציין כי דירוג הרשויות הדרוזיות בהשכלה העל-תיכונית ובשוק העבודה הינו נמוך.
- **רשויות בדואיות:** כל הרשויות פרט לחורה מדורגות נמוך מאוד בכל מדדי המוביליות. חורה מדורגת ברמה בינונית (מקום 83) במדד התיכון. כל הרשויות הבדואיות נמצאות באשכול חברתי-כלכלי נמוך (1-3).
- **רשויות ערביות לא-בדואיות:** דייר חנא, ג'לג'וליה, עראבה, דבוריה וכאבול מדורגים גבוה במדד המוביליות הכללי בזכות ההצלחה במדד התיכון. אין רשות מקומית שמדורגת גבוה במדד המוביליות בשוק העבודה.

צוות המחקר **משער** כי: א. המתאם החזק בין הדירוג החברתי-כלכלי למדדי המוביליות של הרשויות מוסבר על ידי השקעות ניכרות לאורך זמן בתשתיות חינוך; ב. הדירוג הגבוה של רשויות מקומיות בעלות תוצאות יוצאות דופן מוסבר על ידי יישום של תוכניות אפקטיביות לפיתוח ושיפור הכישורים; ג. דירוג הרשויות המקומיות במדד המוביליות בשוק העבודה מתואם חיובית עם גודל היישוב בשל הזדמנויות התעסוקה האיותיות; ד. דירוג הרשויות המקומיות במדד המוביליות בהשכלה העל-תיכונית מתואם חיובית עם קרבה של הרשות המקומית למוסדות להשכלה גבוהה. בדיקת השערות אלה מצריכה מחקר המשך.

הניתוח ברמת האוכלוסייה של ילדים ממשפחות מוחלשות מחזק את תמונת הפערים החריפים בנגישות להזדמנויות איכותיות בשלבי החיים המרכזיים – תיכון, השכלה על-תיכונית ושוק העבודה. **ברמה הארצית, רק 12% מהתלמידים ממשפחות מוחלשות לומדים ברשויות המדורגות גבוה במדד המוביליות, ואילו 43% לומדים ברשויות המדורגות נמוך.**

- **פערים משמעותיים קיימים בין קבוצות האוכלוסייה:** בחברה הבדואית ובחברה החרדית אין כלל תלמידים ממשפחות מוחלשות הלומדים ברשויות המדורגות ברבעון העליון; בחברה היהודית הלא-חרדית ובחברה הדרוזית שיעור זה מגיע לכ-30%.
- **פערים משמעותיים קיימים ברמה הגאוגרפית:** במחוזות תל אביב והמרכז כ-30% מהתלמידים המוחלשים לומדים ברשויות ברבעון העליון, בעוד שבמחוזות הפריפריה הגאוגרפית שיעור זה נמוך מ-10%.
- **פערים משמעותיים קיימים בהשוואה למדד החברתי-כלכלי של היישוב:** פחות מ-10% מהתלמידים באשכולות 1-6 לומדים ברשויות ברבעון העליון. שיעור זה עולה על 50% ברשויות מאשכולות 7-10.

בחלק האיכותני של המחקר, בחנו את הפעולות שנוקטות רשויות מקומיות לשיפור ההישגים החינוכיים של ילדים ממשפחות מוחלשות בשלב התיכון. לשם כך קיימנו ימי למידה שבמסגרתם פגש צוות המחקר את הגורמים האחראים על נושא החינוך ברשויות. לצורך ימי הלמידה נבחרו יישובים עם **אחוז גבוה** (אופקים, נתיבות, עכו, קריית מלאכי), **בינוני** (חדרה, שדרות, תל אביב), ו**נמוך** (ראשון לציון, חולון) של תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות. הבחירה התבססה על בולטות היישובים, לחיוב או לשלילה, במדד המוביליות בשלב התיכון – שיעור הזכאים לבגרות הייטק בשנים הרלוונטיות.

¹⁴ בשנים האחרונות הופעלו ברשויות הדרוזיות תוכניות ייחודיות לחברה הדרוזית על ידי עמותת "יכולות". ייתכן שהדירוג הגבוה של הרשויות המקומיות הדרוזיות במדד המוביליות בשלב התיכון נובע מיישום של תוכניות אלה. מכון אהרן למדיניות כלכלית בשיתוף בנק ישראל עורך בימים אלה מחקר אפקטיביות לתוכניות עמותת יכולות.

ימי הלמידה שקיים צוות המחקר מאפשרים להצביע:

- על החסמים העומדים בפני הרשויות המקומיות בשיפור ההישגים החינוכיים;
- על הפעולות שנקטות על ידי הרשויות המקומיות בתחום החינוך המדעי/טכנולוגי אשר מעלות את סיכוייהם של הצעירים ממשפחות מוחלשות לשפר את ההישגים שלהם, ובהמשך לשפר את מעמדם החברתי-כלכלי בהשוואה להוריהם.

מימי הלמידה עלו כמה אתגרים בהעלאת שיעור תלמידי י"ב הלומדים מקצועות בגרות הייטק:

- העדר מחויבות של הרשות המקומית לקידום חינוך איכותי;
- ריכוז גבוה של תלמידים ממשפחות מוחלשות בבתי ספר קטנים (מקשה על הנגשת מקצועות של מצרף בגרות הייטק);
- העדר מעטפת פדגוגית איכותית ברשות המקומית, ובבתי הספר של הרשות;
- העדר / ניצול לא מיטבי של תשתיות על-אזוריות (מוסדות השכלה גבוהה, מרכזי מצוינות ועוד) המאפשרות להרחיב את כמות הלומדים את המקצועות של מצרף בגרות הייטק.

המפגשים בנתיבות, בשדרות ובבית שאן ונתוני רשויות אלה מלמדים כי כאשר רשות מקומית מציבה את החינוך המדעי-טכנולוגי כיעד אסטרטגי, פועלת באיגום משאבים ומשתפת פעולה עם משרד החינוך, רשתות חינוך, אקדמיה ופילנתרופיה – ניתן להשיג עלייה משמעותית בשיעור הזכאים לבגרות הייטק, גם באזורים מוחלשים. כך, למשל, אחוז הזכאות לבגרות הייטק עמד ברשויות אלה בשנת 2019 על 8.8% בנתיבות, 8.5% בשדרות ו-3.4% (בלבד) בבית שאן – נמוך יותר מהנתון הארצי: 10.1%; בשנת 2023 עמד אחוז הזכאות לבגרות הייטק על 12.3% בנתיבות, 12.4% בשדרות ו-12.9% בבית שאן – גבוה יותר מהנתון הארצי: 10.9%.

בהתבסס על ממצאי המחקר מוצעות להלן המלצות לגיבוש מדיניות לאומית לקידום מוביליות חברתית-כלכלית בישראל:

- **להגדיר אוכלוסייה רלוונטית** עבור מדיניות לאומית לקידום מוביליות חברתית-כלכלית: פרטים ממשפחות מוחלשות;
- **לקבוע**, בשותפות עם משרדי ממשלה רלוונטיים, **מדדי מוביליות מוסכמים** למדידת התוצאות ברמת הפרט **עבור פרטים ממשפחות מוחלשות** לאורך ציר החיים (הגיל הרך, חינוך יסודי, חינוך על-יסודי, השכלה על-תיכונית, השתלבות בשוק העבודה);
- **לקבוע יעדים לאומיים** לשיפור התוצאות של פרטים מוחלשים במדדי המוביליות. יעדים אלה יכולים להיות:
 - העלאת אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות עם התפתחות תקינה בגיל 3 ב-5 נקודות אחוז ב-5 השנים הבאות בהשוואה לשנת ההתחלה;
 - העלאת אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות במסגרות חינוך בלתי פורמלי ב-5 נקודות אחוז ב-5 השנים הבאות בהשוואה לשנת ההתחלה;
 - העלאת אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות הזכאים לבגרות הייטק ב-5 נקודות אחוז ב-5 השנים הבאות בהשוואה לשנת ההתחלה.
- **לנהל איסוף שיטתי של הנתונים על ידי הלמ"ס** עבור מדדי המוביליות שנבחרו;
- **לתמרץ גופים מבצעים על פי קידום ועמידה ביעדים**. דוגמה לכך יכולה להיות "תוכנית ההייטק" של משרד החינוך שמטרתה העלאת אחוז התלמידים הזכאים לבגרות הייטק, שבמסגרתה ניתנים על ידי

מערכת החינוך תמריצים לגורמים ברשות מקומית עם המימון המשלים של הרשות המקומית), ו/או לבתי ספר לצורך העלאת אחוז זה מ-11% בשנת 2024 ל-15.5% בשנת 2028 ;

- **לערוך מחקרי אפקטיביות** של תוכניות לשיפור התוצאות של פרטים מוחלשים במדדי המוביליות (לפעול על פי הכלל: לא מדדת, לא ידעת!);
- **לפרסם "דוח מוביליות" שנתי לגבי מצב המוביליות בקרב פרטים ממשפחות מוחלשות** במדדי המוביליות והתקדמותם במדדים אלה. הדוח יכלול: תמונת מצב עדכנית של מדדי המוביליות, מגמות ארציות ואזוריות, שינויים במדדי המוביליות מול נקודת זמן קודמת, מצב גורמי המוביליות, פילוח התוצאות לפי רשות מקומית וקבוצת אוכלוסייה;
- **לשתף ידע ולהפיץ תוכניות התערבות אפקטיביות (Best Practices)** – תיעוד, שיתוף והנגשת תוכניות אפקטיביות, מתודולוגיות עבודה ושיתופי פעולה רב-מגזריים, כולל חיבורים עם תשתיות על-אזוריות ומוסדות אקדמיים. לצורך כך נדרש מעקב שיטתי אחרי תוכניות התערבות בפרטים מוחלשים.

המלצות ברמת רשות מקומית לקידום מוביליות:

- השמת יעד לחינוך איכותי בכל רשות מקומית, כולל יעד לילדים ממשפחות מוחלשות;
- פיתוח מעטפת חינוכית ופדגוגית איכותית מהגיל הרך, בדגש על הנגשתה לילדים ממשפחות מוחלשות;
- הרחבת הנגישות לחינוך מדעי-טכנולוגי איכותי לכלל התלמידים, בדגש על ילדים ממשפחות מוחלשות;
- מעקב שיטתי אחר מדדי המוביליות של הרשות המקומית;
- קידום תשתיות והתערבויות (אפקטיביות) ממוקדות בקרב פרטים ממשפחות מוחלשות בתחומים שבהם זוהה פער כישורים ניכר;
- עריכת בחינות אפקטיביות של תשתיות והתערבויות הרשות המקומית על בסיס מדדי המוביליות;
- חיזוק שיתופי פעולה בין-מגזריים – עם משרדי הממשלה, החברה האזרחית, המגזר הפרטי ורשויות מקומיות אחרות – לצורך איגום משאבים, תשתיות וידע המאפשרים יישום אפקטיבי של תוכניות התערבות בקרב פרטים ממשפחות מוחלשות.

ניתוח נתונים וימי למידה מלמדים כי הפעולות הבאות עשויות לסייע לרשויות מקומיות מוחלשות / בתי ספר מוחלשים לקדם מוביליות חברתית.

- **יצירת סביבה פדגוגית איכותית ורציפה:**
 - שילוב תוכניות של משרד החינוך לקידום מצוינות וחינוך מדעי/טכנולוגי כגון כיתות מחוננים, כיתות עמ"ט – ללא אפליית נגישות לילדים ממשפחות מוחלשות;
 - ברשויות מוחלשות / בתי ספר מוחלשים – על ידי העברה אפשרית של בתי ספר לרשת חינוך פרטית בעלת ניסיון מוכח בניהול איכותי של מספר רב של בתי ספר;
- **איגום משאבים:**
 - הקמת מרכז מצוינות ייעודי על-אזורי (כגון מרכזי פיזיקה של שוורץ רייזמן או בתי קק"ל למצוינות) שמטרתו חשיפת הילדים לחינוך מדעי/טכנולוגי איכותי (בעל מתאם גבוה עם השתלבות באקדמיה ובתעסוקה איכותית), בדגש על שילוב של ילדים ממשפחות מוחלשות בתוכניות אלה.
 - יצירה וקידום של שיתוף פעולה בין מערכת החינוך, משרד הביטחון, חיל האוויר, אגף התקשוב וההגנה בסייבר של צה"ל, המרכז לחינוך הסייבר, מוסדות לימוד אקדמיים – כגון כיתות נחשון, שוחרים/שוחרות, גשרים, star tech, מגשימים, ניצנים – שמטרתם חשיפת ילדים לחינוך מדעי/טכנולוגי איכותי – בעל מתאם גבוה עם לימודי מתמטיקה, פיזיקה, מדעי המחשב ברמה של

5 יח"ל בתיכון, השתלבות בתפקידים טכנולוגיים בצבא, באקדמיה ובתעסוקה איכותית – בדגש על שילוב של ילדים ממשפחות מוחלשות בתוכניות אלה ;

יישום המלצות ופעולות אלה ברמה הלאומית ועל ידי רשויות מקומיות חשוב: א. לשיפור הזדמנויות של פרטים ממשפחות מוחלשות לקבל תוצאה איכותית בחינוך, בהשכלה על-תיכונית, בתעסוקה ועוד, ב. לחיזוק החוסן חברתי-לאומי, ג. להגברת הצמיחה ארוכת הטווח.

יישום המלצות ופעולות אלה ברמה הלאומית ועל ידי רשויות מקומיות הוא צעד חשוב למימוש היעד שלפיו לכל ילד בישראל – ללא תלות במקום לידתו ו/או מגוריו, ללא תלות ברקע חברתי-כלכלי של המשפחה – תינתן הזדמנות אמיתית למצות את יכולותיו.

2. סקירת ספרות

2.1 רקע – מהי מוביליות חברתית-כלכלית?

המושג "מוביליות חברתית-כלכלית בין-דורית" ("המוביליות") מתאר את יכולתו של אדם לשפר את מעמדו הכלכלי והחברתי בהשוואה להוריו. מוביליות גבוהה נתפסת כביטוי לחברה שוויונית שבה קיימת נגישות גבוהה של פרט להזדמנויות, ומצבו של אדם אינו נקבע מראש על פי הרקע המשפחתי או הכלכלי שלו. הספרות הכלכלית מבחינה בין שני סוגים עיקריים של מוביליות בין-דורית: מוביליות יחסית ומוביליות אבסולוטית.

במדידת מוביליות יחסית בוחנים עד כמה הנגישות של פרט להזדמנויות תלויה במצב החברתי-כלכלי של הוריו. מוביליות יחסית נמוכה היא מצב שבו הקשר (המתאם) בין משתנים כלכליים של ההורים לאלו של ילדיהם (למשל הכנסה) הינו חזק. במצב של מוביליות יחסית נמוכה ילדים נוטים להישאר במעמד הכלכלי של הוריהם. מוביליות יחסית גבוהה היא מצב שבו הקשר (המתאם) בין משתנים כלכליים של ההורים לאלו של ילדיהם (למשל הכנסה) הינו חלש. במצב של מוביליות יחסית גבוהה ילדים נוטים לעלות במעמד הכלכלי בהשוואה למעמד של הוריהם.

במדידת מוביליות אבסולוטית בוחנים עד כמה אנשים מצליחים יותר מהוריהם בתחומים כמו הכנסה, תעסוקה, השכלה ואחרים. מוביליות אבסולוטית כלפי מעלה מתייחסת לשיעור הילדים שהצליחו בפועל לשפר את מצבם הכלכלי בהשוואה לזה של הוריהם. מדידה זו מתבצעת, בין היתר, באמצעות ניתוח של אחוז הילדים שנולדו למשפחות ברבעון התחתון של התפלגות ההכנסות, והצליחו בבגרותם להגיע לרבעון העליון. מדדים של מוביליות אבסולוטית כלפי מעלה משקפים את טיב ההזדמנויות הכלכליות שהחברה מעמידה בפני דור הילדים.

פעולות אפקטיביות לקידום המוביליות חשובות בזכות התרומה החיובית שלהן להגברת הצמיחה הכלכלית, פיריון העבודה, רווחת הפרט, הלכידות החברתית ויציבות כלכלית ופוליטית. מוביליות נמוכה מונעת מימוש פוטנציאלים רב, פוגעת ביזמות ובהזדמנויות השקעה, ומעכבת את הצמיחה והפיריון של המשק כולו.¹⁵

בהמשך הפרק סקרנו ספרות כלכלית כדלקמן: (1) מחקר העוסק במוביליות בין-דורית ובגורמים המתואמים עם מוביליות ("הספרות הראשונה"), (2) מחקר העוסק בגורמים המשפיעים על הכנסה מעבודה ("הספרות השנייה"), (3) מחקר העוסק בפעולות של ממשלה / רשויות מקומיות לקידום המוביליות של ילדים ממשפחות מוחלשות והאפקטיביות שלהן ("הספרות השלישית"), (4) מחקר העוסק בתפקיד הממשלה והרשויות המקומיות בקידום מוביליות חברתית-כלכלית ובמרכיבי מדיניות אפקטיבית ("הספרות הרביעית").

¹⁵ ראה:

OECD (2018), *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301085-en>

2.2 גורמים מתואמים עם מוביליות

הספרות הכלכלית העוסקת במוביליות אזורית מדגימה כי המוביליות משתנה באופן ניכר בין אזורים גאוגרפיים שונים. הספרות בוחנת את הקשרים בין מאפיינים כלכליים וחברתיים ברמת האזור לבין רמות המוביליות החברתית בו. המחקר החלוצי של Chetty ועמיתיו (2014) בארצות הברית מציג את המדינה כאוסף של "הזדמנויות מקומיות", שבהם הסיכוי של ילד להגיע לחמישון ההכנסה העליון משתנה באופן דרמטי, למשל מ-4.4% בשרלוט, צפון קרוליינה, ל-12.9% בסן חוזה, קליפורניה.¹⁶ **המחקר מצא קשרים חזקים בין מוביליות גבוהה לבין רמות נמוכות של סגרגציה, איכות גבוהה של מערכת החינוך, הון חברתי גבוה ומבנה משפחתי יציב.**

בהמשך לגישה זו, מחקרים נוספים ממדינות אירופה אישרו את קיומה של שונות אזורית גבוהה במוביליות חברתית-כלכלית. למשל, Carneiro ועמיתיו (2023) באנגליה מצאו פער משמעותי במוביליות האבסולוטית של ילדים ממשפחות בעלות הכנסה נמוכה בין ערים בצפון המדינה לערים בדרום המדינה.¹⁷ אף שהישגים חינוכיים מסבירים חלק ניכר מהשוני, גם שוקי עבודה חזקים, הכנסה חציונית מקומית, יציבות משפחתית ואיכות בתי הספר מהווים גורמים מסבירים חשובים. באופן דומה, Acciari ועמיתיו (2022) באיטליה דיווחו על מוביליות גבוהה יותר בצפון המדינה לעומת דרומה, עם קשרים חזקים לתנאי שוק העבודה, יציבות משפחתית ואיכויות מערכת החינוך, אשר יחד מסבירים כ-90% מהשונות הגאוגרפית.¹⁸ Eriksen ועמיתיו (2020) בדנמרק מצאו שמוביליות גבוהה מתואמת באופן חיובי עם שיעור המועסקים והנשואים, ובאופן שלילי עם שיעור גבוה של משפחות חד-הוריות ומהגרים לא-מערביים.¹⁹

גם בישראל, במחקר של בץ וקריל (2022) נמצא כי אזורים שבהם הסיכויים למוביליות כלפי מעלה גבוהים יותר מתאפיינים בהון חברתי גבוה (שבא לידי ביטוי בשיעורי גיוס גבוהים לצה"ל וברמות נמוכות של עבירות אלימות), במבנה משפחתי זוגי, ברמות השכלה והכנסה גבוהות יחסית, ובשוק עבודה מפותח, כפי שמתבטא בשיעור השתתפות גבוה, בתלות נמוכה בקצבאות, ובשיעור גבוה של תעסוקה במשלחי יד אקדמיים, חופשיים וטכניים ובענפים הפיננסיים.²⁰ בנוסף, נמצא גם קשר חיובי עם איכות מערכת החינוך המקומית. כמו כן, המוביליות מתואמת באופן חיובי וחזק עם רמת הפריפריאליות והמדד החברתי-כלכלי של הרשות המקומית.²¹

המסקנה המרכזית העולה מהספרות הראשונה היא הצורך במדיניות אזורית לקידום מוביליות חברתית, המתמקדת בהשקעה בתחומים שמזוהים עם מוביליות גבוהה, כגון הון חברתי גבוה, מבנה משפחה יציב, מערכת חינוך איכותית, מערכת השכלה על-תיכונית איכותית, שוק עבודה מפותח, וזאת כאמצעי לצמצום

¹⁶ ראה:

Chetty, R., Hendren, N., Kline, P., and Saez, E. (2014), "Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States", *Quarterly Journal of Economics* 129(4), 1553–1623.

¹⁷ ראה:

Carneiro, P., Cattani, S., Dearden, L., and Van der Erve, L. (2023), *Intergenerational income mobility in England*. Detailed estimates using administrative data.

¹⁸ ראה:

Acciari, P., Polo, A., and Violante, G. L. (2022), *Intergenerational income mobility in Italy*. Evidence from high-quality administrative tax data.

¹⁹ ראה:

Eriksen, T. L. M., Munk, M. D., and Simonsen, M. (2020), *Intergenerational income rank mobility in Denmark*. Estimates using administrative data.

²⁰ ראה: בץ, כ' וקריל, ז' (2022), הקשר בין מקום המגורים והמוביליות הבין-דורית בשכר.

²¹ לריכוז מלא של התוצאות בישראל ובעולם ראו נספח א.

פערים בין-דוריים ולקידום שוויון הזדמנויות. ספרות זו אינה עוסקת ישירות במנגנוני ההתערבות שיכולים לקדם מוביליות, אך רבים מהתחומים שמתואמים חזק למוביליות נמצאים באחריות או ביכולת השפעה של רשויות מקומיות: מערכת החינוך המקומית, תשתיות תחבורה, אזורי תעסוקה, נגישות לשירותים ציבוריים (טיפות חלב, גני ילדים, בתי ספר איכותיים, מרכזי מצוינות, אקדמיה, אזורי תעסוקה ועוד). מבנה משפחתי יציב נחשב כגורם חשוב פחות להתערבות ישירה של הרשות המקומית, אך עשוי להיות מושפע דרך מדיניות רווחה.

2.3 כישורים משפיעים על הכנסה מעבודה

עבודתם של Heckman ו-Cunha (2007) מצביעה על שלוש תובנות מרכזיות: (א) החשיבות של פיתוח כישורים – הן קוגניטיביים והן לא-קוגניטיביים – החל מהלידה ולאורך ציר החיים, (ב) השפעתם של הכישורים האלה על הכנסה מעבודה בגיל הבגרות, (ג) התשואה הגבוהה במיוחד על השקעה בכישורים בגיל הרך.²² כישורים קוגניטיביים (כגון יכולות חשיבה, קריאה ופתרון בעיות) וכישורים לא-קוגניטיביים (למשל התמדה, מוטיבציה, ביטחון עצמי ויכולות רגשיות-חברתיות) מהווים יחד בסיס מרכזי להצלחה של פרט בשוק העבודה ובחיים החברתיים. רכישת כישורים אלו מתרחשת לאורך ציר החיים, בסביבה הביתית (משפחה), בסביבה החינוכית (מערכת החינוך) ובסביבת המגורים.

פערי כישורים נוצרים כבר בגיל הרך (גילים 0–3) ואינם מצטמצמים מעצמם ללא התערבות אפקטיבית (איור 1). הסבר לכך מוצע במודל "טכנולוגיית יצירת הכישורים" של Heckman ו-Cunha, המבוסס על שני עקרונות מרכזיים: **פרודוקטיביות עצמית**, המדגישה שכישורים הנרכשים בגיל צעיר משפרים את היכולת לרכוש כישורים נוספים בהמשך; **והשלמה דינמית**, שלפיה השקעות בשלב מוקדם מגבירות את היעילות והתועלת של השקעות נוספות בשלבים מאוחרים יותר. לדוגמה, סביבה מטפחת בגיל הרך מחזקת את האפקטיביות של ההשכלה הפורמלית ושל ההכשרות המקצועיות בהמשך החיים.

הממצאים האמפיריים²³ מצביעים על כך **שהשקעות בילדים מרקע מוחלש כבר בגיל צעיר הן גם צודקות חברתית וגם משתלמות כלכלית**, ומניבות את התשואות הגבוהות ביותר מבחינת שיפור ההישגים הלימודיים, השילוב בתעסוקה, הפחתת הפשיעה וצמצום התלות בקצבאות רווחה בבגרות. לעומת זאת, התערבויות מאוחרות יותר הן פחות אפקטיביות ויקרות בהרבה, משום שהן מחמיצות את ההזדמנות לנצל את עקרונות הפרודוקטיביות העצמית וההשלמה הדינמית בגיל צעיר.

המסקנה המרכזית מהספרות היא כי השקעות מוקדמות בכישורי הפרט מספקות את הבסיס הנדרש ללמידה עתידית ומאפשרות להפוך את ההשכלה המאוחרת יותר ליעילה ולפרודוקטיבית יותר. בהתאם לכך, גישת המדיניות המיטבית היא **למקד את ההשקעות בילדים מרקע מוחלש – מוקדם ככל האפשר – תוך המשך תמיכה גם בשלבים מאוחרים יותר לצורך שמירה והעצמת ההישגים הראשוניים**.

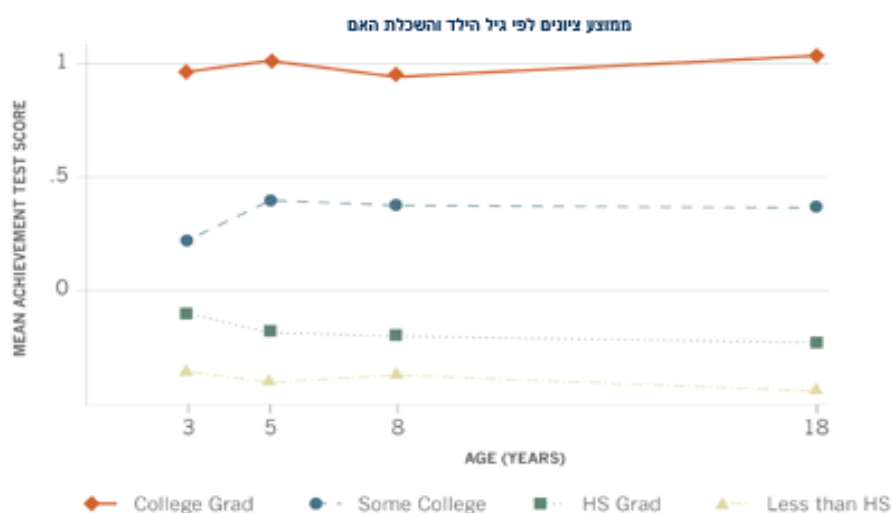
²² ראה:

Cunha, F., and Heckman, J. (2007), "The technology of skill formation", *American Economic Review*, 97(2), 31–47. <https://doi.org/10.1257/aer.97.2.31>

²³ ראה:

Kautz, T., Heckman, J., Diris, R., ter Weel B., and Borghans L. (2014), *Fostering and Measuring Skills: Improving Cognitive and Non-Cognitive Skills to Promote Lifetime Success*. NBER Working Paper No. 20749. <https://doi.org/10.3386/w20749>.

איור 1: ממוצע ציונים לפי גיל הילד והשכלת האם

2.4 תוכניות לקידום מוביליות באמצעות שיפור הכישורים

כדי לקדם מוביליות לאורך ציר החיים של הפרט ננקטים צעדים יזומים ומוקדים במספר סביבות המשפיעות על יכולתו של הפרט לטפס בסולם החברתי-כלכלי. הספרות המחקרית מדגישה שלוש סביבות התערבות מרכזיות שבהן נדרשת פעולה שיטתית, עקבית ורב-ממדית:²⁴

- **הסביבה הביתית**, המהווה את הבסיס להתפתחות הילד, משפיעה בצורה ישירה על עיצוב כישורי החיים של הילד, הביטחון העצמי והישגיו.
- **הסביבה החינוכית**, שכוללת חינוך פורמלי (גני ילדים, בתי ספר, תיכונים, מרכזי מצוינות, צבא, מכללות ואוניברסיטאות) וחינוך בלתי פורמלי (חוגים, תנועות נוער, מסגרות קהילתיות).
- **סביבת המגורים**, הכוללת את התשתיות הפיזיות (קופות חולים ובתי חולים, מגרשי משחקים, פארקים), נגישות לתחבורה ציבורית, נגישות לשירותים ציבוריים, נגישות לתעסוקה.

מחקרים אמפיריים מצביעים על קשרים סיבתיים מובהקים בין התערבויות בשלוש הסביבות הללו לבין שיפורים באינדיקטורים המרכזיים של מוביליות חברתית-כלכלית: עלייה בהכנסה לאורך החיים, השגת השכלה גבוהה יותר, ירידה בשיעורי פשיעה ואליומות, צמצום בתלות בקצבאות רווחה, ושיפור בתחושת הרווחה האישית. אפקטיביות התוכניות נבחנת לרוב באמצעות ניתוח שינויים במדדים אישיים או קבוצתיים לפני ואחרי ההתערבות, תוך שימוש במחקרי הערכה קפדניים ודאטה ארוכת טווח.

לסיכום, התערבויות ממוקדות ומשולבות בסביבה החינוכית, הביתית וסביבת המגורים – בייחוד כאשר הן מתחילות בגיל צעיר ונמשכות באופן עקבי לאורך ציר החיים – מהוות מפתח ליצירת הזדמנויות שוות ולצמצום פערים דוריים.

מכיוון שבמדינות רבות שלוש סביבות אלו – החינוכית, הביתית וסביבת המגורים – נמצאות לפחות בחלקן בתחומי השפעתה של הרשות המקומית, ניתן להבין את תפקידה המרכזי בקידום מוביליות חברתית-כלכלית. נרחיב על כך בפרקים הבאים.

²⁴ ראה: <https://rashi.org.il/knowledge-map>

2.5 תפקידן של רשויות מקומיות בקידום מוביליות חברתית

מדיניות מבוססת מקום (place based policy) היא מדיניות ממשלתית ממוקדת שנועדה להתמודד עם אתגרים והזדמנויות הייחודיים למקומות גאוגרפיים ספציפיים. בניגוד למדיניות "עיוורת מקום", אשר מתייחסת לכל המקומות הגאוגרפיים באותו אופן, מדיניות מבוססת-מקום מכירה בכך שלכל מקום גאוגרפי, עיר או שכונה יש מאפיינים, חוזקות ומגבלות ייחודיים, המחייבים פתרונות מותאמים. מדיניות מסוג זה מתאימה במיוחד כאשר קיימים מקומות גאוגרפיים הסובלים מתת-ביצוע מתמשך ומאתגרים מבניים אשר מדיניות כלל-ארצית אינה מצליחה לפתור.

הדוח האחרון של ה-OECD על עתיד המדיניות מבוססת-המקום מדגיש כי **לרשויות המקומיות ישנו תפקיד חשוב בקידום מוביליות חברתית**, בזכות הקרבה לתושבים וההיכרות העמוקה עם האתגרים הייחודיים של התושבים באזור.²⁵ חסמים למוביליות, כגון גישה מוגבלת לחינוך איכותי, לתעסוקה איכותית או לשירותים ציבוריים איכותיים משתנים מאוד בין אזורים וקהילות שונות. הרשויות המקומיות נמצאות בעמדה ייחודית לאתר ולהגיב לאתגרים אלו, בייחוד באזורים מוחלשים, שם פתרונות ארציים ו"אחידים לכולם" לרוב אינם מספקים מענה מספק. הקשרים הישירים של הרשויות המקומיות עם מנהלי בתי ספר, מעסיקים, גורמי בריאות וארגונים קהילתיים מאפשרים לתת מענים משולבים כדי לטפל בחסמים העומדים בפני התושבים. נוסף על כך, הרשויות המקומיות יכולות להתאים תוכניות ולתאם שירותים לצרכים הספציפיים של מערכת החינוך ושל שוק העבודה המקומי באזור.

עם זאת, יישום מדיניות מבוססת-אזור אינו פשוט. אחד האתגרים המרכזיים הינו סוגיית חלוקת האחריות והסמכויות בין הממשל המרכזי לבין הרשויות המקומיות שאינה יוצרת פיצול, כפילויות או תחרות מזיקה. אתגרים נוספים כמו מגבלות תקציביות, שונות ביכולות ניהוליות בין רשויות, חסמים פוליטיים ואינטרסים מקומיים עלולים לעכב תהליכים מקדמי מוביליות חברתית. יחד עם זאת, ישנן דוגמאות של מדיניות אזורית אפקטיבית הממחישות את הפוטנציאל הגדול ואת התפקיד המשמעותי של רשויות מקומיות בקידום מוביליות חברתית. כך, למשל, באנגליה הופעלו תוכניות כמו New Deal for Communities ו-Devolution Deals שאפשרו לרשויות מקומיות לפתח פתרונות מותאמים לצורכי האוכלוסייה המוחלשת המקומית תוך שיתוף הציבור ורתימת המגזר העסקי והחברה האזרחית.²⁶ תוכניות אלו הובילו לשיפורים ניכרים בתחומי החינוך, הבריאות, התעסוקה והלכידות החברתית, והראו כי חלוקת אחריות נכונה בין הממשל המרכזי לרשויות מקומיות יכולה לייצר מדיניות אזורית אפקטיבית.

²⁵ ראה:

Beer, A. (2023), "The governance of place-based policies now and in the future?", Background paper for the OECD-EC High-Level Expert Workshop Series on "Place-Based Policies for the Future", Workshop 5, 15 September.

²⁶ ראה:

OECD (2025), *Place-Based Policies for the Future*, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e5ff6716-en>.

New Deal for Communities באנגליה – תוכנית רב-שנתית (1998–2011) עם שותפות רב-מגזרית לשיקום שכונות שהופעלה במשך עשור ב-39 מהשכונות המוחלשות ביותר באנגליה במטרה לחדש שכונות ולצמצם פערים כלכליים וחברתיים, עם השקעה ממשלתית של מעל 2 מיליארד ליש"ט. הצלחת התוכנית התבססה על שיתוף פעולה הדוק בין השלטון המקומי לשותפויות מקומיות (תושבים, עמותות, נציגי עסקים ונציגים מהרשות המקומית ומהשירותים הציבוריים), כאשר רשויות מקומיות סיפקו תמיכה לוגיסטית, גישה לשירותים ותיאום מדיניות. היוזמה הביאה לשיפורים מדידים ברוב המכריע של המדדים בשישה תחומי ליבה – פשיעה, דיור, סביבה פיזית, חינוך, בריאות ואבטלה.

Devolution Deals באנגליה – הממשל המרכזי פעל לחיזוק הרשויות המקומיות, תוך דגש על הסכמים מותאמים למאפיינים הייחודיים של כל אזור. ההסכמים נועדו להעביר סמכויות ואחריות בתחומים רוחביים כמו תשתיות תחבורה, הכשרות מקצועיות, תכנון עירוני ובריאות, מתוך הבנה שהחלטות מקומיות יכולות להיות יעילות יותר כשהן מבוססות על ידע והיכרות עם הצרכים בשטח. הצלחת ההסכמים הייתה תלויה בין היתר במידת הבשלות הניהולית המקומית ובאיכות השותפות האזורית, שאפשרו תיאום מיטבי בין הרשויות לממשלה.

בישראל, הפערים הכלכליים בין רשויות מקומיות הם מהגבוהים במדינות ה-OECD ומתבטאים הן בפערי ההכנסות לתושב והן באיכות השירותים הציבוריים לתושב, בייחוד בתחומי החינוך והרווחה. פערים אלו יוצרים סגרגציה כלכלית וחברתית, פוגעים בהזדמנויות לרכישת השכלה איכותית והשתלבות בתעסוקה איכותית עבור ילדים ובני נוער, ומנציחים פערים בין-דוריים. התלות הגבוהה בהעברות ממשלתיות והיעדר איתנות פיסקלית מחלישים את יכולת הרשויות לפתח פתרונות מקומיים וליזום השקעות ארוכות טווח. על כן, פיתוח יכולות ניהוליות ושיתוף פעולה רב-רובדי הם צעדים קריטיים לצמצום פערים אלה ולקידום מוביליות חברתית וכלכלית.²⁷ נושא זה ראוי למחקר ממוקד, תוך ניתוח של מודלים קיימים והצעות אופרטיביות לחיזוק הרשויות המקומיות בישראל.

2.6 מרכיבי מדיניות ממשלתית אפקטיבית לקידום המוביליות

מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית מתמקדת בהגדלת סיכוייהם של ילדים ממשפחות מוחלשות לשפר את מעמדם הכלכלי בבגרותם ולהגיע לרמות הכנסה גבוהות יותר.²⁸ מדיניות אפקטיבית מתערבת בתחומים בעלי מתאם גבוה עם מוביליות כלפי מעלה, כגון מערכת החינוך, שוק העבודה, וסגרגציה כלכלית.²⁹ עיקרון מרכזי במדיניות זו הוא פיתוח כישורים לאורך ציר החיים – מהלידה ועד לכניסה לשוק העבודה – תוך יצירת רצף תמיכה חינוכית, מקצועית ותעסוקתית.³⁰ תוכניות ההתערבות מתמקדות בשלוש סביבות מפתח: הסביבה החינוכית, הסביבה הביתית וסביבת המגורים.³¹ עיצוב מדיניות בתחומים אלו

²⁷ ראה:

OECD (2025), *Place-Based Policies for the Future*, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e5ff6716-en>

²⁸ ראה:

Social Mobility Commission (2024), *State of the Nation 2024* [online]. Social Mobility Commission. Available at: <https://socialmobility.independent-commission.uk/policy-papers/state-of-the-nation-report-2024-local-to-national-mapping-opportunities-for-all>

²⁹ ראה: ספרות 1: התחומים המשפיעים על המוביליות.

³⁰ ראה: ספרות 2: הספרות על הגורמים המשפיעים על הכנסה מעבודה.

³¹ ראה:

OECD (2018), *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301085-en>

מתבסס על **מדדים כמותיים המנבאים מוביליות** לאורך ציר החיים, המאפשרים להעריך הזדמנויות, לזהות חסמים, ולבחון את האפקטיביות של פעולות הממשלה לאורך זמן.³² יישום המדיניות נעשה **בשיתוף פעולה הדוק עם הרשויות המקומיות**, מתוך הבנה שהן הגורם הקרוב ביותר לשטח, ובעלות היכולת להתאים את ההתערבויות להקשרים האזוריים הייחודיים.^{33 34}

2.6.1 מדידה שיטתית של מוביליות חברתית-כלכלית

מדידה היא אבן יסוד בכל מדיניות ציבורית אפקטיבית. מדידה של מוביליות חברתית-כלכלית מאפשרת לקובעי המדיניות ולציבור לדעת האם המדינה מצליחה לספק שוויון הזדמנויות אמיתי, והאם ילדים ממשפחות מוחלשות מסוגלים לשפר את מצבם הכלכלי והחברתי בהשוואה להוריהם. בנוסף, מדידה נותנת כלים לא רק לאבחן אלא גם להניע שינוי: היא מספקת בסיס לקבלת החלטות, מאפשרת לעקוב אחר ההתקדמות לאורך זמן, ומעניקה תמיכה ציבורית להשקעות ארוכות טווח.

כדי למדוד מוביליות חברתית בין-דורית, לא מספיק להסתכל על אחוז הילדים שיצאו מהרבעון התחתון של ההכנסות והצליחו לעבור לרבעון העליון. נתון זה נמדד לרוב בגילים 35–40, ולכן אינו מהווה כלי מדידה אפקטיבי להבנת התהליכים לאורך ציר החיים של הפרט ואינו מספק תמונה מלאה על סיכויי ההצלחה של צעירים בזמן אמת. יש להסתכל על **מדדי המוביליות** לאורך ציר החיים – מדדים אשר לא רק משפיעים על מצב ההכנסות בגיל מבוגר אלא גם משקפים בזמן אמת את איכות ההזדמנויות ואת פוטנציאל המוביליות של צעירים וילדים.

מדדי מוביליות מהווים מרכיב חשוב במדיניות חברתית-כלכלית אפקטיבית מבוססת נתונים. מטרתם היא לשקף לקובעי המדיניות, לרשויות המקומיות ולציבור את סיכוייהם של פרטים ממשפחות מוחלשות לקבל חינוך איכותי, לרכוש השכלה גבוהה ולהשתלב בתעסוקה איכותית שתאפשר להם לשפר את מצבם הכלכלי בהשוואה להוריהם. מדדים אלו מאפשרים גיבוש תוכניות התערבות ממוקדות-אזור, ובמקביל מהווים כלי לבדיקת האפקטיביות של אותן התערבויות – האם הן באמת מצליחות לשפר את סיכויי המוביליות. בנוסף, מדידה כזו תומכת בבניית מנגנוני תמרוץ לרשויות המקומיות, ומאפשרת הערכה מתמשכת ולמידה מבוססת-נתונים. שיפור עקבי במדדים אלו לאורך ציר החיים – מהגיל הרך, דרך מערכת החינוך ועד לכניסה לשוק העבודה – צפוי להוביל בטווח הארוך לשיפור במוביליות הכלכלית ולצמצום פערים בין-דוריים בהכנסות.³⁵

סט מדדי מוביליות שיכול לשמש מקור השראה פותח בבריטניה ופורסם לראשונה ב-2016 על ידי ועדת המוביליות החברתית (Social Mobility Commission – SMC), הפועלת כיום כמוסד עצמאי תחת חסות הקבינט הבריטי. הוועדה עוסקת באיסוף שיטתי של נתונים ובהשוואות בין-אזוריות לצורך ניטור מצב המוביליות החברתית-כלכלית. לשם כך פותח "מדד המוביליות החברתית", המשווה את הסיכויים של ילד מרקע מוחלש להצליח בלימודים ולהשתלב בתעסוקה איכותית, בכל אחת מ-324 הרשויות המקומיות

³² כך למשל, בבריטניה פותח אינדקס מוביליות המודד הצלחה בארבעה שלבים – ילדות, בית ספר, נוער ובגרות – בפריסה רחבה של אזורים מוניציפליים, כדי לאתר פערים גאוגרפיים ולתכנן מדיניות ממוקדת ומותאמת מקום. ראה:

Eurofound (2017). Social mobility in the EU | European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. [online] www.eurofound.europa.eu. Available at: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2017/social-mobility-eu>

³⁴ ראה: OECD 2025, Place-Based Policies for the Future.

³⁵ ראה:

OECD (2019), The Path to Becoming a Data-Driven Public Sector, OECD Digital Government Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/059814a7-en>

באנגליה. מדד המוביליות המשוקלל בנוי מאינדיקטורים בארבעה שלבי חיים – ילדות, בית ספר, נעורים ובגרות – ומתמקד בילדים חלשים, הזכאים לארוחות חנם בבתי הספר. הוא משלב נתוני השכלה, תעסוקה, דיור והכנסה, ומייצר תמונה כוללת של מוביליות מקומית.³⁶ מדד מסוג זה מאפשר לזהות אזורים בעלי דירוג גבוה – מקדמי מוביליות ("hot-spots") ואזורים בעלי דירוג נמוך – מעכבי מוביליות ("cold-spots"), ומהווה כלי חשוב לתכנון מדיניות מותאמת-אזור.

בישראל טרם גובש סט מדדים מקיף המנבא מוביליות. היעדר מדדים כאלה מהווה חסם משמעותי בפני פיתוח מדיניות אזורית מבוססת נתונים, המכוונת לשיפור שוויון ההזדמנויות ולחזיון הרווחה הכלכלית של השכבות המוחלשות. על כן, **התרומה המרכזית והייחודית של מחקר זה היא בהנחת התשתית למדידה שיטתית של מוביליות חברתית-כלכלית בישראל.**

2.6.2 מדיניות לקידום מוביליות חברתית בישראל

בישראל לא קיימת כיום מדיניות לאומית מוגדרת שמטרתה לקדם מוביליות חברתית-כלכלית, כלומר להגדיל את סיכוייהם של ילדים ממשפחות מוחלשות לשפר את מעמדם הכלכלי בבגרותם ולהגיע לרמות הכנסה גבוהות יותר. אף על פי שקיימות יוזמות אזוריות רבות שמכוונות לתמוך באוכלוסיות מוחלשות – כגון החברה הערבית, הציבור החרדי ותושבי הפריפריה הגאוגרפית – תוכניות אלו פועלות לרוב באופן מקומי, לטווח קצר, ללא תיאום מערכתי וללא ראייה כוללת.

אין בישראל זיהוי של פרטים ממשפחות מוחלשות. מדיניות יעילה דורשת זיהוי ממוקד של אוכלוסיית היעד. כיום, סיווג האוכלוסיות המוחלשות בישראל נשען לרוב על פרמטרים כלליים כמו שיוך אתני, אשכולות חברתיים-כלכליים או מדדי טיפוח של בתי ספר. אולם, הגדרות אלו אינן מספקות תמונה מלאה לגבי אוכלוסיית היעד, ולעיתים אף מטשטשות את ההבנה – נרחיב על כך בהמשך. לדוגמה, לא כל ילד ערבי הוא מוחלש, ולא כל תלמיד בבית ספר במדד טיפוח נמוך או גבוה הוא חלש או חזק בהכרח.

אין בישראל מדדי מעקב אחר המוביליות לאורך ציר החיים. בישראל לא קיימים כלים שיטתיים לאיסוף מידע ונתונים ולמדודת אינדיקטורים מקדמי מוביליות החל מהגיל הרך, דרך מערכת החינוך, ועד להשתלבות בתעסוקה איכותית. בהיעדרם, קשה לקובעי המדיניות להבין את החסמים וההזדמנויות בפועל ולהעריך את האפקטיביות של תוכניות קיימות.

אין בישראל מדיניות רשותית לקידום המוביליות. קידום מוביליות חברתית-כלכלית מחייב פעולה ברמה האזורית, ובפרט ברמת הרשויות המקומיות. הרשויות המקומיות הן אלו שמחזיקות בידע העמוק ביותר על מאפייני האוכלוסייה המקומית והצרכים הייחודיים שלהן.³⁷ עם זאת, בפועל, לרוב הרשויות – בייחוד ברשויות מוחלשות – חסרים משאבים, סמכויות, גמישות ניהולית, מערכת מידע, נתונים וכוח אדם הדרושים ליצירת שינוי מהותי וארוך-טווח.³⁸ חולשה זו מגבילה את יכולתן לקדם שינוי ולתמוך באופן אפקטיבי באוכלוסיות המוחלשות.

³⁶ ראה:

Social Mobility Commission (2024), *State of the Nation 2024* [online]. Social Mobility Commission. Available at: <https://socialmobility.independent-commission.uk/policy-papers/state-of-the-nation-report-2024-local-to-national-mapping-opportunities-for-all>

³⁷ יתרה מכך, הן נמצאות בעמדת מפתח ליצירת חיבורים ישירים בין המדיניות המרכזית לבין היישום בשטח.

³⁸ ראה:

רק באמצעות מדיניות ארוכת טווח, מבוססת נתונים ותואמת הקשר אזורי, ניתן להבטיח שילדים ממשפחות מוחלשות בישראל יזכו להזדמנויות אמיתיות, יפתחו את כישוריהם באופן מלא ויוכלו לשפר את מצבם החברתי-כלכלי. מדיניות כזו חייבת לכלול את הרכיבים הבאים:

- **הגדרה ברורה של ילדים ממשפחות מוחלשות;**
- **מדידה שיטתית לאורך מעגל החיים,** ברמה המקומית (למשל ברמה הרשותית), המאפשרת לנטר את מצב האוכלוסיות לאורך זמן, לזהות חסמים, ולהעריך את האפקטיביות של התוכניות;
- **התאמה לצרכים אזוריים,** באמצעות פיתוח מדיניות רגישת-מקום, המבוססת על ניתוח מדדים אזוריים והתאמה לצרכים מקומיים;
- **חיזוק תפקידן של הרשויות המקומיות,** כולל הקצאת תקציבים, הרחבת סמכויות, ומתן כלים לתכנון וביצוע מותאם-מקום, על מנת להפוך אותן לשותפות פעילות, אחראיות ויצירתיות ביישום המדיניות הלאומית;
- **תיאום רב-מגזרי – בין משרדי הממשלה והרשויות המקומיות** הכולל שיתופי פעולה בין משרדי הממשלה, הרשויות המקומיות, ארגוני החברה האזרחית והמגזר הפרטי, לצורך יצירת ראייה מערכתית, הפחתת כפילויות ושיפור האפקטיביות של ההתערבויות.

בפרק זה הצגנו סקירת ספרות רחבה על מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית, אשר משמשת כתשתית תאורטית לפיתוח מדיניות מותאמת לישראל. בפרק 2.7 נציג סט מדדים לקידום מוביליות הרלוונטיים להקשר הישראלי, ומתמקדים בארבעה שלבים לאורך מעגל החיים: הגיל הרך, מערכת החינוך, ההשכלה העל-תיכונית ושוק העבודה. פרק 3 יציג מתודולוגיית חישוב מדדי מוביליות ברמת רשות מקומית, לרבות אופן המדידה והזיהוי של ילדים ממשפחות מוחלשות. פרק 4 יפרט את ממצאי הניתוח האמפירי, וכן ממצאים מרכזיים מניתוח איכותני שהתבסס על ראיונות עומק. פרק 5 יציג את הממצאים שעלו מלימוד הפעולות שנוקטות רשויות מקומיות לשיפור ההישגים החינוכיים של ילדים ממשפחות מוחלשות בשלב התיכון, פרק 6 יסכם את עיקרי המסקנות ויצג את המלצות המדיניות – הן ברמה הלאומית והן ברמת הרשות המקומית.

OECD (2020, December 22). Reducing socio-economic differences between municipalities in Israel. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/reducing-socio-economic-differences-between-municipalities-in-israel_4a8ada63-en.html

2.7 מדדי מוביליות מבוססי ספרות כלכלית עבור ישראל

2.7.1 הגיל הרך (גילים 0–6)

תוכניות הגיל הרך לילדים מרקע מוחלש מהוות כלי מרכזי לקידום מוביליות חברתית-כלכלית במדינות מפותחות.³⁹ מסקירת הספרות הבינלאומית עולה כי הפערים בין ילדים ממשפחות במעמד חברתי-כלכלי נמוך לגבוה נפתחים כבר בגיל הרך, ואינם נסגרים בגיל ההתבגרות ללא התערבות יזומה.⁴⁰ אחת הסיבות המרכזיות לכך היא שהתפתחותו של הילד בשנים הראשונות לחייו נשענת במידה רבה על הסביבה הביתית – שממלאת תפקיד מכריע בעיצוב כישוריו הקוגניטיביים, הרגשיים והחברתיים. המחקרים מלמדים כי רמות מתח גבוהות במשק הבית,⁴¹ חוסר תפקוד מנטלי של ההורים,⁴² מחסור במשאבים כלכליים⁴³ ואינטראקציה פחות איכותית⁴⁴ – כולם מגבילים את יכולת המשפחה לספק סביבה מיטבית להתפתחות הילד.

בהתאם לכך, מדיניות גיל הרך התומכת בילדים המוחלשים מתמקדת בהנגשת מסגרות חינוך איכותיות לגיל הרך, אשר מהוות אלטרנטיבה תומכת לסביבה הביתית.⁴⁵ מחקרים רבים מצביעים על כך שחינוך איכותי לילדים בגיל הרך הוא ההשקעה הציבורית בעלת התשואה הגבוהה ביותר כשמדובר בילדים מרקע מוחלש.⁴⁶ תוכניות חינוך איכותיות לילדים ממשפחות מוחלשות תורמות לשיפור הכישורים הקוגניטיביים, הרגשיים והחברתיים של הילדים, ובכך מובילות להשפעה חיובית מתמשכת על מדדי ההשכלה, הבריאות, התעסוקה, השכר והפשיעה.⁴⁷ עדויות ממדינות שונות מראות כי תוכניות אוניברסליות איכותיות תורמות בעיקר לילדים מרקע מוחלש,⁴⁸ בעוד שתוכניות באיכות נמוכה עלולות לפגוע בהתפתחות, בייחוד לילדים מרקע חזק יותר.⁴⁹

³⁹ ראה:

OECD (2018), *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301085-en>

⁴⁰ ראה: הספרות על הגורמים המשפיעים על הכנסה מעבודה.

⁴¹ ראה:

Shonkoff, J. P., Garner, A. S., Siegel, B. S., Dobbins, M. F., Earls, M. F., Garner, A. S., McGuinn, L., Pascoe, J., and Wood, D. L. (2011), "The Lifelong Effects of Early Childhood Adversity and Toxic Stress", *Pediatrics* 129(1), e232–e246. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-2663>

⁴² ראה:

Ramsdal, G., Bergvik, S., and Wynn, R. (2015), "Parent-Child Attachment, Academic Performance and the Process of High-School Dropout: A Narrative Review", *Attachment & Human Development* 17(5), 522–545. <https://doi.org/10.1080/14616734.2015.1072224>

⁴³ ראה:

Johnson, S. B., Riis, J. L., and Noble, K. G. (2016), "State of the Art Review: Poverty and the Developing Brain", *Pediatrics* 137(4), <https://doi.org/10.1542/peds.2015-3075>

⁴⁴ ראה:

Ramsdal et al. (2015).

⁴⁵ בחלק מהמקרים ההתערבויות כוללות רכיב של התערבות בהורים לשיפור הסביבה הביתית. ראה ספרות התערבות בסביבה ביתית.

⁴⁶ ראה:

Heckman, J. (2008), "Schools, Skills, and Synapses", *Economic Inquiry* 46(3), 289–324. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.2008.00163.x>

⁴⁷ ראה:

Kautz, T., Heckman, J., Diris, R., ter Weel B., and Borghans L. (2014), *Fostering and Measuring Skills: Improving Cognitive and Non-Cognitive Skills to Promote Lifetime Success*. NBER Working Paper No. 20749. <https://doi.org/10.3386/w20749>

⁴⁸ ראה:

Dearing, E., Zachrisson, H. D., Mykletun, A., and Toppelberg, C. O. (2018), "Estimating the Consequences of Norway's National Scale-Up of Early Childhood Education and Care (Beginning in Infancy) for Early Language Skills", *AERA Open* 4(1).

⁴⁹ ראה:

גם בישראל נמצא תוקף לממצאים אלו. מחקר עדכני של DeMalach ו-Schlosser (2024),⁵⁰ שבחן את יישום חוק חינוך חובה חינוך בגיל הרך הובילה לעלייה ניכרת בשיעורי ההשתתפות במסגרות החינוכיות והשפיעה חיובית על שורה רחבה של מדדים: שיפור בהישגי מיצ"ב, עלייה בסיכויים לסיים תיכון עם תעודת בגרות איכותית, ציונים גבוהים יותר בפסיכומטרי ורישום להשכלה גבוהה. נוסף על כך, נמצאה ירידה בשיעורי פשיעת נוער בקרב בנים ובשיעור הנישואין המוקדמים בקרב נשים. ההשפעות היו חזקות במיוחד בקרב ילדים ממשפחות מוחלשות – שבהן האם אינה מועסקת או חסרת השכלה תיכונית – ונמצאו בלתי תלויות בשיפור בהכנסות או בתעסוקת ההורים.

בהתאם לכך, המדיניות לגיל הרך במדינות רבות מתמקדת בשלושה רכיבים עיקריים:

1. שיפור איכות המסגרות;⁵¹
 2. הרחבת ההשתתפות של ילדים מרקע מוחלש במסגרת איכותית;
 3. קידום הישגים חינוכיים והתפתחותיים – בדגש על מוכנות לבית הספר, כישורים לשוניים, רגשיים וחברתיים.
- לכן, הגדרנו מדדים מנבאים למוביליות הקשורים לגיל הרך, במטרה לסייע בזיהוי פערים, לקבוע יעדים ולפתח תוכניות התערבות ממוקדות. המדדים מבוססים על ממצאים מהספרות המחקרית הבינלאומית, ומתמקדים בשלושה תחומים מרכזיים: נגישות לחינוך איכותי, השתתפות בפועל במסגרות חינוכיות, והישגים המצביעים על התפתחות תקינה ומוכנות לבית הספר.

בישראל אין כיום תשתית נתונים רשמית וזמינה המאפשרת מדידה של כלל המדדים הללו. חלק מהמידע קיים, אך מפורז בין גופים שונים (משרד הבריאות, משרד החינוך, משרד העבודה ועוד) ואינו נגיש או מפורסם באופן שיטתי. אינדיקטורים חשובים – כמו מדדי מוכנות לבית הספר או הגדרה מוסכמת ל"מסגרת חינוכית איכותית" – לא קיימים. מגבלת הנתונים מדגישה את הצורך בהקמת תשתית מדידה לאומית מסודרת, שתאפשר א. הערכה סדירה ומבוססת נתונים של כישורי הילדים בכלל וכישורי הילדים ממשפחות מוחלשות במיוחד, ב. ניהול מדיניות אפקטיבית של השקעה בבחינוך הילדים בגיל הרך.

לוח 1: מדדי מוביליות – מלידה עד גיל 6

מדדי מוביליות	ציר החיים
% הילדים ממשפחות מוחלשות שמוכנים לבית הספר: מדדים קוגניטיביים ולא-קוגניטיביים	גילים 0–6
% הילדים ממשפחות מוחלשות בגנים איכותיים (0–3, 3–6)	
% הילדים ממשפחות מוחלשות עם התפתחות תקינה (0–3, 3–6) (לפי הסולם בטיפות חלב)	
% הילדים ממשפחות מוחלשות שמקבלים שירותים בטיפות חלב	

לא קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע אדום. קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע ירוק, הנתונים אינם שקופים לציבור.⁵²

Baker, M., Gruber, J., and Milligan, K. (2019), "The Long-Run Impacts of a Universal Child Care Program", *American Economic Journal: Economic Policy* 11(3), 1–26.

⁵⁰ ראה:

DeMalach, E., and Schlosser, A., (2024), Short-and Long-Term Effects of Universal Preschool: Evidence from the Arab Population in Israel.

⁵¹ במדינות מפותחות חוק החינוך מחייב פיקוח על איכות מסגרת החינוך. פיקוח על איכות המסגרת מתמקד באיכות ההוראה, בהתנהגות, בהתפתחות האישית, בהנהגה ובניהול.

⁵² הנתונים לחישוב המדדים ההתפתחותיים של הילדים בגיל 0–6 נמצאים ברשות משרד הבריאות.

2.7.2 מערכת החינוך (גילים 6–18)

מדיניות אפקטיבית לצמצום פערים צריכה להתמקד בשיפור איכות ההוראה ובהישגי התלמידים, תוך מתן עדיפות לתמיכה בתלמידים מרקע חברתי-כלכלי מוחלש.⁵³

מערכת החינוך היא סביבת התערבות מרכזית להקניית כישורים וקידום מוביליות חברתית. מחקרים מראים כי **איכות החינוך** משפיעה באופן משמעותי על סיכויי הצלחה עתידיים של ילדים, בייחוד בקרב אוכלוסיות מוחלשות. ילדים מרקע מוחלש נוטים הרבה פחות ללמוד בבתי ספר איכותיים ולהשיג הישגים לימודיים גבוהים בהשוואה לעמיתיהם מרקע חזק יותר.⁵⁴ לפי ה-OECD, פערים באיכות החינוך מסבירים חלק ניכר מהשונות בהישגים,⁵⁵ והם ממליצים על השקעה ציבורית מוגברת באזורים מוחלשים – כולל תמריצים כלכליים למורים, הקטנת גודל הכיתות, והרחבת הסיוע בכיתה.⁵⁶ מחקרם של Chetty ועמיתיו מ-2014 מצא כי איכות המורים היא הגורם בעל ההשפעה הרבה ביותר על ביצועי תלמידים. כך למשל בדרום קוראקה, מורים חזקים יותר מלמדים דווקא תלמידים מרקע מוחלש – מדיניות המבטאת מחויבות עמוקה לצמצום פערים.

לצד החינוך הפורמלי, גוברת ההכרה בחשיבות החינוך הבלתי-פורמלי ככלי משמעותי לפיתוח כישורים רגשיים, חברתיים ואישיים בקרב ילדים ובני נוער. מטא-אנליזה רחבת היקף שכללה 75 מחקרים מצאה כי **השתתפות בפעילויות אחר הצהריים משפרת באופן מובהק כישורים אקדמיים, מעודדת התנהגויות חיוביות ומפחיתה בעיות משמעת.**⁵⁷ מחקר אמפירי בספרד הראה כי בני נוער שהשתתפו בתנועות הנוער הפגינו כישורי פתרון קונפליקטים טובים יותר והישגים גבוהים יותר מקבוצת הביקורת.⁵⁸

עם זאת, במדינות רבות – ובכללן ישראל – קיימים פערים ניכרים בהשתתפות בחינוך הבלתי-פורמלי בין תלמידים ממעמדות שונים. הפערים הללו נובעים, בין היתר, מהיעדר תקינה מחייבת, עומסי עבודה במערכת הפורמלית, מחסור בתקציבים ועלויות גבוהות המוטלות על ההורים.⁵⁹ בנוסף, במדינות כמו ישראל,

⁵³ ראה:

OECD (2018), *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301085-en>

⁵⁴ ראה:

Social Mobility Commission (2016), *State of the nation 2016: Social mobility in Great Britain*. HM Government. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7f866640f0b62305b87ac9/Social_Mobility_Commission_2016_REPORT_WEB_1_.pdf

⁵⁵ ראה:

OECD (2018).

⁵⁶ ראה:

Fryer, R. (2016), *The Production of Human Capital in Developed Countries: Evidence from 196 Randomized Field Experiments*. NBER Working Paper No. 22130. <https://doi.org/10.3386/w22130>

⁵⁷ ראה:

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., and Pachan M. (2010), "A Meta-Analysis of After-School Programs That Seek to Promote Personal and Social Skills in Children and Adolescents", *American Journal of Community Psychology*, 45(3–4), 294–309. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9300-6>

⁵⁸ ראה:

Asensio-Ramon, J., Álvarez-Hernández, J. F., Aguilar-Parra, J. M., Trigueros, R., Manzano-León, A., Fernandez-Campoy, J. M., and Fernández-Jiménez, C. (2020), "The Influence of the Scout Movement as a Free Time Option on Improving Academic Performance, Self-Esteem and Social Skills in Adolescents", *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(14), 5215. <https://doi.org/10.3390/ijerph17145215>

⁵⁹ ראה:

הרשויות המקומיות מהוות גורם מרכזי בקביעת היקף וזמינות החינוך הבלתי-פורמלי. כתוצאה מכך נוצרים פערים ניכרים בין אזורים גאוגרפיים בעלי יכולת כלכלית שונה לספק את השירותים. מצב זה מעמיק את הפערים בהזדמנויות החינוכיות והחברתיות, ועלול לפגוע במוביליות החברתית של ילדים ובני נוער מרקע מוחלש.⁶⁰

בהתאם לממצאי הספרות, כדי ליישם מדיניות אפקטיבית לקידום אוכלוסיות מוחלשות בגילים 6–18, הצענו מדדים כמותיים – שאינם נמדדים היום – הקשורים לאיכות החינוך ולהישגים קוגניטיביים ולא-קוגניטיביים בכל שלבי מערכת החינוך. מדידה סדורה של אינדיקטורים אלה לא רק תאפשר זיהוי פערים מקומיים, אלא גם תשמש כלי ליצירת אחריות בקרב רשויות מקומיות, מוסדות חינוך וגורמים ממשלתיים.

עם זאת, חשוב להדגיש כי רק חלק מהמדדים הללו ניתנים כיום למדידה בפועל, למשל באמצעות נתוני חדר המחקר – כפי שנעשה במכון אהרן במסגרת פרויקט זה. רבים מהמדדים האחרים אינם ניתנים למדידה, בין אם בשל היעדר איסוף שיטתי של הנתונים ובין אם בשל חוסר נגישותם למחקר, גם כאשר הם מוחזקים בידי גופים כמו משרד החינוך או אגף ההערכה והמדידה. אינדיקטורים רבים – ובייחוד אלה הנוגעים לשלב החינוך שלפני התיכון – דורשים מאמץ יזום של הגדרה, מדידה ואיסוף נתונים. בלעדיהם, לא ניתן לקדם מדיניות מבוססת-ראיות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית.

Donnelly, M., Lazetic, P., Sandoval-Hernández, A., Kameshwara, K., and Whewall, S. (2019), *An Unequal Playing Field: Extra-Curricular Activities, Soft Skills and Social Mobility*. London: Social Mobility Commission.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/818679/An_Unequal_Playing_Field_report.pdf

⁶⁰ ראה: ויניקור, א' (2022), מקומם של תהליכים חינוכיים חברתיים בקידומן של קהילות מיטיבות, מסמך אקדמי מלווה לעבודת צוות החינוך במהלך קהילה מייטיבה.

מדדי מוביליות	ציר החיים
% הילדים ממשפחות מוחלשות הלומדים בבית ספר איכותי יסודי / חטיבת ביניים / תיכון	מערכת החינוך גילים 18–6
% הילדים ממשפחות מוחלשות הלומדים בבתי ספר על-אזוריים	
% הילדים ממשפחות מוחלשות שלא נשרו ממערכת החינוך לפני כיתה י"ב	
% הילדים ממשפחות מוחלשות הזכאים לבגרות / בגרות מתאימה / באגרות הייטק	
% הילדים ממשפחות מוחלשות שנבחנו ל-5 יח"ל מתמטיקה	
% הילדים ממשפחות מוחלשות שנבחנו ל-4 יח"ל מתמטיקה	
% הילדים ממשפחות מוחלשות שאינם סובלים מהשמנת יתר (כיתות א' וכיתות ז')	
% הילדים ממשפחות מוחלשות בחברה הערבית שיוצעים עברית ברמה טובה לאורך שלבי מערכת החינוך	
% הילדים ממשפחות מוחלשות במסגרות חינוך בלתי-פורמלי (תנועות נוער ומסגרות אחרות)	
% הילדים ממשפחות מוחלשות בעלי אוריינות דיגיטלית לאורך שלבי מערכת החינוך	
% הילדים ממשפחות מוחלשות בעלי ציון גבוה בכישורים לא-קוגניטיביים בחטיבת הביניים	
% הילדים ממשפחות מוחלשות בעלי ציון גבוה במבחני מיצ"ב בבי"ס יסודי / חט"ב	

לא קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע אדום. קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע כחול, והמדד חושב במחקר זה על ידי מכון אהרן. קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע ירוק, הנתונים אינם שקופים לציבור.⁶¹

2.7.3 השכלה על-תיכונית (גילים 18–29)

השנים שלאחר סיום הלימודים בבית הספר הן קריטיות למוביליות חברתית-כלכלית משתי סיבות עיקריות. הראשונה, זו לרוב הפעם הראשונה שבה צעירים מקבלים החלטות חשובות לגבי חייהם באופן עצמאי, וההישגים של צעירים בשלב זה משפיעים באופן ניכר על סיכוייהם בעתיד. השנייה, שלב המעבר מחינוך חובה להשכלה גבוהה, הכשרה מקצועית או תעסוקה הוא צומת קריטי במסלול החיים. הכישורים שנבנו בשלבים מוקדמים משפיעים במידה רבה על הבחירה. חשוב לציין שעבור צעירים מרקע מוחלש, היעדר השקעה מוקדמת מוביל לפערים בכישורים ולצמצום ניכר של יכולת הבחירה. לכן, שלב זה מתאפיין בפוטנציאל גבוה לשינוי – אך גם בסיכונים גדולים. המחקר הכלכלי ממחיש זאת היטב:

- התשואה להשכלה גבוהה: כל שנת לימוד נוספת מעלה את ההכנסה מעבודה בכ-8%–10% בממוצע.⁶²
- עם זאת, צעירים מרקע חברתי-כלכלי נמוך משתלבים בשיעורים נמוכים יותר בלימודים אקדמיים – גם כאשר הישגיהם הלימודיים דומים לאלו של בני המעמד הגבוה.^{63,64}

⁶¹ נתוני ציוני המיצ"ב נמצאים ברשות משרד החינוך.

⁶² ראה:

Psacharopoulos, G. and Patrinos, H.A. (2018), "Returns to investment in education: A decennial review of the global literature", *Education Economics* 26(5), 445–458.

⁶³ ראה:

Dickson, M. and Macmillan, L. (2020), Social Mobility and Higher Education: Are grammar schools the answer?

⁶⁴ ראה:

OECD (2018), *Equity in Education: Breaking Down Barriers to Social Mobility*.

- נשירה מההשכלה הגבוהה נפוצה יותר בקרב צעירים מרקע מוחלש: לפי דוח ה-OECD (2019), שיעורי הנשירה בקרב סטודנטים מרקע מוחלש גבוהים במידה ניכרת – גם כאשר משווים סטודנטים בעלי הישגים אקדמיים דומים.⁶⁵
- שיעור הצעירים שאינם בלימודים, תעסוקה או הכשרה (NEETs) גבוה במיוחד בקרב בעלי רקע מוחלש, השכלה נמוכה ובני מהגרים.⁶⁶
- בנוסף, אבטלה בגיל צעיר נושאת עימה השפעות ארוכות טווח: מחקר קלאסי (Gregg, 2001) מצא כי תקופה של אבטלה בגיל 16–18 גורמת לפגיעה בהכנסה עשור לאחר מכן – גם כאשר מביאים בחשבון את רמת ההשכלה.⁶⁷
- ישנו חוסר שוויון בגישה לאיכות ההכשרה המקצועית: צעירים עם רקע מוחלש משתלבים בתוכניות איכות נמוכה יותר ובעלי רמת נשירה גבוהה יותר.⁶⁸

במטרה לבחון את מצבן של אוכלוסיות מוחלשות בישראל בכל הקשור למוביליות בגיל הנעורים, הגדרנו אינדיקטורים מרכזיים והם מוצגים בלוח להלן. עקב מגבלות בגישה לנתונים, הצלחנו לחשב בשלב זה רק את האינדיקטורים הקשורים לרכישת השכלה על-תיכונית. השלמת סט האינדיקטורים המלא מחייבת שיתוף פעולה עם גופי מידע ממשלתיים כגון משרד הבריאות, משרד הביטחון וגופים נוספים.

לוח 3: מדדי מוביליות – השכלה על-תיכונית, גילים 18–29

מדדי מוביליות	ציר החיים
% הילדים ממשפחות מוחלשות שלומדים או עובדים ב-6 השנים שאחרי סיום התיכון % הילדים ממשפחות מוחלשות עם תיק במשטרה % המוחלשים המשרתים בצה"ל ביחידות מובחרות (טכנולוגיות / עתודה אקדמית וכו') % הילדים ממשפחות מוחלשות שסיימו הכשרה מקצועית % הילדים ממשפחות מוחלשות שסיימו הכשרת מה"ט % הילדים ממשפחות מוחלשות שסיימו אקדמיה % הילדים ממשפחות מוחלשות בעלי אוריינות דיגיטלית מדדי בריאות בקרב פרטים ממשפחות מוחלשות: משקל, עישון, מחלות קשות מדדים לכישורים לא-קוגניטיביים של השכבות המוחלשות	השכלה על-תיכונית גילים 18–29

לא קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע אדום. קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע כחול והמדד חושב במחקר זה על ידי מכון אהרן. **קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע ירוק, הנתונים אינם שקופים לציבור.**⁶⁹

⁶⁵ ראה:

OECD (2019). Education at a Glance 2019: OECD Indicators

⁶⁶ ראה:

OECD (2016). Society at a Glance 2016: OECD Social Indicators

⁶⁷ ראה:

Gregg, Paul (2001). The impact of youth unemployment on adult unemployment in the NCDS. Economic Journal, 111(475), F626–F653.

⁶⁸ ראה:

OECD (2020). Vocational Education and Training in Europe: Learning from Success.

⁶⁹ נתונים מנהליים בחדר המחקר של הלמ"ס מאפשרים חישוב של המדד " % הילדים ממשפחות מוחלשות שלומדים או עובדים ב-6 השנים שאחרי סיום התיכון".

2.7.4 שוק העבודה

שלב החיים הבוגרים חשוב במיוחד להבנת מוביליות חברתית-כלכלית, שכן הוא משקף את מידת ההצלחה של הצעירים לתרגם הישגים לימודיים והכשרות מקצועיות להזדמנויות ממשיות של תעסוקה ופרנסה בחיים הבוגרים. קבלה לאוניברסיטה או למסלול הכשרה מקצועית אינה מבטיחה בהכרח השתלבות בתעסוקה איכותית. כדי למדוד שלב זה בישראל, בחרנו באינדיקטורים הקשורים ליכולת להשתלב בעבודה איכותית עם שכר ראוי – שהם תנאי בסיסי למוביליות כלפי מעלה.

לוח 4: מדדי מוביליות – שוק העבודה, גילים 30–34 ו-35–39

מדדי מוביליות	ציר החיים
מידת הקשר בין אחוזון ההכנסה מעבודה של ילד לאחוזון ההכנסה מעבודה של הוריו (מוביליות יחסית)	שוק העבודה גילים 30–34 ו-35–39
% הפרטים ממשפחות מוחלשות שעלו בבגרותם לרבעון העליון של ההכנסה מעבודה (מוביליות אבסולוטית)	
% הפרטים ממשפחות מוחלשות שמועסקים	
% הפרטים ממשפחות מוחלשות שמשתכרים מעל השכר החציוני	
% הפרטים ממשפחות מוחלשות בענפים עם פריון גבוה (ענף ההייטק) / משלח יד מקצועי	

לא קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע אדום. קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע כחול, והמדד חושב במחקר זה על ידי מכון אהרן. קיימים נתונים לחישוב מדד בצבע ירוק, הנתונים אינם שקופים לציבור.⁷⁰

⁷⁰ נתונים מנהליים בחדר המחקר של הלמ"ס מאפשרים חישוב של שני המדדים:

- מידת הקשר בין אחוזון ההכנסה מעבודה של הילד לאחוזון ההכנסה מעבודה של ההורים (מוביליות יחסית).
- אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות (הורים הנמצאים ברבעון התחתון) שעלו בבגרותם לרבעון העליון של ההכנסה מעבודה (מוביליות אבסולוטית).

חישוב המדדים האלה נעשה במחקרם של בץ וקריל (2022). כאמור, החיסרון של מדדים אלה הוא בכך שהם מודדים את מעמדו הכלכלי והחברתי של הפרט רק בגיל מבוגר, בהשוואה להוריו.

3. מתודולוגיית חישוב מדדי מוביליות ברמת רשות מקומית

מדדי מוביליות מתבססים על הספרות המחקרית המצביעה על כך שהכישורים הנרכשים לאורך ציר החיים של הפרט הם הגורם החשוב ביותר להעלאת הסיכוי להשתלב בתעסוקה איכותית⁷¹ ולניידות חברתית כלפי מעלה. מדדים אלה מלמדים על הצלחתם של פרטים בכלל, ושל פרטים ממשפחות מוחלשות בפרט, לתרגם את הישגיהם החינוכיים לתוצאות בשוק העבודה.

המטרה המחקרית של פיתוח מדד ייחודי עבור מדידת מוביליות חברתית בישראל – “מדד המוביליות החברתית” (Israel Social Mobility Index - ISMI) – היא לבחון כיצד משפיע המקום שבו התחנך ילד ממשפחה מוחלשת על סיכויו לקבל חינוך איכותי בתיכון, לרכוש השכלה על-תיכונית (אקדמית או מקצועית) בנעוריו, ולהשתלב בתעסוקה איכותית בבגרותו. **נכון לעת ביצוע המחקר – אין בידינו נתונים המאפשרים לחשב מדדי מוביליות המלמדים על ההישגים החינוכיים בגיל הרך, בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים.** “מדד המוביליות החברתית” שפותח מבוסס על כמה מדדים מנבאי מוביליות הקשורים (על פי הספרות המחקרית) לסיכויים של ילד ממשפחה מוחלשת לחוות ניידות חברתית כלפי מעלה.

לצורך חישוב המדדים מנבאי המוביליות הגדרנו את המושג “משפחות מוחלשות” כמשפחות שבהן הכנסתם הממוצעת של ההורים בעת שהילדים לומדים בחטיבת הביניים (כיתות ז', ח', ט') נמצאת ברבעון התחתון של התפלגות ההכנסות הארצית.

אנו עורכים את חישוב מדדי המוביליות עבור אוכלוסיית המחקר שכוללת תלמידי י"ב שסיימו את הלימודים בתיכון בשתי נקודות זמן: שנים 2017–2019 – נקודת הזמן העדכנית ביותר שעבורה היו נתונים זמינים בחדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בעת ביצוע המחקר, ושנים 2012–2014.⁷² הסיבה לבחירה ב-3 שנות הסיום של כיתה י"ב היא הגדלת מספר התצפיות ברמת היישוב לצורך חישוב מדדים מנבאי מוביליות.⁷³ מטרת הבחירה של שתי נקודות הזמן בהפרש של 5 שנים היא: א. לאפשר בחינה של השינויים שחלו לאורך זמן במדדים מנבאי המוביליות ברמת היישוב, ב. לאפשר זיהוי מגמות של שיפור או נסיגה, ולמידה על פעולות שרשויות מקומיות עושות לקידום המוביליות.

אנו עורכים את חישוב המדדים מנבאי המוביליות ברמת היישוב (כלומר, ברמת הרשות המקומית) עבור שלוש תחנות מרכזיות לאורך ציר החיים של הפרט: שלב התיכון, שלב ההשכלה העל-תיכונית (אקדמית ולא-אקדמית), ושלב התעסוקה. היישוב מוגדר על סמך המקום שבו התחנך ילד ממשפחה מוחלשת בשלב התיכון ולא על סמך מקום המגורים של הפרט בעת המדידה. הסיבות לבחירה ביישוב לימודיו של הפרט בשלב התיכון הן: א. לבחון את ההשפעה של איכות החינוך שקיבל הפרט בתיכון על השתלבות בהשכלה על-תיכונית ותעסוקה איכותית, ב. לבחון במחקר המשך את ההשפעה של הפעולות שנקט היישוב (הרשות המקומית) לשיפור ההישגים החינוכיים ועל שילוב בתעסוקה איכותית של הפרטים המתחנכים ביישוב.

⁷¹ תעסוקה איכותית הינה תעסוקה בשיעור גבוה, ובשכר גבוה. ראה: מכון אהרן למדיניות כלכלית בשיתוף קרן רוטשילד, “פערים וחסימים במעבר מהשכלה אקדמית לתעסוקה איכותית”.

⁷² תלמיד שסיים כיתה י"ב בשנת 2019 נכלל בקטגוריית ילד ממשפחה מוחלשת אם כשהיה בחטיבת הביניים הייתה הכנסת הוריו ברבעון התחתון של התפלגות ההכנסות הארצית.

⁷³ ניתן להוציא את הנתונים מחדר המחקר עבור תאים עם לפחות 10 תצפיות – מגבלה משמעותית בעבודה עם מדדים מנבאי מוביליות ביישובים קטנים עם בתי ספר קטנים.

חישוב המדדים מנבאי המוביליות ברמת היישוב נערך עבור יישובים עם 5,000 תושבים ויותר. ב-186 יישובים עם 5,000 תושבים ויותר מתגוררים כ-90% (8,570 אלף) מתושבי מדינת ישראל.⁷⁴ יישובים אלה כוללים:

- 100 יישובים עם רוב של אוכלוסייה יהודית לא-חרדית
 - 7 יישובים עם רוב של אוכלוסייה יהודית חרדית
 - 41 יישובים עם רוב של האוכלוסייה הערבית
 - 14 יישובים עם רוב של אוכלוסייה דרוזית
 - 9 יישובים עם רוב של אוכלוסייה בדואית בדרום הארץ
 - 7 יישובים עם רוב של אוכלוסייה בדואית בצפון הארץ
 - 8 ערים מעורבות (רוב של האוכלוסייה היהודית ושיעור ניכר של האוכלוסייה הערבית⁷⁵).
- עבור 18 יישובים עם 5,000 תושבים ויותר, חישוב מדדים מנבאי מוביליות לא היה אפשרי בגלל העדר נתונים עבור שלב התיכון. בהתאם, חישוב מדדים מנבאי מוביליות בשלב התיכון נערך עבור 168 יישובים.
- עבור 25 יישובים, חישוב מדדים מנבאי מוביליות בשלב ההשכלה העל-תיכונית ובשלב התעסוקה לא היה אפשרי בגלל העדר נתונים עבור שלבים אלה. בהתאם, "מדד המוביליות החברתית" וכלל המדדים מנבאי המוביליות חושבו עבור 143 יישובים.

ב-143 היישובים שעבורם נערך החישוב של "מדד המוביליות החברתית" וכלל המדדים מנבאי המוביליות מתגוררים 85% (8,221 אלף) מתושבי מדינת ישראל. יישובים אלה כוללים:

- 68 יישובים עם רוב של אוכלוסייה יהודית לא-חרדית
 - 5 יישובים עם רוב של אוכלוסייה יהודית חרדית
 - 38 יישובים עם רוב של האוכלוסייה הערבית
 - 11 יישובים עם רוב של אוכלוסייה דרוזית
 - 7 יישובים עם רוב של אוכלוסייה בדואית בדרום הארץ
 - 6 יישובים עם רוב של אוכלוסייה בדואית בצפון הארץ
 - 8 ערים מעורבות (רוב של האוכלוסייה היהודית ושיעור ניכר של האוכלוסייה הערבית).
- בכל 143 היישובים⁷⁶ הרשות המקומית היא הגוף העוסק בניהול העניינים המקומיים של היישוב. בהתאם, ההתייחסות בדוח זה ל"יישוב" היא שוות-ערך להתייחסות ל"רשות מקומית".

⁷⁴ ניתוח תופעת המוביליות ב-186 יישובים מאפשרת בחינה רחבה של התופעה. הרחבת כמות היישובים מעבר ל-186 יישובים אינה אפשרית בגלל כמות נמוכה של תצפיות והטיה הנובעת ממספר קטן של תצפיות.

⁷⁵ ערים אלה הינן: ירושלים, תל אביב-יפו, חיפה, עכו, לוד, רמלה, נוף הגליל, מעלות-תרשיחא.

⁷⁶ פרט לכפר חב"ד, המשתיך לרשות שדות דן.

כאמור, מדדים מנבאי מוביליות מחושבים עבור שלושה שלבים: שלב התיכון, שלב ההשכלה העל-תיכונית (אקדמית ולא-אקדמית), שלב התעסוקה. מדדים מנבאי מוביליות שחושבו עבור הישגים חינוכיים של ילדים ממשפחות מוחלשות בשלב התיכון של מערכת החינוך (מסיימי כיתה י"ב) כוללים 6 מדדים:

- % הילדים ממשפחות מוחלשות הזכאים לבגרות
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שנבחנו ל-4 יח"ל מתמטיקה
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שנבחנו ל-5 יח"ל מתמטיקה
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות הזכאים לבגרות העומדת בתנאי הסף של האקדמיה⁷⁷
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות הזכאים ל"בגרות הייטק"⁷⁸
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות הלומדים בתיכון מנגיש לבגרות הייטק.⁷⁹
- מדדים מנבאי מוביליות שחושבו עבור ההישגים החינוכיים של ילדים ממשפחות מוחלשות בשלב ההשכלה העל-תיכונית, אקדמית ולא-אקדמית (גיל 26 וגיל 30), כוללים 6 מדדים:

- % הילדים ממשפחות מוחלשות שהחלו לימודים לתואר ראשון תוך 8 שנים מסיום התיכון
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שהחלו לימודי מה"ט תוך 8 שנים מסיום התיכון
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שהחלו לימודים או לתואר ראשון או לימודי מה"ט תוך 8 שנים מסיום התיכון
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שהינם בוגרי תואר ראשון תוך 12 שנים מסיום התיכון
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שהינם מדופלמי מה"ט תוך 12 שנים מסיום התיכון
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שהינם או בוגרי תואר ראשון או מדופלמי מה"ט תוך 12 שנים מסיום התיכון.
- מדדים מנבאי מוביליות שחושבו עבור תוצאות הילדים ממשפחות מוחלשות בשוק העבודה (גיל 35) כוללים 3 מדדים:

- % הילדים ממשפחות מוחלשות שמועסקים
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שעובדים בשכר הגבוה משכר חציוני
 - % הילדים ממשפחות מוחלשות שעובדים בענף שבו פיריון העבודה גבוה (לפי סף של אחוזון 75% בתוצר ענפי לשעת עבודה).⁸⁰
- המדדים שמחושבים עבור כל אחד משלושת השלבים מבוססים על קבוצות פרטים משנתוני לידה שונים, במטרה לספק תמונת מצב עדכנית ככל האפשר לכל שלב לאורך ציר החיים.

15 המדדים מנבאי המוביליות מסכמים עבור יישוב את תמונת מצב המוביליות בכל אחד משלושת השלבים. כדי לבנות את "מדד המוביליות החברתית" אנו מאחדים את 15 המדדים מנבאי המוביליות באופן הבא:

- עבור כל מדד מנבא מוביליות מחושב "ציון תקן" (standardized score): ציון המלמד על מספר סטיית התקן בין המדד מנבא המוביליות של יישוב מסוים לבין המדד מנבא המוביליות שחושב עבור "יישוב חציוני". כמו המדד מנבא המוביליות עצמו, גם ציון התקן מאפשר לדרג את היישובים: יישובים

⁷⁷ הגדרת "תנאי סף אקדמי" מבוססת על סיווג בגרות הכוללת לפחות 4 יחידות באנגלית הנחשבת לדרישה שכיחה בקבלה ללימודים אקדמיים בישראל, אף שאינה זהה בכל המוסדות.

⁷⁸ בגרות הייטק: מצרף בגרויות הכולל 5 יחידות אנגלית, 5 יחידות מתמטיקה, 5 יחידות פיזיקה ו/או מדעי המחשב. בגרות זאת נמצאה במחקר כמנבאת לימודי תואר הייטק ותעסוקה בענף ההייטק, ראו חשאי, סומקין וניר (2022).

⁷⁹ תיכון מנגיש לבגרות הייטק הוגדר כתיכון שיש בו לפחות תלמיד אחד שלמד בגרות הייטק.
⁸⁰ פיריון עבודה – תוצר לשעת עבודה.

שהמדד מנבא המוביליות שלהם גבוה יותר מהמדד של היישוב החציוני מקבלים ציון תקן חיובי; יישובים שהמדד מנבא המוביליות שלהם נמוך מהמדד של היישוב החציוני מקבלים ציון תקן שלילי. שימוש בציון תקן מבוסס על פרקטיקה מקובלת במחקרי מוביליות בינלאומיים (Chetty, OECD), ומאפשר השוואה בין מדדים הנמדדים בסולמות שונים, הפחתת רגישות לערכים קיצוניים, ויצירת שקלול מדויק ואחיד למדד משולב. בכך אנו מייצרים תשתית אמפירית סדורה להערכת רשויות מקומיות ולקביעת סדרי עדיפויות במדיניות.

• **ציוני התקן שחושבו עבור כל אחד מהמדדים מנבאי המוביליות בכל אחד משלושת השלבים משוקללים ל"ציון תקן של שלב" באופן הבא:**

- **ציון התקן של שלב התיכון:** ניתן משקל 33% לתוצאה של ילדים ממשפחות מוחלשות בזכאות לבגרות, 33% לתוצאה של ילדים ממשפחות מוחלשות בזכאות לבגרות העומדת בתנאי סף של אקדמיה, 33% לתוצאה של ילדים ממשפחות מוחלשות בלימודי בגרות הייטק. מאחר שכל אחד מהמדדים בוחן ממד שונה של הישגיות, ניתן להם משקל שווה.
- **ציון תקן של שלב ההשכלה העל-תיכונית, אקדמית ולא-אקדמית:** ניתן משקל 50% לתוצאה של ילדים ממשפחות מוחלשות לסיים בהצלחה את לימודי תואר ראשון תוך 12 שנים מסיום התיכון, 50% לתוצאה של ילדים ממשפחות מוחלשות להיות או בוגרי תואר ראשון או מדופלמי מה"ט תוך 12 שנים מסיום התיכון.
- **ציון תקן של שלב שוק העבודה:** ניתן משקל 50% לתוצאה של הילדים ממשפחות מוחלשות להשתלב בתעסוקה, 50% לתוצאה של הילדים ממשפחות מוחלשות להשתלב בעבודה בשכר מעל השכר החציוני. שני המדדים מודדים את השתלבות הפרט בתעסוקה איכותית.

• **שלושה ציוני התקן מכל שלב משוקללים יחד למדד מוביליות אחד – "מדד המוביליות החברתית" עם המשקולות הבאים:**

- **שלב התיכון:** 70%
 - **שלב ההשכלה העל-תיכונית, אקדמית ולא-אקדמית:** 20%
 - **שלב שוק העבודה:** 10%
- חלוקת המשקולות בין שלושת השלבים משקפת את מידת השליטה של הרשות המקומית בכל שלב בקידום המוביליות החברתית. לשלב התיכון ניתן המשקל הגבוה ביותר (70%) מכיוון שזהו שלב שבו לרשות המקומית יש השפעה גדולה על ההישגים החינוכיים. שלב ההשכלה העל-תיכונית קיבל משקל בינוני (20%) כיוון שהשפעת הרשות המקומית הינה פחותה יותר, בעוד שלשלב התעסוקה הוקצה משקל נמוך (10%) בשל ההשפעה המוגבלת של הרשות עליו.

ציון התקן של "מדד המוביליות החברתית" משמש לקביעת דירוג היישובים ולסיווגם לארבעה רבועים, כאשר הרבעון העליון מזהה יישובים המדורגים גבוה – "מקדמי מוביליות חברתית" (25% מהיישובים בעלי הדירוג הגבוה ביותר), והרבעון התחתון מזהה יישובים המדורגים נמוך – "מעכבי מוביליות חברתית" (25% מהיישובים בעלי הדירוג הנמוך ביותר). לכל יישוב ניתן דירוג (Rank) הן ב"מדד המוביליות החברתית" הכולל והן בכל אחד ממדדי המוביליות בהתאם למיקום היחסי של הרשות המקומית מתוך 143 היישובים (ועבור שלב התיכון מתוך 168 יישובים). היישוב בעל ציון התקן הגבוה ביותר מדורג במקום הראשון, ואילו היישוב עם ציון התקן הנמוך ביותר מדורג אחרון.

הדירוג חושב עבור שתי נקודות זמן בהפרש של חמש שנים, מה שמאפשר ניתוח דינמי של שינוי במוביליות לאורך זמן: זיהוי שינוי במיקום היחסי של היישוב בין שתי התקופות, בחינת הפעולות שבהן נקט היישוב (הרשות המקומית) לקידום המוביליות, ניתוח והמלצה על מהלכים אפקטיביים שנמצאו כמקדמי מוביליות בפועל.

4. תוצאות

פרק זה מציג את דירוג הרשויות בישראל על בסיס של מדדי מוביליות לאורך שלושה שלבים : מערכת החינוך בתיכון – השכלה על-תיכונית – תעסוקה. עשר הרשויות המקומיות בעלות הדירוג הגבוה ביותר הינן : רמת השרון, מודיעין-מכבים-רעות, בנימינה-גבעת עדה, דייר חנא, רמת גן, רעננה, קריית אונו, פקיעין, גבעתיים, נס ציונה.

לוח 5 : 10 היישובים בעלי הדירוג הגבוה ביותר במדדי מוביליות

רשות מקומית	אוכ' 2022	אשכול חברתי-כלכלי (2021)	% הילדים ממשפחות מוחלשות	דירוג היישובים במדד המוביליות הכללי (100%)	דירוג לפי מדד המוביליות בתיכון (70%)	דירוג לפי מדד המוביליות בהשכלה על-תיכונית (20%)	דירוג לפי מדד המוביליות בשוק עבודה (10%)
רמת השרון	48.2	9	14%	1	1	19	32
מודיעין	99.2	8	8%	2	3	9	3
בנימינה	16.3	8	13%	3	6	16	11
דייר חנא	10.7	4	33%	4	5	17	79
רמת גן	172.5	8	12%	5	9	8	17
רעננה	80.3	8	19%	6	8	15	8
קריית אונו	43.2	9	10%	7	7	12	36
פקיעין	6.1	5	28%	8	2	76	60
גבעתיים	61.9	9	11%	9	11	14	56
נס ציונה	50.3	8	10%	10	10	26	20

מקור הנתונים : הלמ"ס. * הדירוג מבוסס על משקולות : תיכון – 70%, השכלה על-תיכונית – 20%, שוק העבודה – 10%. המספרים מבטאים את מיקום היישוב מבין 143 היישובים. מקום 1 – הכי גבוה, מקום 143 – הכי נמוך. רמת השרון : מדורגת במקום 1 לפי מדד המוביליות בתיכון, מקום 19 לפי מדד המוביליות בהשכלה על-תיכונית, מקום 32 בשוק העבודה.

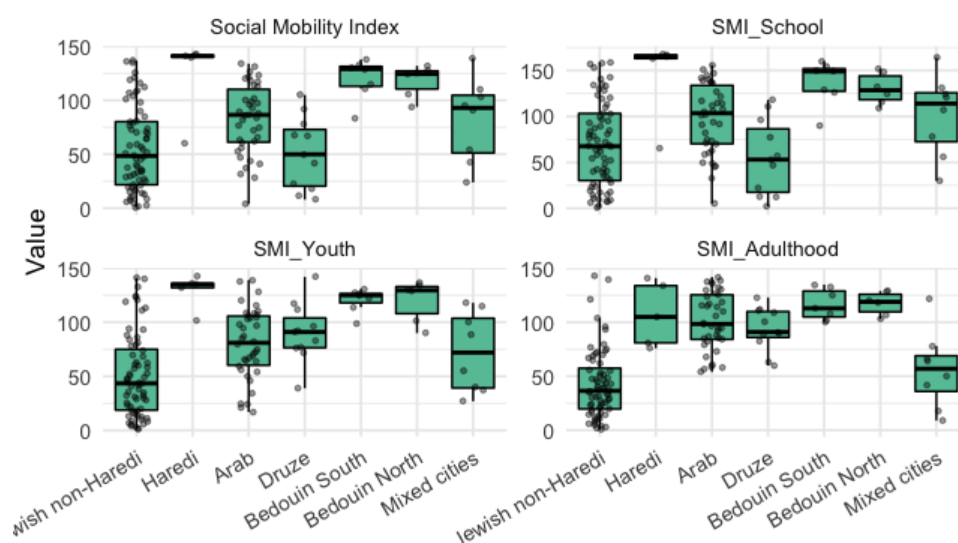
חשוב לציין כבר כאן : בקרב 10 הרשויות המקומיות המדורגות הכי גבוה במדד המוביליות הכללי – אין אף רשות מקומית שמדורגת הכי גבוה בכל מדד לאורך שלושה שלבים.

אנו מנתחים להלן את התוצאות לפי המאפיינים של רשות מקומית : שיוך לקבוצת אוכלוסייה (למשל יישובים יהודיים, חרדיים, ערביים ודרוזיים), גודל היישוב, המיקום הגאוגרפי (מחוזות ונפות), והדירוג החברתי-כלכלי של היישוב (אשכולות).

4.1 דירוג הרשויות לפי קבוצת אוכלוסייה

האיור והלוחות להלן מציגים את הנתונים לפי קבוצות האוכלוסייה: יהודים לא-חרדים, חרדים, ערבים, דרוזים ובדואים (בדרום ובצפון). האיור כולל תרשימי תיבה הממחישים את 50 האחוזים האמצעיים של הרשויות בכל קבוצת אוכלוסייה, כאשר הקו האמצעי בתוך התיבה מציין את החציון. הנקודות שמעל ומתחת לתיבה מייצגות את 25 האחוזים מהרשויות בעלות הדירוגים החריגים – הגבוהים והנמוכים ביותר. הלוחות משלימים את התמונה ומציגים את התפלגות הרשויות ואוכלוסיית המדגם בכל אחת מהקבוצות, ואת חלקן היחסי של הרשויות ושל אוכלוסיית המדגם בקרב הרשויות בעלות הדירוג הגבוה (הרבעון העליון) והרשויות בעלות הדירוג הנמוך (הרבעון התחתון) במדד המוביליות הכללי. **בנספח ב** ניתן למצוא אותן טבלאות לפי כל אחד ממדדי המוביליות בשלושת שלבי החיים: מערכת החינוך, ההשכלה העל-תיכונית ושוק העבודה.

איור 2: דירוג היישובים בהתבסס על מדדים מוביליות, לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור הנתונים: הלמ"ס

כל נקודה בציר מסמנת יישוב. כל יישוב מקבל דירוג/מיקום מבין 143 היישובים מדד מוביליות כללי וממדי מוביליות במערכת החינוך בתיכון – השכלה על-תיכונית – תעסוקה. מקום 1 – הכי גבוה ב, מקום 143 – הכי נמוך. כל תיבה כוללת את היישובים המדורגים ב-50% האמצעיים של הדירוג. הקו האמצעי בתיבה מסמן את הדירוג החציוני. הנקודות מעל התיבה כוללות 25% מהיישובים בעלי התוצאות הנמוכות, הנקודות מתחת לתיבה כוללות 25% מהיישובים בעלי התוצאות הגבוהות. התרשים מציג את מדד המוביליות החברתית הכולל (Social Mobility Index) ואת רכיביו בשלבי החיים השונים, לפי קבוצות האוכלוסייה בישראל. רכיב ****SMI_School**** מתמקד בהישגים והזדמנויות במערכת החינוך בגילי בית הספר; ****SMI_Youth**** משקף את רמת המוביליות בשנות הנעורים, הנמדדת באמצעות נתונים על השכלה על-תיכונית; ואילו ****SMI_Adulthood**** בוחן את המוביליות בשלב הבגרות, בהתבסס על נתונים על אודות תעסוקה איכותית.

מהממצאים עולה תמונה ברורה של פערים בין הרשויות לפי קבוצות האוכלוסייה, המשקפים הבדלים משמעותיים ביכולתן לקדם מוביליות חברתית-כלכלית:

- הרשויות היהודיות הלא-חרדיות בולטות לטובה בכל מדדי המוביליות: הן מהוות כ-50% מהמדגם, אך אחראיות ל-73% עד 94% מהרשויות המדורגות ברבעון העליון במדדי המוביליות. הדירוג שלהן אף משתפר ככל שמתקדמים מהשלב הבית-ספרי לשוק העבודה.

- **הרשויות החרדיות מדורגות בעקביות בתחתית הדירוג בשלבי החיים שנמדדו:** הן נעדרות לחלוטין מקבוצות הרשויות בעלות הדירוג הגבוה. בשוק העבודה נרשם שיפור קל, אך הוא עדיין נמוך במידה ניכרת מהממוצע, ו-40% מהישובים (2 מתוך 5) מדורגים ברבעון התחתון.
- **הרשויות הדרוזיות מציגות הישגים גבוהים בשלב התיכון:** כ-45% מהן מדורגות ברבעון העליון במדד החינוכי (בייחוד בתיכון). אולם הצלחה זו אינה נמשכת הלאה – אף רשות דרוזית אינה מדורגת ברבעון העליון במדדי ההשכלה העל-תיכונית או בשוק העבודה.
- **הרשויות הבדואיות, בדרום ובצפון, הן הקבוצה החלשה ביותר בתוך החברה הערבית,** ומתאפיינות בדירוגים נמוכים באופן עקבי בכל שלבי החיים. מרביתן מדורגות ברבעון התחתון במדדי המוביליות – בחינוך, בהשכלה העל-תיכונית ובשוק העבודה.
- **הרשויות של הערים המעורבות, שבהן אוכלוסיות יהודיות (לא-חרדיות וחרדיות) וערביות חיות זו לצד זו, מציגות ביצועים נמוכים יחסית בשלב החינוך.** עם זאת, בשלבי ההשכלה העל-תיכונית והתעסוקה ניכרת מגמת שיפור.

בנוסף, **ניתחנו את אוכלוסיית המוחלשים** ביישובים בדירוג גבוה לעומת יישובים בדירוג נמוך. התפלגות זו מצביעה על פערים בנגישות להזדמנויות איכותיות בין קבוצות שונות באוכלוסייה המוחלשת: בעוד האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית והמיעוט הדרוזי נוכחים יותר ברשויות בדירוג גבוה, האוכלוסיות החרדית, הבדואית ותושבי הערים המעורבות מרוכזים כמעט לחלוטין ברשויות בדירוג נמוך.

- **אוכלוסייה יהודית לא-חרדית מוחלשת:** 30% מאוכלוסיית המדגם; 30% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ורק 14% ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסייה חרדית מוחלשת:** 7% מהמדגם; 0% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-99% ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסייה דרוזית מוחלשת:** 3% מהמדגם; 28% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-0% ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסייה ערבית מוחלשת:** 23% מהמדגם; 6% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-21% ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסייה בדואית מוחלשת:** 9% מהמדגם (8% בדרום, 1% בצפון); 0% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-86% בדרום ו-60% בצפון לומדים ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסיות בערים מעורבות:** 26% מהמדגם; 1% לומדים ביישובים מובילים ו-72% ברשויות בדירוג נמוך.

מהניתוח עולה כי 43% מהאוכלוסייה המוחלשת במדגם מתגוררים ברשויות המדורגות ברבעון התחתון, בעוד שרק 12% מתגוררים ברשויות המדורגות ברבעון העליון. ריכוז זה עלול להעמיק את הפערים החברתיים-כלכליים ולצמצם את פוטנציאל ההזדמנויות לשיפור מוביליות לאורך החיים.

הממצאים מדגישים את חשיבותה של מדיניות מותאמת-קבוצות אוכלוסייה: שיפור יסודי של מערכת החינוך החרדית והבדואית, קידום נגישות להשכלה אקדמית ולתעסוקה איכותית בקרב הדרוזים, והשקעה רוחבית בחינוך, בהשכלה ובתעסוקה בקרב האוכלוסייה הערבית והבדואית.

לוח 6: פילוח היישובים לפי דירוג היישובים במדד המוביליות החברתית וקבוצת אוכלוסייה

קבוצת אוכלוסייה	מספר היישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
יהודית לא-חרדית	68	28	9	48%	78%	26%	41%	13%
חרדית	5	0	4	3%	0%	11%	0%	80%
ערבית	38	3	10	27%	8%	29%	8%	26%
דרוזית	11	4	0	8%	11%	0%	36%	0%
בדואים דרום	7	0	6	5%	0%	17%	0%	86%
בדואים צפון	6	0	4	4%	0%	11%	0%	67%
ערים מעורבות	8	1	2	6%	3%	6%	13%	25%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 7: פילוח האוכלוסייה לפי דירוג היישובים במדד המוביליות החברתית וקבוצת אוכלוסייה

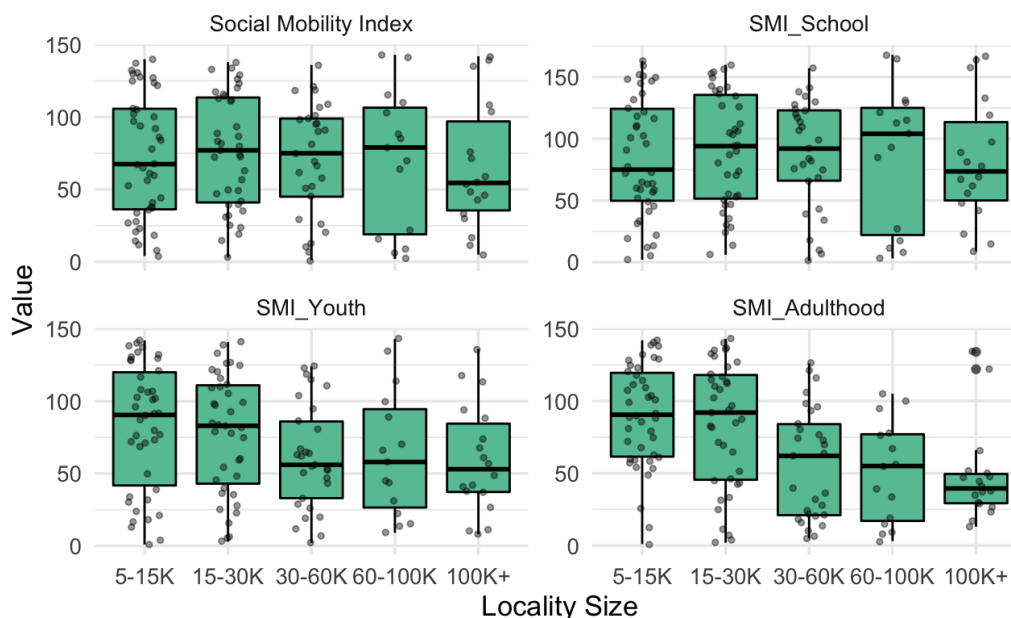
קבוצת אוכלוסייה	התפלגות התלמידים המוחלשים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות התלמידים המוחלשים בתוך קבוצת אוכלוסייה (התפלגות שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
יהודית לא-חרדית	32%	81%	10%	30%	14%
חרדית	7%	0%	17%	0%	99%
ערבית	23%	11%	12%	6%	21%
דרוזית	3%	7%	0%	28%	0%
בדואים דרום	8%	0%	15%	0%	86%
בדואים צפון	1%	0%	2%	0%	60%
ערים מעורבות	26%	2%	44%	1%	72%
סה"כ	100%	100%	100%	12%	43%

מקור הנתונים: הלמ"ס

4.2 דירוג היישובים לפי גודל היישוב

האיור להלן מציג את התפלגות דירוגי הרשויות לפי גודל האוכלוסייה, באמצעות תרשימי תיבה המראים את החציון ואת תחומי הפיזור. הלוחות להלן משלימים את התמונה ומציגים את חלקן היחסי של הרשויות והאוכלוסייה ברבעון העליון והתחתון של מדד המוביליות הכללי. טבלאות מפורטות עבור כל אחד משלבי החיים מצורפות בנספח ב.

איור 3: דירוג היישובים בהתבסס על מדדים מנבאי מוביליות, לפי קבוצות גודל היישוב

מקור הנתונים: הלמ"ס

כל נקודה בציר מסמנת יישוב. כל יישוב מקבל דירוג/מיקום מבין 143 היישובים מדד מוביליות כללי וממדי מוביליות במערכת החינוך בתיכון – השכלה על-תיכונית – תעסוקה. מקום 1 – הכי גבוה ב, מקום 143 – הכי נמוך. כל תיבה כוללת את היישובים המדורגים ב-50% האמצעיים של הדירוג. הקו האמצעי בתיבה מסמן את הדירוג החציוני. הנקודות מעל התיבה כוללות 25% מהיישובים בעלי התוצאות הנמוכות, הנקודות מתחת לתיבה כוללות 25% מהיישובים בעלי התוצאות הגבוהות.

בכל קבוצות הגודל ניתן למצוא רשויות מצליחות וכושלות. עם זאת, הקשר בין גודל הרשות לבין דירוגה בממדי המוביליות משתנה לאורך שלבי החיים. בשלב החינוך, לא נמצא קשר חזק בין גודל הרשות לדירוגה, אך בשלבים מאוחרים יותר ניכר יתרון הולך וגדל לרשויות הגדולות. הסבר אפשרי לכך הוא שהרשויות הבינוניות והגדולות נהנות מיתרונות מבניים, כגון מוסדות להשכלה על-תיכונית וקרבה למוקדי תעסוקה, שתורמים למוביליות בשלב הבגרות והתעסוקה.

- **רשויות קטנות (5–30 אלף)** מציגות שונות גבוהה בדירוג: מצד אחד, שיעור ניכר מהן מדורג ברבעון העליון; מצד שני, רבות מהרשויות הקטנות נמצאות ברבעון התחתון. בשלבי התעסוקה ניכר חיסרון לגודל בקרב רשויות קטנות, ורבות מהן מדורגות ברבעון התחתון.
- **יישובים בגודל בינוני (30–100 אלף)** בולטים דווקא לטובה בשלב התעסוקה: 43% מהם מדורגים ברבעון העליון, 7% ברבעון התחתון.
- **יישובים גדולים (מעל 100 אלף)** מציגים מגמה דומה בשלב התעסוקה וההשכלה הגבוהה – 39% מהם מדורגים ברבעון העליון בשוק העבודה, 11% ברבעון התחתון.

ניתוח התוצאות ברמת האוכלוסייה מלמד כי האוכלוסיות המוחלשות בישראל נמצאות הן ברשויות הקטנות והן ברשויות הגדולות.

- אוכלוסייה מוחלשת ברשויות קטנות (5,000–30,000): 27% מאוכלוסיית המדגם; 14% לומדים ברשויות בדירוג גבוה, 38% ברשויות בדירוג נמוך.
- אוכלוסייה מוחלשת ברשויות בינוניות (30,000–100,000): 28% מאוכלוסיית המדגם; 14% לומדים ברשויות בדירוג גבוה, 32% ברשויות בדירוג נמוך.
- אוכלוסייה מוחלשת ברשויות גדולות (מעל 100 אלף): 45% מאוכלוסיית המדגם; 10% לומדים ברשויות בדירוג גבוה, 52% ברשויות בדירוג נמוך.

לוח 8: פילוח היישובים לפי דירוג היישובים במדד המוביליות החברתית וגודל היישוב

גודל היישוב (אלפים)	מספר היישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
15–5	42	11	10	29%	31%	29%	26%	24%
30–15	39	8	13	27%	22%	37%	21%	33%
60–30	29	7	5	20%	19%	14%	24%	17%
100–60	15	5	4	10%	14%	11%	33%	27%
1,000–100	18	5	3	13%	14%	9%	28%	17%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

לוח 9: פילוח האוכלוסייה לפי דירוג היישובים במדד המוביליות החברתית וגודל היישוב

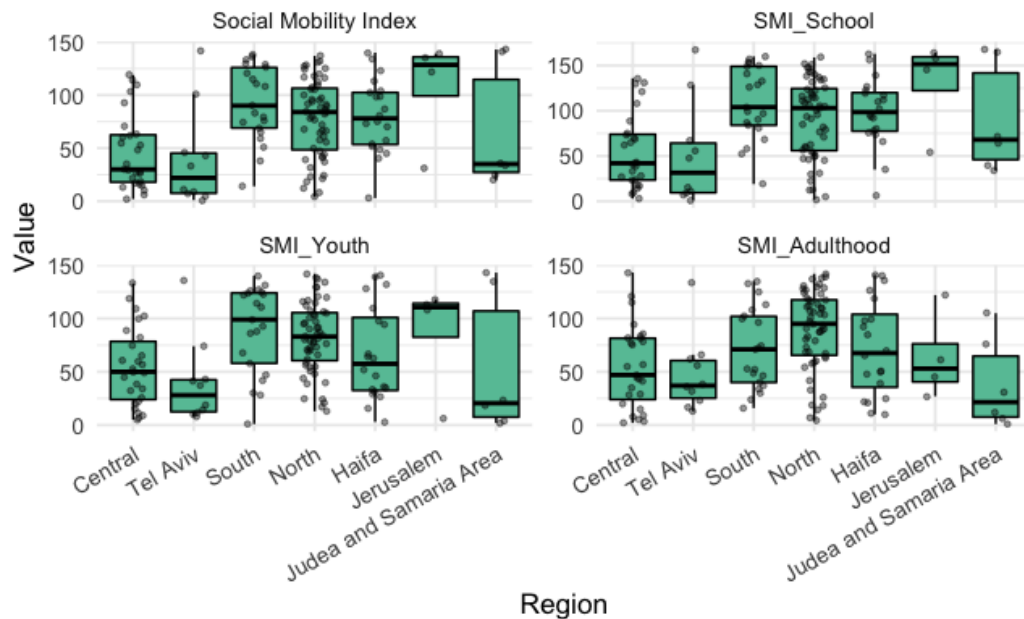
גודל היישוב (אלפים)	התפלגות התלמידים המוחלשים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות התלמידים המוחלשים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
15–5	10%	16%	7%	20%	32%
30–15	17%	14%	17%	10%	41%
60–30	15%	14%	6%	11%	19%
100–60	13%	18%	14%	17%	46%
1,000–100	45%	38%	55%	10%	52%
סה"כ	100%	100%	100%	12%	43%

מקור הנתונים: הלמ"ס

4.3 דירוג היישובים לפי מחוז

האיור להלן מציג את התפלגות דירוגי הרשויות לפי מחוז, באמצעות תרשימי תיבה המראים את החציון ואת תחומי הפיזור. הלוחות להלן משלימים את התמונה ומציגים את חלקן היחסי של הרשויות והאוכלוסייה ברבעון העליון והתחתון של מדד המוביליות הכללי. טבלאות מפורטות עבור כל אחד משלבי החיים מצורפות בנספח ב.

איור 4: דירוג היישובים בהתבסס על מדדים מנבאי מוביליות, לפי מחוז

מקור הנתונים: הלמ"ס

כל נקודה בציר מסמנת יישוב. כל יישוב מקבל דירוג/מיקום מבין 143 היישובים מדד מוביליות כללי וממדי מוביליות במערכת החינוך בתיכון – השכלה על-תיכונית – תעסוקה. מקום 1 – הכי גבוה ב, מקום 143 – הכי נמוך. כל תיבה כוללת את היישובים המדורגים ב-50% האמצעיים של דירוג. הקו האמצעי בתיבה מסמן את הדירוג החציוני. הנקודות מעל התיבה כוללות 25% מהיישובים בעלי התוצאות הנמוכות, הנקודות מתחת לתיבה כוללות 25% מהיישובים בעלי התוצאות הגבוהות.

פערים אזוריים משמעותיים ביכולת של רשויות בישראל לקדם מוביליות חברתית-כלכלית בקרב ילדים ממשפחות מוחלשות⁸¹. המרכז מוביל בעקביות, ואילו הדרום וירושלים מפגרים במידה ניכרת. ממצאים אלה מדגישים את חשיבות התמיכה האזורית ליצירת שוויון הזדמנויות – בייחוד בדרום, בירושלים וביישובים המוחלשים בצפון.

- **מחוזות תל אביב והמרכז בולטים לחיוב לאורך כל שלבי החיים:** 60% מהרשויות במחוז תל אביב ו-56% במחוז המרכז מדורגות ברבעון העליון במדד המוביליות הכללי.
- **הרשויות במחוז הדרום מדורגות נמוך בכל שלבי החיים:** 43% מהרשויות מדורגות ברבעון התחתון במדד הכללי. עם זאת, דירוג הרשויות בדרום משתפר בשלב שוק העבודה, שבו רק 19% מהן נמצאות ברבעון התחתון.

⁸¹ הניתוח ברמת הנפות מצביע על פערים ניכרים בהישגים החינוכיים, גם בין רשויות סמוכות גאוגרפית. כך, למשל, נפות הגולן, פתח תקווה, רחובות, תל אביב, השרון ויהודה ושומרון בולטות לחיוב: שיעור הרשויות המדורגות בהן ברבעון העליון גבוה פי שניים ויותר ממשקלן במדגם הכללי. לעומתן, בנפות ירושלים, צפת, כנרת, יזרעאל ואשקלון לא נמצאה אף רשות המדורגת ברבעון העליון של מדד ההישגיות. ממצאים אלה מדגישים את עומק השונות התוך-אזורית בישראל ומצביעים על הצורך במדיניות ממוקדת-מקום, המותאמת לאתגרים הייחודיים של כל נפה ורשות.

- **ישובים במחוז ירושלים מדורגים נמוך מאוד** – 75% מהישובים בו מדורגים ברבעון התחתון במדד הכללי ובמדד החינוך. עם זאת, דירוג הישובים משתפר מעט לאחר התיכון: רק 50% מהישובים מדורגים ברבעון התחתון במדד ההשכלה העל-תיכונית, ורק 19% במדד שוק העבודה.
 - **מחוזות הצפון וחיפה מתאפיינים בשונות גבוהה:** לצד רשויות בעלות דירוג גבוה במדדי החינוך וההשכלה העל-תיכונית (למשל 40% מהרשויות בחיפה ברבעון העליון), קיימת גם נוכחות משמעותית של רשויות ברבעון התחתון בשוק העבודה – 38% במחוז הצפון ו-25% במחוז חיפה.
- הניתוח לפי אוכלוסייה** מדגיש את הפערים בין המחוזות וריכוז האוכלוסיות המוחלשות ברשויות בדירוג נמוך: מחוז המרכז מספק לאוכלוסיות המוחלשות את מרבית ההזדמנויות למוביליות, בעוד שמחוזות ירושלים, הדרום וחלקים מהצפון מאופיינים בשיעורים גבוהים במיוחד של תלמידים ברשויות בדירוג נמוך – המצמצמים את סיכויי הקידום לאורך החיים. **בחלוקה מחוזית:**
 - **אוכלוסייה מוחלשת במחוז ירושלים:** 20% מאוכלוסיית המדגם; רק 1% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-99% ברשויות בדירוג נמוך.
 - **אוכלוסייה מוחלשת במחוז הצפון (כולל חיפה):** 33% מהמדגם; 6% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-20% ברשויות בדירוג נמוך.
 - **אוכלוסייה מוחלשת במחוז המרכז (כולל תל אביב):** 28% מהמדגם; 33% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-23% ברשויות בדירוג נמוך.
 - **אוכלוסייה מוחלשת במחוז הדרום:** 16% מהמדגם; 0% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-46% ברשויות בדירוג נמוך.
 - **אוכלוסייה מוחלשת ביהודה ושומרון:** 3% מהמדגם; 14% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-86% ברשויות בדירוג נמוך.

לוח 10: פילוח היישובים לפי דירוג היישובים במדד המוביליות החברתית ומחוז

מחוז	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
ירושלים	4	1	3	3%	3%	9%	25%	75%
הצפון	55	8	13	38%	22%	37%	15%	24%
חיפה	20	1	4	14%	3%	11%	5%	20%
המרכז	27	15	3	19%	42%	9%	56%	11%
תל אביב	10	6	1	7%	17%	3%	60%	10%
הדרום	21	1	9	15%	3%	26%	5%	43%
אזור יהודה ושומרון	6	4	2	4%	11%	6%	67%	33%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

לוח 11: פילוח האוכלוסייה לפי דירוג היישובים במדד המוביליות החברתית ומחוז

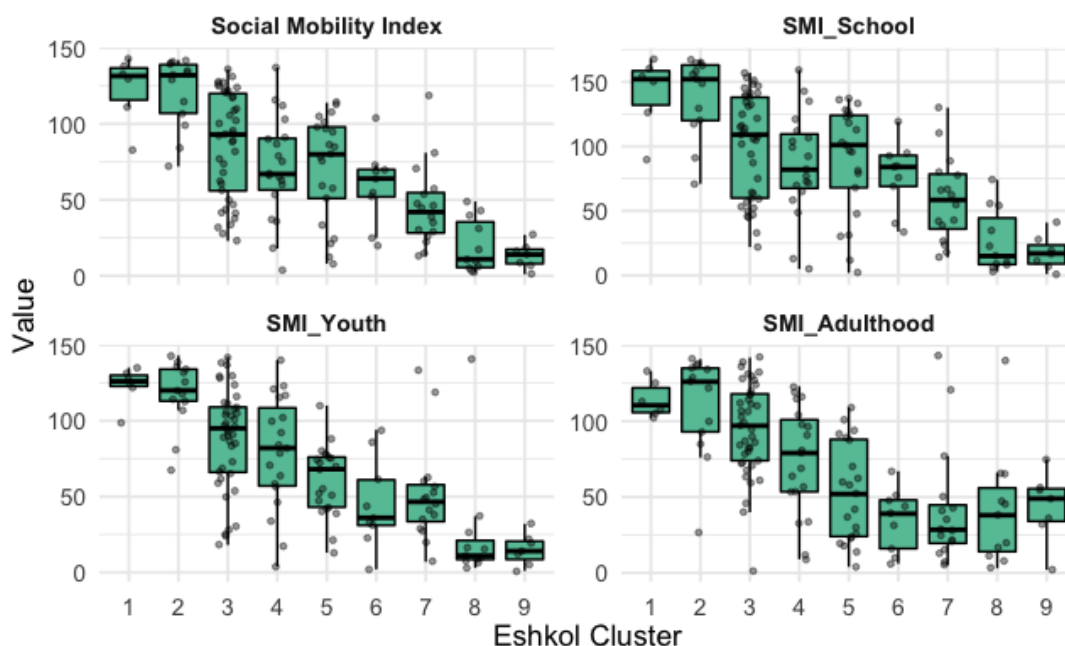
מחוז	התפלגות התלמידים המוחלשים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות התלמידים המוחלשים בתוך קבוצת אוכלוסייה (התפלגות שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
ירושלים	20%	1%	46%	1%	99%
הצפון	23%	18%	12%	9%	22%
חיפה	10%	1%	3%	1%	14%
המרכז	16%	49%	5%	36%	13%
תל אביב	12%	27%	10%	28%	36%
הדרום	16%	0%	18%	0%	46%
אזור יהודה ושומרון	3%	4%	6%	14%	86%
סה"כ	100%	100%	100%	12%	43%

מקור הנתונים: הלמ"ס

4.4 דירוג היישובים לפי אשכול חברתי-כלכלי

האיור להלן מציג את התפלגות דירוגי הרשויות לפי אשכול, באמצעות תרשימי תיבה המראים את החציון ואת תחומי הפיזור. הלוחות להלן משלימים את התמונה ומציגים את חלקן היחסי של הרשויות והאוכלוסייה ברבעון העליון והתחתון של מדד המוביליות הכללי. טבלאות מפורטות עבור כל אחד משלבי החיים מצורפות בנספח ב.

איור 5: דירוג היישובים בהתבסס על מדדים מנבאי מוביליות, לפי אשכול חברתי-כלכלי

מקור הנתונים: הלמ"ס

כל נקודה בציור מסמנת יישוב. כל יישוב מקבל דירוג/מיקום מבין 143 היישובים מדד מוביליות כללי וממדי מוביליות במערכת החינוך בתיכון – השכלה על-תיכונית – תעסוקה. מקום 1 – הכי גבוה ב, מקום 143 – הכי נמוך. כל תיבה כוללת את היישובים המדורגים ב-50% האמצעיים של דירוג. הקו האמצעי בתיבה מסמן את הדירוג החציוני. הנקודות מעל התיבה כוללות 25% מהיישובים בעלי התוצאות הנמוכות, הנקודות מתחת לתיבה כוללות 25% מהיישובים בעלי התוצאות הגבוהות.

נמצא קשר חיובי מובהק בין דירוג האשכול החברתי-כלכלי של הרשות המקומית לבין הישגי הילדים ממשפחות מוחלשות בשלושת שלבי החיים: חינוך, השכלה על-תיכונית ותעסוקה. אף שהרקע החברתי-כלכלי משפיע במידה ניכרת על סיכויי ההצלחה, ישנם יישובים באשכול חברתי-כלכלי נמוך שמדורגים גבוה ומצליחים לקדם את ההישגים של ילדים ממשפחות מוחלשות בכל שלבי החיים.

- **רשויות באשכולות הגבוהים (7–9) מדורגות ברבעון העליון:** 100% מהרשויות באשכול 9 נמצאות בצמרת המדד הכללי, וכן במדדי החינוך וההשכלה העל-תיכונית. גם באשכולות 7–8 נרשמים ביצועים גבוהים: 22 מתוך 27 רשויות (81%) מדורגות ברבעון העליון – שיעור הגבוה משמעותית מחלקן היחסי במדגם.
- **רשויות באשכולות הנמוכים (1–2) מציגות תמונה הפוכה:** 74% מהן מדורגות ברבעון התחתון במדד הכללי, ו-0% בלבד ברבעון העליון. הדבר משקף ריכוז של חסמים מבניים וחברתיים ברשויות אלה.
- **אשכולות הביניים (3–6) מאופיינים בתמונה מעורבת:** לצד רשויות המציגות תוצאות נמוכות, קיימות גם רשויות בעלות ביצועים גבוהים המדורגות ברבעון העליון. שונות זו מעידה כי קיימת השפעה משמעותית למדיניות מקומית.

- **בשלב התעסוקה** הקשר בין האשכול החברתי-כלכלי לבין דירוג הרשות **נחלש מעט**, אף כי הוא נותר חיובי.

הממצאים מדגישים כי אף שהרקע החברתי-כלכלי משפיע במידה ניכרת על סיכויי ההצלחה, ישנם יישובים באשכול חברתי-כלכלי נמוך שמדורגים גבוה ומצליחים לקדם את ההישגים של ילדים ממשפחות מוחלשות.

הניתוח לפי אוכלוסייה מצביע על כך ש: רוב האוכלוסייה המוחלשת במדגם (66%) מרוכזת באשכולות הנמוכים (1-4) – רשויות שבהן פוטנציאל הקידום החברתי-כלכלי מוגבל. מרבית הלומדים בקבוצה זו שייכים לרשויות המדורגות בתחתית המדדים השונים. לעומת זאת, רק 18% מהאוכלוסייה המוחלשת במדגם מתגוררת באשכולות הגבוהים (7-10) – רשויות המאופיינות בפוטנציאל גבוה יותר לקידום חברתי-כלכלי. בתוך קבוצה זו, מחצית מהתלמידים לומדים ברשויות המדורגות ברבעון העליון. **בחלוקה לפי אשכולות:**

- **אוכלוסייה מוחלשת הלומדת באשכולות 1-2:** 38% מאוכלוסיית המדגם; 0% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-87% ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסייה מוחלשת הלומדת באשכולות 3-4:** 28% מאוכלוסיית המדגם; 7% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-27% ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסייה מוחלשת הלומדת באשכולות 5-6:** 15% מאוכלוסיית המדגם; 11% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-7% ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסייה מוחלשת הלומדת באשכולות 7-8:** 16% מאוכלוסיית המדגם; 39% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-2% ברשויות בדירוג נמוך.
- **אוכלוסייה מוחלשת הלומדת באשכולות 9-10:** 2% מאוכלוסיית המדגם; 100% לומדים ברשויות בדירוג גבוה ו-0% ברשויות בדירוג נמוך.

לוח 12: פילוח היישובים לפי דירוג היישובים בממד המוביליות החברתית ואשכול חברתי-כלכלי

אשכול חברתי-כלכלי	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	מדורגים גבוה (25%)	מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	מדורגים גבוה (25%)	מדורגים נמוך (25%)	יישובים גבוה (25%)	יישובים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
אשכול 1-2	19	0	14	13%	0%	40%	0%	74%
אשכול 3-4	60	7	18	42%	19%	51%	12%	30%
אשכול 5-6	30	7	2	21%	19%	6%	23%	7%
אשכול 7-8	27	15	1	19%	42%	3%	56%	4%
אשכול 9-10	7	7	0	5%	19%	0%	100%	0%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

לוח 13: פילוח האוכלוסייה לפי דירוג היישובים במדד המוביליות החברתית ואשכול חברתי-כלכלי

התפלגות התלמידים המוחלשים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)		התפלגות התלמידים המוחלשים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות שורה)		סה"כ יישובים	אשכול חברתי-כלכלי
יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (75%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (75%)		
(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)		
0%	87%	0%	79%	38%	אשכול 1-2
7%	27%	17%	18%	28%	אשכול 3-4
11%	7%	13%	3%	15%	אשכול 5-6
39%	2%	54%	1%	16%	אשכול 7-8
100%	0%	16%	0%	2%	אשכול 9-10
12%	43%	100%	100%	100%	סה"כ

מקור הנתונים: הלמ"ס

לסיכום, הניתוח ברמה של רשויות מצביע על פערים מובהקים בין קבוצות אוכלוסייה, גודל רשויות, מחוזות ואשכולות חברתיים-כלכליים ביכולת לקדם מוביליות חברתית-כלכלית.

- **רשויות יהודיות לא-חרדיות** בולטות לטובה ברוב המדדים, בעוד **רשויות חרדיות ובדואיות** מדורגות בעקביות בתחתית.
- **רשויות במחוזות המרכז (תל אביב)** מובילות בכל שלבי החיים, ו**רשויות שלא במרכז** ניכרים פערים נרחבים בהישגים בכל שלבי החיים.
- גודל הרשות משפיע אף הוא – **רשויות בינוניות וגדולות** נהנות מיתרון בשוק העבודה בהשוואה לרשויות הקטנות.
- נמצא קשר חיובי מובהק בין **הדירוג הכלכלי** של הרשות לבין מדדי המוביליות, אך קיימים גם יוצאי דופן חיוביים ("רשויות השראה") המציגים הישגים גבוהים למרות דירוג נמוך. רשויות אלו מהוות נקודת פתיחה חשובה ללמידה ולבחינת מנגנוני הצלחה שאינם תלויי אשכול בלבד.
- ממצאים אלה מדגישים את הצורך בהתערבויות ממוקדות-מקום, המותאמות למאפיינים הדמוגרפיים והאזוריים של כל רשות, וכן את החשיבות בזיהוי ולמידה מרשויות מצליחות – תהליך שיוצג וינותח בהרחבה בפרקים הבאים.

הניתוח ברמת האוכלוסייה מצביע על פערים ניכרים בנגישות להזדמנויות חינוכיות איכותיות עבור משפחות מוחלשות, בהתאם לקבוצות האוכלוסייה, המיקום הגאוגרפי, גודל הרשות והדירוג החברתי-כלכלי.

- באופן כללי, רק 12% מהתלמידים ממשפחות מוחלשות לומדים ברשויות בדירוג גבוה, בעוד 43% לומדים ברשויות בדירוג נמוך.
- הפערים בולטים במיוחד בין קבוצות האוכלוסייה: בחברה הבדואית והחרדית אין כלל חשיפה לחינוך ברשויות בדירוג גבוה, ואילו בחברה היהודית הלא-חרדית ובחברה הדרוזית שיעור הלומדים ברשויות איכותיות מגיע ל-30%.
- גם הפערים הגאוגרפיים ניכרים: פחות מ-10% מהתלמידים המוחלשים בפריפריה הגאוגרפית נגישים לחינוך איכותי, לעומת כ-30% במרכז.
- הפער מתעצם בחלוקה לפי אשכול חברתי-כלכלי: באשכולות הנמוכים (1-6) שיעור הלומדים ברשויות בדירוג גבוה נמוך מ-10%, בעוד שבאשכולות הגבוהים (7-10) הוא עולה על 50%.

4.5 סיכום תוצאות עבור רשויות עם מאפיינים דומים

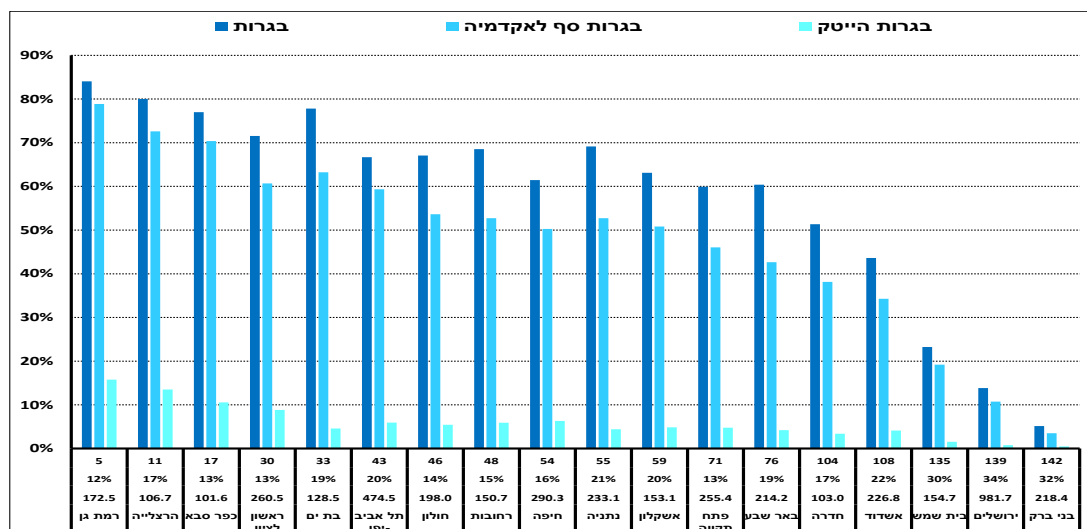
בהתבסס על ממצאי השלב הקודם חולקו הרשויות המקומיות לקבוצות בהתאם למאפייניהן המשותפים: רשויות גדולות, בינוניות וקטנות בעלות רוב יהודי לא-חרדי, וכן רשויות המשתייכות לחברה הערבית. חלוקה זו מאפשרת לזהות דפוסי הצלחה אופייניים לכל סוג רשות, לאתר רשויות-השראה בתוך כל קבוצה, ולהתאים באופן מיטבי את המלצות המדיניות למאפיינים הייחודיים של הרשויות השונות.

4.5.1 רשויות גדולות עם רוב אוכלוסייה יהודית לא-חרדית

קבוצה ראשונה שבחנו כללה 17 רשויות מקומיות גדולות (מעל 100 אלף תושבים) עם רוב של אוכלוסייה יהודית לא-חרדית. בקבוצה זו עולים הדפוסים הבאים:

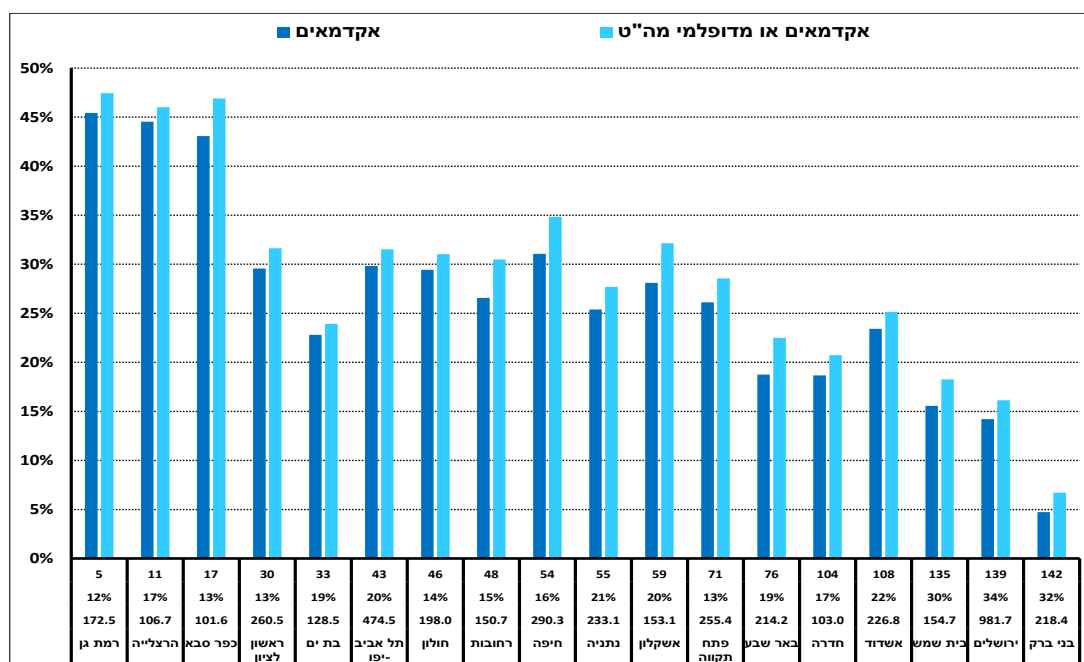
- **תיכון:** נמצא פער של 30-35 נקודות אחוז בתוצאות של ילדים ממשפחות מוחלשות בשלב התיכון בין 3 הערים המדורגות גבוה לבין 3 הערים המדורגות נמוך. הרשות המקומית שמפתיעה לטובה היא בת ים. שיעור הפרטים ממשפחות מוחלשות בבית ים הינו גבוה – 19%, ולמרות זאת בת ים מתאפיינת בשיעור גבוה של פרטים ממשפחות מוחלשות שזכאים לבגרות / זכאים לבגרות העומדת בתנאי סף של אקדמיה / זכאים לבגרות הייטק. הרשות המקומית שתוצאותיה נמוכות היא פתח תקווה. אף על פי שרשות פתח תקווה נמצאת במרכז הארץ ושיעור הפרטים ממשפחות מוחלשות בה – 13% – נמוך יחסית, שיעור הפרטים ממשפחות מוחלשות שזכאים לבגרות / זכאים לבגרות העומדת בתנאי סף של אקדמיה / זכאים לבגרות הייטק אף הוא נמוך יחסית.
- **השכלה על-תיכונית:** נמצא פער של 25 נקודות אחוז בתוצאות של ילדים ממשפחות מוחלשות בשלב ההשכלה העל-תיכונית בין 3 הערים המדורגות גבוה לבין 3 הערים המדורגות נמוך. רשות מקומית מפתיעה לטובה היא אשקלון. רשויות מקומיות שתוצאותיהן נמוכות: תל אביב, ראשון לציון, בת ים.
- **שוק העבודה:** לא נמצאו פערים מובהקים באיכות התעסוקה בין 3 הערים המדורגות גבוה לבין 3 הערים המדורגות נמוך.

איור 6: ערים גדולות (מעל 100 אלף איש): אחוז הזכאים לבגרות, בגרות סף לאקדמיה, בגרות הייטק בקרב התלמידים ממשפחות מוחלשות

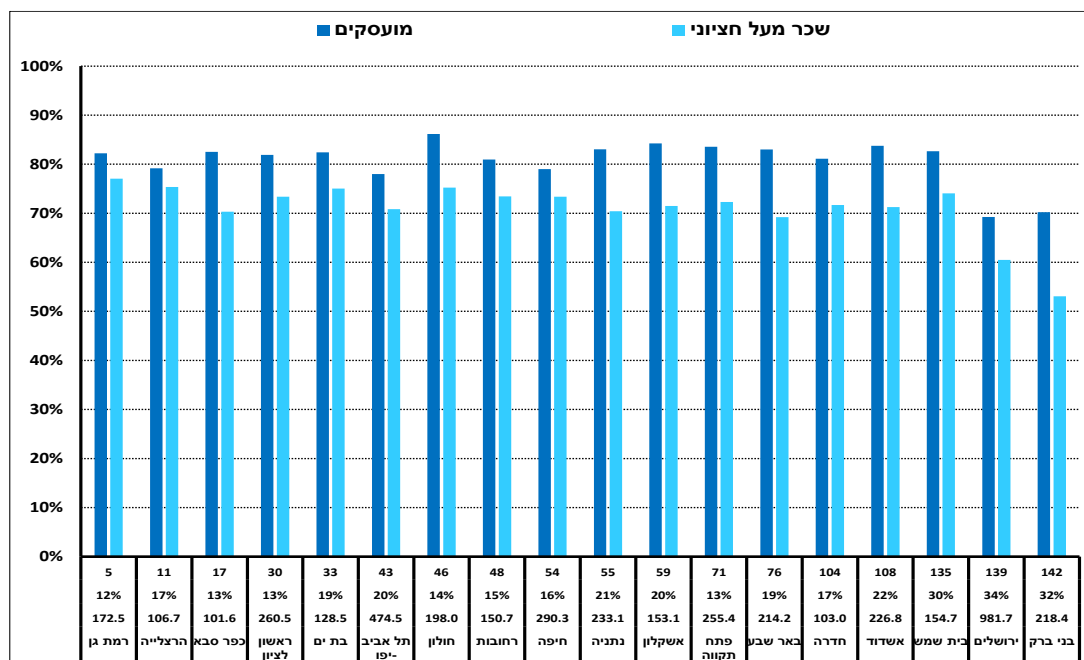
מקור הנתונים: הלמ"ס. על ציר X – השורה העליונה מלמדת על דירוג הרשות המקומית מתוך 143 רשויות. השורה השנייה מלמדת על אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות באותה רשות. השורה השלישית מלמדת על מספר התושבים ברשות המקומית (באלפים).

איור 7: ערים גדולות (מעל 100 אלף איש): אחוז האקדמאים או מדופלמי מה"ט בקרב התלמידים ממשפחות מוחלשות

מקור הנתונים: הלמ"ס. על ציר X – השורה העליונה מלמדת על דירוג הרשות המקומית מתוך 143 רשויות. השורה השנייה מלמדת על אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות באותה רשות. השורה השלישית מלמדת על מספר התושבים ברשות המקומית (באלפים).

איור 8: ערים גדולות (מעל 100 אלף איש): אחוז המועסקים ובעלי שכל מוגבלות בקרב התלמידים ממשפחות מוחלשות

מקור הנתונים: הלמ"ס. על ציר X – השורה העליונה מלמדת על דירוג הרשות המקומית מתוך 143 רשויות. השורה השנייה מלמדת על אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות באותה רשות. השורה השלישית מלמדת על מספר התושבים ברשות המקומית (באלפים).

הניתוח להלן מציג את התוצאות לפי מאפיינים של רשות מקומית: המיקום הגאוגרפי והדירוג החברתי-כלכלי של היישוב (אשכולות).

- **רשויות במחוזות תל אביב והמרכז:** מחצית מהרשויות הגדולות במחוזות תל אביב והמרכז – רמת גן, הרצליה, כפר סבא, ראשון לציון ובת ים – מדורגות ברבעון העליון של היישובים במדד המוביליות הכללי, בזכות הישגים גבוהים בשלושת שלבי החיים. יישובים אלו משתייכים כולם לאשכולות חברתיים-כלכליים גבוהים (7-8), למעט בת ים (5). פתח תקווה יוצאת דופן לרעה בדירוג הכללי – אשכול 7 אך מקום 71 בארץ, בעקבות הישגים נמוכים במדד החינוך (89).
- **רשויות במחוזות שאינם תל אביב או מרכז ("פריפריה גאוגרפית") מדורגות נמוך יותר:** ⁸² אין אף רשות גדולה המדורגת ברבעון העליון במדד המוביליות הכללי. הרשויות המוצלחות ביותר הן חיפה (מקום 54) – מדורגת ברבעון העליון במדד ההשכלה העל-תיכונית, ואשקלון (מקום 59) – מדורגת ברבעון העליון במדד שוק העבודה. יתר הרשויות הגדולות שאינן במרכז – חדרה, אשדוד, בית שמש וירושלים – מדורגות בתחתית המדד הכללי, בעיקר עקב הישגים נמוכים בשלב התיכון.
- **רשויות השראה:** בת ים במרכז, חיפה ואשקלון במחוזות מחוץ למרכז.

הממצאים מצביעים על מתאם חזק בין המיקום הגאוגרפי של הרשות, הדירוג החברתי-כלכלי (SES) שלה, והתוצאות במדדי המוביליות בשלוש התחנות המרכזיות לאורך ציר החיים: תיכון, השכלה על-תיכונית ושוק העבודה. רשויות גדולות במרכז הארץ המדורגות גבוה בסולם החברתי-כלכלי מתאפיינות במדדי מוביליות גבוהים. עם זאת, ההצלחה אינה נגזרת באופן אוטומטי מהמיקום או מאשכול ה-SES שלהן. כך, למשל, פתח תקווה – רשות גדולה במרכז ובאשכול 7 – מדורגת נמוך הן במדד המוביליות הכללי והן במדד התיכון. בבחינת רשויות גדולות בפריפריה הגאוגרפית, לא נמצאה אף רשות המדורגת ברבעון העליון במדד המוביליות הכללי או במדד התיכון, גם כאשר אשכול ה-SES שלהן דומה לזה של רשויות מצליחות במרכז. עם זאת, קיימות רשויות שאינן במרכז ומציגות תוצאות גבוהות במדדי מוביליות מסוימים. חיפה, למשל, מדורגת גבוה במדד ההשכלה העל-תיכונית, ואשקלון בעלת תוצאות גבוהות במדד שוק העבודה – ככל הנראה בזכות נוכחותם של מוסדות להשכלה גבוהה וקרבה למוקדי תעסוקה משמעותיים.

לוח 14: דירוג רשויות גדולים (100,000+ תושבים) עם רוב יהודי לא-חרדי

שם יישוב	אשכול חברתי כלכלי	מחוז	נפה	אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות	מדד מ. כללי		מדד מ. תיכון		מדד מ. השכלה על תיכונית		מדד מ. שוק העבודה	
					דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה
רמת גן	8	תל אביב	תל אביב	12%	5	1	9	1	8	1	17	2
הרצליה	8	תל אביב	תל אביב	17%	11	2	15	2	10	2	38	9
כפר סבא	8	המרכז	פתח תקווה	13%	17	3	23	3	11	3	47	12
ראשון לציון	7	המרכז	רחובות	13%	30	4	42	4	38	6	35	7
בת ים	5	תל אביב	תל אביב	19%	33	5	48	5	74	13	23	3
תל אביב-יפו	8	תל אביב	תל אביב	20%	43	6	56	6	37	5	66	16
חולון	7	תל אביב	תל אביב	14%	46	7	67	8	41	7	13	1
רחובות	7	המרכז	רחובות	15%	48	8	62	7	49	9	41	10
חיפה	7	חיפה	חיפה	16%	54	9	78	10	27	4	50	14
נתניה	6	המרכז	השרון	21%	55	10	69	9	61	11	44	11
אשקלון	5	הדרום	אשקלון	20%	59	11	81	11	42	8	30	6
פתח תקווה	7	המרכז	פתח תקווה	13%	71	12	89	12	57	10	29	5
באר שבע	5	הדרום	באר שבע	19%	76	13	97	13	88	14	52	15
חדרה	6	חיפה	חדרה	17%	104	14	119	14	94	15	48	13
אשדוד	5	הדרום	אשקלון	22%	108	15	133	15	68	12	37	8
בית שמש	2	ירושלים	ירושלים	30%	135	16	158	16	113	16	27	4
ירושלים	2	ירושלים	ירושלים	34%	139	17	164	17	118	17	122	17

מקור הנתונים: הלמ"ס. מדד מ. – מדד מוביליות.

⁸² מחוזות צפון, חיפה, דרום וירושלים.

4.5.2 רשויות גדולות עם רוב אוכלוסייה יהודית לא-חרדית

בניתוח 30 הרשויות הבינוניות (30–100 אלף תושבים) שנכללו במדגם, עולים הדפוסים הבולטים הבאים :

- **רשויות במחוזות תל אביב והמרכז:** 11 מתוך 13 הרשויות הבינוניות – רמת השרון, מודיעין, קריית אונו, רעננה, נס ציונה, גבעתיים, הוד השרון, גדרה, ראש העין, יבנה ויהוד – מדורגות ברבעון העליון במדד המוביליות הכללי, בזכות הישגים גבוהים בשלושת שלבי החיים. כל הרשויות הללו משתייכות לאשכולות חברתיים-כלכליים גבוהים (7-9). לעומתן, שתי הרשויות הנותרות באזור זה מדורגות בתחתית – אור יהודה (אשכול 5) ובאר יעקב (אשכול 7).
- **רשויות במחוז יהודה ושומרון:** מעלה אדומים (אשכול 6), הרשות הבינונית היחידה באזור זה, מדורגת ברבעון העליון, הודות לביצועים גבוהים ב-3 שלבי החיים.
- **רשויות בפריפריה הגאוגרפית:** אין אף רשות המדורגת ברבעון העליון במדד המוביליות הכללי, בעיקר בגלל הישגים נמוכים בתיכון. ככל שהאשכול החברתי-כלכלי נמוך יותר, כך הדירוג יורד בהתאם. עם זאת, קיימות חריגות חיוביות: שדרות וכרמיאל (אשכול 5) וקריית ביאליק (אשכול 6) מציגות ביצועים גבוהים יחסית במדד הכללי. לעומתן, רשויות כמו פרדס חנה-כרכור, עפולה, צפת, קריית ים, טבריה, נתיבות ואופקים מדורגות נמוך במדד החינוך – אך חלקן מציגות תוצאות טובות יותר במדדי התעסוקה.
- **רשויות השראה:**
 - **מחוזות מרכז ותל אביב:** רמת השרון, מודיעין, קריית אונו, רעננה, נס ציונה, גבעתיים, הוד השרון, גדרה, ראש העין, יבנה, יהוד.
 - **יהודה ושומרון:** מעלה אדומים.
 - **פריפריה גאוגרפית:** שדרות, כרמיאל, קריית ביאליק.

בקרב הרשויות הבינוניות ממשיך להתקיים קשר חזק בין המיקום הגאוגרפי, הדירוג החברתי-כלכלי ורמת המוביליות החברתית-כלכלית. רשויות במחוזות תל אביב והמרכז ממשיכות להוביל באופן עקבי במדדי המוביליות בכל שלבי החיים, בעוד שהרשויות בפריפריה הגאוגרפית – גם כאשר הן משתייכות לאשכולות חברתיים-כלכליים דומים – מדורגות נמוך בהרבה. הפער המרכזי בין המרכז לפריפריה הגאוגרפית נובע מהישגים נמוכים במדד החינוך, המשמש בסיס מהותי להשתלבות מוצלחת בהשכלה על-תיכונית ובתעסוקה. עם זאת, חלק מהרשויות בפריפריה הגאוגרפית מציגות ביצועים טובים במדדי שוק העבודה.

לוח 1: דירוג רשויות בינוניות (30–100 אלף תושבים) עם רוב יהודי לא-חרדי

שם יישוב	אשכול חברתי כללי	מחוז	נפה	אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות	מדד מ. כללי		מדד מ. תיכון		מדד מ. השכלה על תיכונית		מדד מ. שוק העבודה	
					דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה
רמת השרון	9	תל אביב	תל אביב	14%	1	1	1	1	19	7	32	15
דישן-מכבים-רע	8	המרכז	רמלה	8%	2	2	3	2	9	3	3	1
רעננה	8	המרכז	פתח תקווה	19%	6	3	8	4	15	6	8	4
קריית אנון	9	תל אביב	תל אביב	10%	7	4	7	3	12	4	36	17
גבעתיים	9	תל אביב	תל אביב	11%	9	5	11	6	14	5	56	21
נס ציונה	8	המרכז	רחובות	10%	10	6	10	5	26	10	20	10
גדרה	7	המרכז	רחובות	10%	13	7	18	8	7	2	5	2
הוד השרון	9	המרכז	פתח תקווה	14%	16	8	17	7	22	9	55	20
מעלה אדומים	6	זור יהודה ושומרון	בית לחם	8%	20	9	34	10	2	1	6	3
ראש העין	7	המרכז	פתח תקווה	11%	22	10	27	9	45	16	15	7
יהוד-מונטסון	7	המרכז	פתח תקווה	9%	26	11	43	12	20	8	28	14
יבנה	7	המרכז	רחובות	12%	29	12	39	11	53	20	77	26
קריית מוצקין	7	חיפה	חיפה	14%	45	13	66	13	29	11	21	11
שדרות	5	הדרום	אשקלון	18%	51	14	68	14	47	17	24	13
קריית ביאליק	6	חיפה	חיפה	12%	52	15	76	15	33	13	10	5
ברמיאל	5	הצפון	עכו	15%	58	16	79	16	51	18	14	6
נהריה	6	הדרום	באר שבע	16%	64	17	85	18	44	15	67	23
אילת	6	הצפון	עכו	14%	69	18	84	17	86	26	16	8
קריית אתא	6	חיפה	חיפה	14%	70	19	93	19	31	12	39	18
קריית גת	4	הדרום	באר שבע	20%	79	20	104	21	58	21	34	16
פרדס חנה-כרכור	4	הדרום	אשקלון	19%	81	21	110	22	63	23	22	12
עפולה	7	חיפה	חדרה	18%	85	22	113	23	70	24	19	9
דימונה	5	הצפון	יזרעאל	17%	90	23	99	20	123	29	96	29
קריית ים	2	הצפון	צפת	30%	98	24	123	25	52	19	70	24
אור יהודה	5	תל אביב	תל אביב	20%	101	25	128	26	43	14	62	22
צפת	5	חיפה	חיפה	18%	107	26	120	24	81	25	93	28
טבריה	3	הצפון	כנרת	23%	109	27	134	28	62	22	80	27
באר יעקב	7	המרכז	רמלה	25%	119	28	130	27	119	28	121	30
נתיבות	3	הדרום	באר שבע	28%	121	29	141	29	111	27	40	19
אופקים	3	הדרום	באר שבע	27%	136	30	157	30	124	30	74	25

מקור הנתונים: הלמ"ס

4.5.3 רשויות קטנות עם רוב אוכלוסייה יהודית לא-חרדית

בקרוב 24 הרשויות הקטנות (עד 30 אלף תושבים) שנבחנו עולים הדפוסים הבאים:

- **רשויות במחוזות תל אביב והמרכז:** כל ארבע הרשויות הקטנות באזור זה – גן יבנה, שוהם, אבן יהודה וכפר יונה – מדורגות ברבעון העליון בממד המוביליות הכללי, בעיקר בזכות הישגים גבוהים בשלב החינוך. כל הרשויות הללו משתייכות לאשכולות חברתיים-כלכליים גבוהים (7-9).
- **רשויות ביהודה ושומרון:** שלוש הרשויות הקטנות באזור זה – אריאל, קריית ארבע ובית אל – מדורגות ברבעון העליון, בעיקר הודות לביצועים גבוהים בשלבי ההשכלה העל-תיכונית והתעסוקה. זאת אף על פי שהן משתייכות לאשכולות חברתיים-כלכליים נמוכים יותר (אשכולות 3-6).
- **רשויות בפריפריה הגאוגרפית:** רוב הרשויות הקטנות שמדורגות גבוה הן בעלות אשכול חברתי-כלכלי גבוה, למשל בנימינה, עומר ומבשרת ציון. יוצאות הדופן הבולטות הן קצרין (5), מצפה רמון (3) וירוחם (4). מנגד, מרבית הרשויות הקטנות המדורגות ברבעון התחתון מדורגות בסולם חברתי-כלכלי נמוך, כמו מגדל העמק, בית שאן, ערד וחצור הגלילית, כאשר הגורם המרכזי לדירוג הנמוך הוא הישגים נמוכים בשלב התיכון.

• **רשויות השראה**

- **מחוזות מרכז ותל אביב:** גן יבנה, שוהם, אבן יהודה וכפר יונה.
- **יהודה ושומרון:** אריאל, קריית ארבע ובית אל.
- **פריפריה גאוגרפית:** בנימינה, עומר, מבשרת ציון, קצרין, מצפה רמון, ירוחם.

בקרוב רשויות קטנות נמצא מתאם מובהק בין הדירוג החברתי-כלכלי של הרשות לבין יכולתה לקדם מוביליות חברתית-כלכלית. ככל שהרמה החברתית-כלכלית גבוהה יותר – כך הדירוג גבוה יותר בשלושת שלבי החיים, ובעיקר בשלב החינוך. עם זאת, קיימים יוצאי דופן משמעותיים: רשויות בעלות דירוג חברתי-כלכלי נמוך שהצליחו להשיג תוצאות גבוהות. בין דוגמאות אלו ניתן למנות רשויות ביהודה ושומרון, וכן את קצרין, ירוחם ומצפה רמון בפריפריה הגאוגרפית. רשויות אלו מהוות "רשויות השראה" ללמידה, והמודלים שאפשרו את הצלחתן עשויים לשמש בסיס לפיתוח ולהתאמת מדיניות לשיפור המוביליות ברשויות קטנות אחרות שמציגות ביצועים נמוכים יותר.

לוח 15: דירוג רשויות קטנות (עד 30 אלף תושבים) עם רוב יהודי לא-חרדי

שם יישוב	אשכול חברתי כללי	מחוז	נפה	אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות	מדד מ. כללי		מדד מ. תיכון		מדד מ. השכלה על תיכונית		מדד מ. שוק העבודה	
					דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה
ח'מיצה-גבעת עדן	8	חיפה	חדרה	13%	3	1	6	1	16	7	11	5
עומר	9	הדרום	באר שבע	9%	14	2	19	3	1	1	49	14
גן יבנה	7	המרכז	רחובות	10%	15	3	14	2	60	16	43	11
שוהם	9	המרכז	רמלה	6%	19	4	28	5	5	4	2	2
קצרין	5	הצפון	גולן	18%	21	5	31	6	13	6	26	8
אריאל	6	זור יהודה ושומרון	טול כרם	7%	25	6	40	8	23	9	31	9
אבן יהודה	9	המרכז	השרון	22%	27	7	41	9	32	12	75	21
מבשרתציון	8	ישראל	ירושלים	11%	31	8	54	11	6	5	45	12
קריית ארבע	3	זור יהודה ושומרון	תברון	13%	34	9	64	14	18	8	1	1
כפר יונה	7	המרכז	השרון	15%	35	10	24	4	133	22	143	24
בית אל	4	זור יהודה ושומרון	ראמאללה	12%	36	11	72	15	4	3	12	6
מצפה רמון	3	הדרום	באר שבע	16%	38	12	52	10	30	11	72	20
יקנעם עילית	7	הצפון	יזרעאל	8%	39	13	55	12	48	15	7	4
קריית טבעון	8	חיפה	חיפה	16%	40	14	74	16	3	2	65	17
זכרון יעקב	8	חיפה	חדרה	17%	49	15	35	7	141	24	140	23
נשר	7	חיפה	חיפה	12%	57	16	80	17	35	13	25	7
ירוחם	4	הדרום	באר שבע	9%	65	17	58	13	140	23	53	16
טירת כרמל	6	חיפה	חיפה	20%	73	18	95	19	36	14	51	15
קריית מלאכי	3	הדרום	אשקלון	28%	74	19	87	18	93	20	71	19
קריית שמונה	5	הצפון	צפת	18%	80	20	103	20	78	17	4	3
מגדל העמק	4	הצפון	יזרעאל	22%	112	21	135	21	79	18	69	18
בית שאן	4	הצפון	יזרעאל	15%	116	22	143	22	84	19	33	10
עוד	3	הדרום	באר שבע	20%	126	23	153	23	28	10	46	13
חצור הגלילית	4	הצפון	צפת	32%	137	24	159	24	121	21	104	22

מקור הנתונים: הלמ"ס

4.5.4 רשויות עם רוב אוכלוסייה ערבית

מרבית הרשויות בחברה הערבית (54 מתוך 62) הן רשויות קטנות, מ-5 עד 30 אלף תושבים, המאופיינות ברמה חברתית-כלכלית נמוכה (אשכולות 1-5). לצד זאת, קיימות שש רשויות במרכז הארץ [גילגוליה (3), זמר (4), טייבה (3), טירה (5), כפר קאסם (4), קלנסווה (3)], בגודל בינוני-גדול ורמה חברתית-כלכלית 3-5.

- **הרשויות הדרוזיות:** 11 רשויות, מתוכן חמש – פקיעין (בוקיעה), חורפיש, בית ג'ין, ומגידל שמס – מדורגות ברבעון העליון של מדד המוביליות הכללי. עם זאת, הישגיהן בשלב ההשכלה העל-תיכונית ובשוק העבודה נמוכים יחסית. רשויות אבו סנאן וראמה מדורגות בתחתית מדד התיכון (במקומות 111 ו-118). אנו משערים שתוצאות גבוהות בשלב התיכון של הרשויות הדרוזיות עשויות לנבוע מהפעלת תוכניות "יכולות – סטארט" ו"יכולות – חסם" שפעלו בין השנים 2011–2021.⁸³ אולם יש לתקף את ההשערה הזו במחקר המשך.

- **הרשויות הבדואיות:** 12 רשויות קטנות באשכולות חברתיים-כלכליים 1-3. רובן (11) מדורגות נמוך בכלל מדדי המוביליות. הרשות בעלת התוצאה הגבוהה ביותר היא חורה, שמדורגת במקום 90 (בלבד) במדד המוביליות של שלב התיכון.

- **הרשויות הערביות:** 38 רשויות במדגם באשכולות 2-5, מתוכן שבע בלבד הן רשויות בגודל בינוני. הרשויות המדורגות גבוה בשלב התיכון הן דייר חנא, גילגוליה ועראבה, דבוריה וכאבול. מנגד, 17 רשויות (כ-45%) מדורגות ברבעון התחתון במדד ההישגים בשלב התיכון. נוסף על כך, ברוב הרשויות הערביות ניכרות תוצאות נמוכות במדד שוק העבודה.

- **רשויות ההשראה בחברה הערבית**

- **רשויות דרוזיות:** פקיעין (בוקיעה), חורפיש, בית ג'ין, מגידל שמס, ירכא.

- **רשויות ערביות:** דייר חנא, גילגוליה, עראבה, דבוריה, כאבול.

לסיכום, הניתוח של הרשויות בחברה הערבית בישראל חושף פערים ניכרים ביכולתן לקדם מוביליות. קיימת שונות גבוהה בין קבוצות האוכלוסייה השונות בתוך החברה, כאשר הישגים גבוהים הם בעיקר בקרב היישובים הדרוזיים, בעוד שהבדואים סובלים מהישגים נמוכים מאוד. הרשויות הערביות הכלליות נמצאות במצב ביניים, עם הצלחות נקודתיות בחלק מהיישובים לצד שיעור גבוה של רשויות המדורגות ברבעון התחתון.

התוכניות מטה חשובות, אבל לא יכול להיות שהן היחידות שמקבלות ביטוי, ויש עוד לא מעט תוכניות שפעלו ברשויות השונות והביאו לתוצאות, לכן ביקשנו מיקוד במרכיבי הפעילות של הרשות ולא אנקדוטות בלבד.

⁸³ תוכנית "סטארט" ליוותה את התלמידים בעלי ההישגים הנמוכים ביותר בכיתה ט' (בדרך כלל עם ממוצע של כ-7.5 ציונים שליליים) לאורך כל שנות התיכון, וסיפקה תמיכה לימודית, חיזוק רגשי ותחושת שייכות מערכתית. התוכנית תרמה לכך ש-90.6% מהתלמידים הדרוזים שסיימו את התוכנית זכו לתעודת בגרות, לעומת ממוצע ארצי של כ-76% בכלל האוכלוסייה באותן שנים.

תוכנית "יכולות – חסם" התמקדה בתלמידי כיתות י"א–י"ב שנכשלו או שעמדו להיכשל במקצועות בגרות חיוניים כמו מתמטיקה ואנגלית. באמצעות שיטת למידה מואצת, קבוצות קטנות ושעות תגבור, 90.8% מהתלמידים הדרוזים בתוכנית הצליחו לעבור את מקצועות החסם, ו-72.3% מהם השיגו תעודת בגרות מלאה. דו"ח סיכום תוצאות פעילות יכולות בבתי ספר תיכוניים מקיפים במגזר היהודי, דרוזי, בדואי בנגב וערבי (תוכניות חסם וסטארט), בשנים 2011–2021 (תשע"א–תשפ"א). תל אביב: יכולות, אפריל 2023.

חברה ערבית

לוח 16: דירוג רשויות דרוזיות

שם יישוב	אשכול חברתי כלכלי	מחוז	נפה	אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות	מדד מ. כללי		מדד מ. תיכון		מדד מ. השכלה על תיכונית		מדד מ. שוק העבודה	
					דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה
דקיעין (הקניינית)	5	הצפון	עבו	28%	8	2	2	1	76	21	60	5
חורפיש	5	הצפון	עבו	28%	12	3	12	3	39	6	89	18
בית ג'ן	4	הצפון	עבו	34%	18	4	13	4	117	48	123	46
מגדל שחם	3	הצפון	גולן	48%	23	5	22	5	91	29	111	36
ירדא	3	הצפון	עבו	37%	42	10	47	9	112	45	83	12
מגאר	3	הצפון	כנרת	46%	50	13	53	12	83	25	112	37
יאכוח-ג'ת	4	הצפון	עבו	20%	67	20	77	21	92	30	91	20
כסרא-סמי	3	הצפון	עבו	26%	68	21	57	13	142	62	63	7
גולס	5	הצפון	עבו	31%	78	25	96	27	72	18	109	34
אבו סמאן	3	הצפון	עבו	36%	92	33	111	34	96	32	90	19
ראמה	5	הצפון	עבו	31%	105	41	118	40	77	22	101	28

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 17: דירוג רשויות בדואיות

שם יישוב	אשכול חברתי כלכלי	מחוז	נפה	אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות	מדד מ. כללי		מדד מ. תיכון		מדד מ. השכלה על תיכונית		מדד מ. שוק העבודה	
					דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה
חורה	1	הדרום	באר שבע	49%	83	27	90	23	122	50	113	38
כנע-ינה-נג'ידאח	3	הצפון	יזרעאל	46%	94	35	109	33	90	28	120	45
עבלי - אום אל-ג'נג	3	הצפון	יזרעאל	28%	106	42	116	38	101	36	107	32
כסיפה	1	הדרום	באר שבע	54%	111	43	126	43	99	35	102	29
רהט	2	הדרום	באר שבע	49%	115	46	129	45	114	46	100	27
זוזיר	3	הצפון	יזרעאל	34%	124	52	132	46	129	55	118	43
בסמת טנעון	3	הצפון	יזרעאל	38%	125	53	125	42	137	59	128	51
טובא-זוגרייה	3	הצפון	צפת	39%	128	55	148	55	130	56	103	30
לקיה	2	הדרום	באר שבע	57%	129	56	149	56	126	52	135	57
שגב-שלום	1	הדרום	באר שבע	53%	130	57	150	57	131	57	125	48
ביר אל-מסרור	2	הצפון	עבו	38%	132	59	152	59	134	58	129	52
חל שרע	1	הדרום	באר שבע	57%	133	60	154	60	127	53	133	56
ערערה-נגב	1	הדרום	באר שבע	53%	138	62	160	62	125	51	108	33

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 2: דירוג רשויות ערביות

שם יישוב	אשכול חברתי כלכלי	מחוז	נפה	אחוז היילדים מממשפחות מוחלשות	מדד מ. כללי		מדד מ. תיכון		מדד מ. השכלה על תיכונית		מדד מ. שוק העבודה	
					דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה	דירוג בין כל היישובים	דירוג בתוך הקבוצה
דייר חבא	4	הצפון	עבו	33%	4	1	5	2	17	1	79	10
בללוליה	3	המרכז	פתח תקווה	43%	28	6	33	6	50	8	86	15
עראבה	3	הצפון	עבו	44%	32	7	46	8	54	9	110	35
דבורייה	4	הצפון	יזרעאל	45%	37	8	49	10	71	17	54	1
באבול	3	הצפון	עבו	38%	41	9	45	7	106	40	130	53
אעבלין	3	הצפון	עבו	28%	44	11	63	16	24	3	59	4
יפיע	3	הצפון	יזרעאל	41%	47	12	50	11	116	47	97	24
זמר	4	המרכז	השרון	30%	53	14	73	19	34	5	57	2
טורעאן	3	הצפון	יזרעאל	45%	56	15	60	15	73	19	132	55
נחף	3	הצפון	עבו	40%	61	16	59	14	87	27	142	62
טיבה	3	המרכז	השרון	39%	62	17	75	20	65	13	84	13
כפר קאסא	4	המרכז	פתח תקווה	36%	63	18	70	17	82	24	115	40
סולנין	4	הצפון	עבו	36%	66	19	82	22	56	10	116	41
כפר מנדא	2	הצפון	עבו	49%	72	22	71	18	120	49	137	59
באקה אל-גרביה	4	חיפה	חדרה	32%	75	23	92	25	64	12	98	25
רינה	3	הצפון	יזרעאל	34%	77	24	105	30	25	4	124	47
כפר נא	3	הצפון	יזרעאל	49%	82	26	94	26	105	39	131	54
עילוט	2	הצפון	יזרעאל	44%	84	28	91	24	107	41	138	60
כפר יאסיף	5	הצפון	עבו	34%	86	29	101	28	80	23	88	17
ערערה	4	חיפה	חדרה	36%	87	30	112	35	46	7	119	44
מרת	3	הצפון	יזרעאל	35%	88	31	115	37	66	14	95	23
גדיידה-מבר	3	הצפון	עבו	39%	89	32	106	31	85	26	117	42
קלנסווה	3	המרכז	השרון	40%	93	34	108	32	109	43	82	11
טמרה	3	הצפון	עבו	43%	96	36	114	36	95	31	106	31
עילבון	5	הצפון	כנרת	32%	97	37	137	48	21	2	58	3
אום אל-פחם	2	חיפה	חדרה	49%	99	38	117	39	67	15	126	49
שעב	3	הצפון	עבו	48%	100	39	122	41	69	16	68	8
פזיזים	3	חיפה	חדרה	29%	102	40	102	29	128	54	99	26
כפר קרע	5	חיפה	חדרה	32%	113	44	127	44	110	44	92	21
טירה	5	המרכז	השרון	33%	114	45	136	47	75	20	94	22
אכסאל	3	הצפון	יזרעאל	44%	117	47	142	52	59	11	127	50
שפרעם	3	הצפון	עבו	38%	118	48	138	49	104	38	73	9
מלד אל-כרם	3	הצפון	עבו	39%	120	49	140	51	97	33	87	16
אבו גוש	3	ירושלים	ירושלים	42%	122	50	145	53	108	42	61	6
מעלה עזרון	3	חיפה	חדרה	47%	123	51	139	50	98	34	136	58
עין מאהל	3	הצפון	יזרעאל	45%	127	54	151	58	103	37	114	39
משד	3	הצפון	יזרעאל	48%	131	58	147	54	138	60	139	61
בסר א-זיקא	2	חיפה	חדרה	28%	134	61	156	61	139	61	85	14

מקור הנתונים : הלמ"ס

סיכום:

חברה יהודית לא-חרדית

התמונה הכוללת מצביעה על קשר הדוק בין המיקום הגאוגרפי, הדירוג החברתי-כלכלי (SES) ותוצאות ממדי המוביליות בשלושת שלבי החיים. בקרב החברה היהודית הלא-חרדית בולט כי הרשויות במחוזות תל אביב והמרכז מדורגות גבוה באופן עקבי. מרבית הרשויות בקבוצה זו משתייכות לאשכולות 7-9 וממוקמות ברבעון העליון של המדד הכללי, הודות להישגים גבוהים בכל שלבי החיים: מערכת חינוך איכותית, נגישות נרחבת להשכלה על-תיכונית ושילוב מוצלח בשוק העבודה.

בקרב רשויות שאינן במרכז, הדירוג בממדי המוביליות החברתית-כלכלית מושפע במידה רבה מהדירוג החברתי-כלכלי ומגודל הרשות. **ברשויות גדולות ובינוניות** בפריפריה הגאוגרפית לא נמצאו רשויות המדורגות ברבעון העליון של מדד המוביליות הכללי – מרביתן מדורגות בינוני או נמוך, עם הישגים יחסית נמוכים בשלב החינוך והצלחה רבה יותר בשוק העבודה. לעומת זאת, בקרב **הרשויות הקטנות** בפריפריה הגאוגרפית ניתן לזהות מקרים של מוביליות גבוהה, אך כמעט תמיד מדובר ברשויות בעלות דירוג חברתי-כלכלי גבוה.

לצד המגמה הברורה של קשר בין דירוג חברתי-כלכלי גבוה לבין הישגים בממדי המוביליות, קיימות גם רשויות המדורגות גבוה למרות דירוג חברתי-כלכלי נמוך, הן במרכז והן בפריפריה הגאוגרפית. כך, למשל, בת ים (אשכול 5) מדורגת ברבעון העליון בכל שלבי החיים; אשקלון, כרמיאל ושדרות (אשכול 5) בולטות

במיוחד במדדי שוק העבודה ; וקצירין (אשכול 5), מצפה רמון (אשכול 3) וירוחם (אשכול 4) מציגות הישגים טובים בשלב החינוך. בנוסף, מרבית הרשויות ביהודה ושומרון שנכללו במדגם מדורגות ברבעון העליון של המדד הכללי.

החברה הערבית

החברה הערבית מציגה שונות גבוהה בין קבוצותיה. **הרשויות הדרוזיות** מתאפיינות בהישגים גבוהים עד בינוניים בשלב התיכון. **בקרבת הרשויות הערביות** נרשמים פערים גדולים : חלק מהרשויות מצליחות בשלב התיכון – ביניהן דייר חנא, ג'לג'וליה, עראבה, דבורייה וכאבול – אך אף אחת מהן אינה בולטת במדדי מוביליות בשוק העבודה. רשויות רבות אחרות נמצאות בתחתית הדירוגים, בעיקר במדד ההישגים בתיכון. **בקרבת הרשויות הבדואיות**, רובן באשכולות 1-3, ניכרת תמונה של דירוג נמוך בכל שלבי החיים. הרשות הבולטת יחסית היא חורה, המדורגת ברמה בינונית בשלב התיכון אך בעלת תוצאות נמוכות במדדי ההשכלה העל-תיכונית ובשוק העבודה.

השערנו היא כי הצלחתן של רשויות בעלות דירוג חברתי-כלכלי גבוה נשענת על שילוב של השקעה בתשתיות חינוך, גיוס ושימור מורים איכותיים, ותשתיות תומכות-למידה לאורך כל שלבי החיים. לעומת זאת, רשויות יוצאות דופן בעלות SES נמוך מצליחות הודות להשקעות ממוקדות בחינוך ולתוכניות התערבות ייעודיות. בקרב רשויות בינוניות וגדולות שבהן שוק העבודה מפותח, ניכרת הצלחה בולטת יותר במדדי התעסוקה ; ובמקומות שבהם קיימים מוסדות להשכלה גבוהה, הישגים בשלב ההשכלה העל-תיכונית גבוהים במיוחד. בפרק הבא יוצגו מקרי למידה מרכזיים ("יישובי השראה") שיאפשרו לבחון לעומק את הגורמים להצלחה בקידום המוביליות, ולהבין כיצד ניתן ליישם את הלקחים ברשויות נוספות.

5. לימוד מהפרקטיקות של שיפור התוצאות בקרב פרטים מוחלשים

במסגרת המחקר בחנו את הפעולות שנוקטות רשויות מקומיות לשיפור ההישגים החינוכיים של ילדים ממשפחות מוחלשות בשלב התיכון. לשם כך קיימנו ימי למידה שבמהלכם פגש צוות המחקר את הגורמים האחראים על הנושא ברשויות. לצורך ימי הלמידה נבחרו יישובים עם אחוז גבוה (אופקים, נתיבות, עכו, קריית מלאכי), בינוני (חדרה, שדרות, תל אביב) ונמוך (ראשון לציון, חולון) של תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות. הבחירה התבססה על בולטות היישובים – לחיוב או לשלילה – במדד מנבא המוביליות בשלב התיכון – שיעור הזכאים לבגרות הייטק בשנים 2014–2023 ו/או בשינוי במדד זה לאורך זמן. ההתמקדות במדד זה נובעת מכמה סיבות:

- מדד זה לא רק מנבא הישגים גבוהים בשלב התיכון, אלא גם מציג מתאם גבוה (מעל 70%) עם שיעור הזכאות לתואר אקדמי בתוך 12 שנים מסיום התיכון, ושיעור ההשתלבות בגיל 35 בעבודה בשכר גבוה מהממוצע.
- המדד הוגדר כיעד לאומי להעלאת ההון האנושי⁸⁴ מאז פרסום המלצותיה של "הוועדה להגדלת ההון האנושי בהייטק"⁸⁵ בראשות דדי פרלמוטר⁸⁶ ועיגון המלצות הוועדה בהחלטת הממשלה מספר 172.
- בהתאם להחלטת הממשלה, משרד החינוך, המועצה להשכלה גבוהה, משרד המדע והטכנולוגיה, רשות החדשנות ומשרד האוצר פועלים להשגת יעדי בגרות הייטק, תואר אקדמי הייטק, והעסקה במשרות טכנולוגיות כפי שהוגדרו על ידי הוועדה ואומצו על ידי הגורמים הרלוונטיים בממשלה.

הלוח והאיור להלן מציגים את הזכאות ואת קצב הגידול השנתי בזכאות לבגרות בהייטק ביישובים שנבחרו בשלוש נקודות זמן (2014, 2019, 2023). מהנתונים עולות שתי מגמות ברורות: יישובים גדולים במחוז המרכז – ראשון לציון, תל אביב וחולון – בולטים בשיעורי זכאות לבגרות הייטק הגבוהים מהממוצע הארצי בכל שלוש נקודות המדידה (6.4% בשנת 2014, 10.1% בשנת 2019, 10.9% בשנת 2023), ואילו יישובים קטנים ובינוניים שאינם במרכז – אופקים, נתיבות, שדרות, קריית מלאכי – בולטים בקצב גידול שנתי במספר הזכאים לבגרות הייטק שגבוה מהממוצע הארצי (מעל 9%) לאורך התקופה.

⁸⁴ ראה: <https://www.gov.il/he/pages/dec172-2023>

⁸⁵ ראה: <https://www.gov.il/he/pages/rfp20221110>

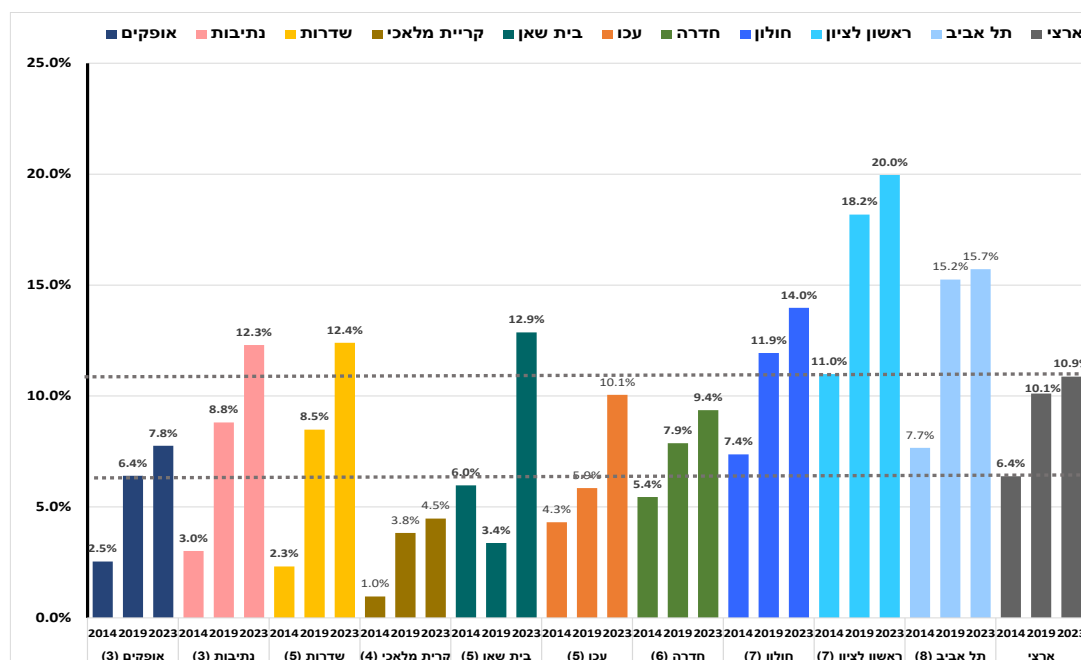
⁸⁶ דדי פרלמוטר – לשעבר סגן נשיא בכיר בחברת אינטל העולמית.

לוח 18: אחוז תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות המתחנכים ביישובים שנבחרו לימי למידה

שם יישוב	אחוז תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות	אחוז הזכאים לבגרות הייטק 2014	אחוז הזכאים לבגרות הייטק 2019	אחוז הזכאים לבגרות הייטק 2023	קצב הגידול השנתי במספר הזכאים לבגרות הייטק 2023-2014
אופקים	27%	2.5%	6.4%	7.8%	15%
נתיבות	28%	3.0%	8.8%	12.3%	16%
שדרות	18%	2.3%	8.5%	12.4%	25%
קריית מלאכי	28%	1.0%	3.8%	4.5%	18%
בית שאן	15%	6.0%	3.4%	12.9%	9%
עכו	30%	4.3%	5.9%	10.1%	12%
חדרה	17%	5.4%	7.9%	9.4%	7%
חולון	14%	7.4%	11.9%	14.0%	8%
ראשון לציון	13%	11.0%	18.2%	20.0%	7%
תל אביב - יפו	20%	7.7%	15.2%	15.7%	10%
ארצי	20%	6.4%	10.1%	10.9%	9%

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן למדיניות כלכלית של נתוני משרד החינוך

איור 9: שיעור הזכאים לבגרות הייטק, ביישובים נבחרים, 2014, 2019, 2023

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן למדיניות כלכלית של נתוני משרד החינוך

5.1 ימי למידה: הגורמים המשתתפים ושאלות לדיון

רשימת הגורמים שעימם נפגש צוות המחקר כוללת:

- מנהלי אגף החינוך, מנהלי תוכניות מצוינות, מובילי בגרות הייטק (האחראים על פיתוח וקידום תוכנית להעלאת שיעור תלמידי י"ב הזכאים לבגרות הייטק), מנהלי בתי ספר, יועצים בכירים בתחום החינוך, מורים ב-11 רשויות: בית שאן, עכו, אום אל פאחם, חדרה, שדרות, נתיבות, אופקים, קריית מלאכי, חולון, ראשון לציון, תל אביב;
- מנכ"לים, מנהלות תחום החינוך, מנהלי תחום ה-STEM, מנהלי תחום התעסוקה ב-3 אשכולות: בית הכרם, הנגב המערבי, עמק המעיינות;
- מנהלים פדגוגיים ב-2 רשתות חינוך – דרכא, ברנקו וייס;
- מנהלים ורכזים ב-5 תשתיות חינוך על-אזוריות: מרכז שורץ רייסמן, בית קק"ל למצוינות, רובו-פיזיקה, המרכז לחינוך הסייבר, תוכנית ניצנים.⁸⁷

במסגרת ימי הלמידה נידונו השאלות הבאות:

שאלה 1: אילו מרכיבים חיוניים חסרים במדיניות לקידום מוביליות חברתית?

בהקשר זה, המרכיבים שצוינו הינם: **הגדרה מוסכמת של אוכלוסיית "פרטים מוחלשים"** "ברמת הרשות" שתאפשר התערבות ממוקדת, **מערכת נתונים** ברמת הרשות שתספק מעקב שיטתי ומתמשך אחר כלל התלמידים, ובפרט אוכלוסייה זו, וכן **יעדים לאומיים** מוגדרים לשיפור מצבם של הפרטים המוחלשים, המגובים **במנגנוני תמרוץ** ובשיתופי פעולה עם הממשלה המרכזית.

שאלה 2: האם מדדי המוביליות שחושבו במסגרת המחקר יכולים לסייע לגורמים ברשות מקומית / אשכול / ממשלה לקדם מוביליות חברתית? **התשובה לשאלה זו הייתה גורפת: "כן".**

שאלה 3: מהן הפעולות שנקטות על ידי רשות מקומית / אשכול – לקידום מוביליות חברתית באמצעות שיפור הכישורים, עם דגש על: א. פעולות שנקטות בשלב התיכון, ב. פעולות שנקטו להשגת יעדי יוזמת "5 פי 2" להכפלת כמות תלמידי י"ב הלומדים 5 יח"ל במתמטיקה, והיוזמה להעלאת כמות התלמידים הלומדים מצרף מקצועות המרכיבים את "בגרות הייטק" – 5 יח"ל מתמטיקה, 5 יח"ל אנגלית ו-5 יח"ל פיזיקה ו/או 5 יח"ל מדעי המחשב?⁸⁸ מהם האתגרים בקידום פעולות אלה? במענה לשאלה זו צוינו כמה אתגרים, ואותם נפרט בפרק הבא.

⁸⁷ "ניצנים" הינה תוכנית של עמותת "בנתיבי אודי", בשותפות אגף התקשוב וההגנה בסייבר, אכ"א, בסמ"ח, משרד הביטחון, מערך הדיגיטל הלאומי במשרד הכלכלה, משרד החינוך וגופים פילנתרופיים נוספים, כגון עתידים, הפדרציה היהודית ניו יורק, חברת הפניקס, בנק הפועלים, קרן משפחת שעשוע וחברות הי-טק מובילות.

⁸⁸ בגרות הייטק נמצאה כמבואת לימודי תואר הייטק ותעסוקה בענף ההייטק במחקר מכון אהרן למדיניות כלכלית בשיתוף קרן טראמפ. ראה: ניראון חשאי, רונן ניר, סרגיי סומקין: "מה הן המיומנויות הנדרשות מעובדי ההייטק?", ספטמבר 2022. <https://www.runi.ac.il/media/rq2fpfdt/high-tech-policy.pdf>

5.2 האתגרים בהעלאת שיעור תלמידי י"ב הלומדים מקצועות בגרות הייטק

5.2.1 ריכוז גבוה של תלמידים ממשפחות מוחלשות בבתי ספר קטנים

אחד החסמים המרכזיים להעלאת שיעור תלמידי י"ב הלומדים מקצועות בגרות הייטק הוא הפער בהנגשת לימודי מקצועות בגרות הייטק בין בתי ספר גדולים לבין בתי ספר קטנים. בבתי ספר קטנים, שבהם שיעור גבוה של תלמידים מגיע ממשפחות מוחלשות (מדד טיפוח נמוך), הנגשת לימודי מקצועות בגרות הייטק היא כמעט בלתי אפשרית, זאת בשל העדר מסה קריטית של תלמידים בעלי רקע מתאים ללימוד מקצועות אלה והעדר משאבים בית-ספריים לבניית תשתית להנגשת לימודי בגרות הייטק: סביבה פדגוגית איכותית ויציבה, מעבדות מחשבים, מורים איכותיים. הנתונים מראים כי 72% מבתי הספר בישראל מתאפיינים באחוז נמוך מאוד (0%-5%) של נבחנים למצרף מקצועות של בגרות הייטק (נספח ג). בתי ספר אלה הינם בתי ספר קטנים עם עד 2 כיתות בשכבת י"ב (נספח ג).

יש לציין כי גם ביישובים בעלי מדד חברתי-כלכלי גבוה פועלים בתי ספר בעלי **מדד טיפוח נמוך** – עם שיעור גבוה של תלמידים ממשפחות מוחלשות – שגם הם מתקשים להנגיש לימודי מקצועות בגרות הייטק.

5.2.2 מעטפת פדגוגית איכותית ויציבה

בעלות על תכונים והשפעתה על איכות הניהול הפדגוגי:

הנגשה מוצלחת של מקצועות בגרות הייטק אינה תלויה רק בתשתיות פיזיות או בתקציבים – אלא גם במעטפת פדגוגית איכותית ויציבה. אחד הגורמים המשפיעים על איכות מעטפת זו הוא **זהות הגוף המחזיק בבעלות על בית ספר**. איכות ההנהגה הפדגוגית קובעת במידה רבה את יכולתו של בית הספר לפתח מגמות מתקדמות, לשמור על רצף לימודי ולהשיג תוצאות גבוהות.

הבעלות על תיכון יכולה להיות בידי גורמים שונים – רשויות מקומיות, רשתות חינוך, מוסדות חינוך פרטיים או עמותות – וכל שינוי בבעלות מחייב אישור משרד החינוך ועמידה בתנאים שנקבעו. כאשר הבעלות היא של רשויות מקומיות, בתי ספר מופעלים על ידי העירייה, המועצה המקומית או המועצה האזורית. בתי ספר פרטיים יכולים להיות בבעלות של יחידים, חברות או עמותות. עמותות רבות מפעילות בתי ספר, במיוחד בחינוך המיוחד או בחינוך הלא ממלכתי.

במפגשי הלמידה הודגשה החשיבות הגבוהה של מעטפת פדגוגית איכותית ויציבה לניהול בתי ספר. בערים הגדולות, שבהן רוב התיכונים נמצאים בדרך כלל בבעלות של עירייה⁸⁹, אגף החינוך העירוני מסוגל לספק מומחיות פדגוגית, קשר הדוק עם תכניות משרד החינוך, תקצוב משלים. **לעומת זאת**, ביישובים קטנים ניכר חסרון לגודל – היעדר יכולת לבנות אגף חינוך איכותי ובהתאם להקנות פדגוגיה איכותית באופן עצמאי ועל אחת כמה וכמה להעמיד תקצוב משלים שמאפשר להשתתף בתכניות משרד החינוך ולהקנות איכות ויציבות פדגוגית. במקרים אלה, **רשתות חינוך פרטיות** בעלות ניסיון מוכח בניהול מספר רב של בתי ספר (הלוח להלן מציג רשימת רשתות חינוך פרטיות המנהלות מעל 10 בתי ספר) – יכולות לשמש כפתרון – לספק ניהול איכותי, פדגוגיה איכותית, השגת תוצאות חינוכיות גבוהות (בין השנים 2012-2023 אחוז הזכאות לבגרות הייטק בתי ספר בניהול רשתות חינוך עלה באופן דומה ואף גבוה יותר מאחוז הזכאות לבגרות הייטק בבתי ספר בבעלות העיריות) (נספח ג).

⁸⁹ תל אביב: 19 מתוך 31 תיכונים מסוג רגיל בפיקוח שאינו חרדי שבהם לומדים 55% מתלמידי י"ב. ראשון לציון: 14 מתוך 16 תיכונים מסוג רגיל בפיקוח שאינו חרדי שבהם לומדים 96% מתלמידי י"ב.

לוח 19: רשימת רשתות חינוך פרטיות המנהלות מעל ל-10 בתי ספר, 2023

שם הרשת	מספר תיכונים
אורט	100
אמית	53
עמל	38
בני עקיבא	35
עתיד	34
דרכא	33
ברנקו וייס	31
צביה	28
סכנין	17
טומשין	14
נעמת	11

מקור הנתונים: עיבודי חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

ביישובים אופקים, נתיבות, שדרות, עכו ובית שאן – כל התיכונים⁹⁰ נמצאים בבעלות רשת חינוך. לעומת זאת בערים גדולות, שיתוף פעולה עם רשתות חינוך פרטיות קיים לרוב במקרים שבהם אוכלוסיית התיכון היא אוכלוסייה בעלת מאפיינים ייחודיים שדורשת התמקצעות (חינוך מדעי/טכנולוגי, חינוך מיוחד, בתי ספר של אוכלוסייה חרדית ועוד) (נספח ג).

שילוב תוכניות משרד החינוך לקידום חינוך מדעי/טכנולוגי:

להשגת היעד של הכפלת מספר התלמידים הלומדים מתמטיקה 5 יח"ל הפעיל משרד החינוך שתי תוכניות מרכזיות של בניית עתודה למנהיגות מדעית/טכנולוגית: תוכנית **עמ"ט** מסלול 555 ותוכנית **עמ"ט** הסמכה 3.3.²¹ תוכניות לימוד אלה התמקדו בהגברת הלימודים במקצועות מתמטיקה, מדע וטכנולוגיה, פיזיקה, מדעי המחשב ואנגלית **החל מכיתה ז' בחטיבת ביניים עד לתיכון**. בכך גדלה האחריות של הרשות המקומית לתוצאות חינוכיות הן בשלב חטיבת הביניים והן בשלב התיכון. הפעלת תוכניות אלה בבתי הספר הצריכה מבעליות רלוונטיות (עיריות, רשתות חינוך פרטיות, עמותות) להעמיד תקציב משלים להפעלת כיתות עמ"ט. יישום תוכניות עמ"ט על ידי מערכת החינוך, בשיתוף פעולה עם "קולקטיב אימפקט",²² הביאה להשגת היעד של הכפלת מספר התלמידים הלומדים 5 יח"ל מתמטיקה (נספח ג), ואף מעבר לכך. בבתי הספר שבהם נפתחו כיתות עמ"ט **בתקצוב משותף של מערכת החינוך והבעלות** נרשמה עלייה משמעותית הן בשיעור הלומדים מתמטיקה 5 יח"ל, והן בשיעור הלומדים את מצרף המקצועות של בגרות הייטק (נספח ג). **עלייה זו הייתה אחידה בבתי ספר במדדי טיפוח שונים** (נספח ג).

⁹⁰ ניתוח זה מתייחס לתיכונים מסוג רגיל. בפקוח שאינו חרדי.

⁹¹ ראה משרד החינוך: <https://meyda.education.gov.il/files/MadaTech/atuda/mismahav1.pdf>

⁹² ראה עוד על קידום היוזמה "5 פי 2" כאן:

www.trump.org.il/wp-content/uploads/2022/11/סיפור-יוזמת-2022.pdf

[pdfr.pdf](https://www.trump.org.il/wp-content/uploads/2022/11/pdfr.pdf)

שילוב תוכניות לימוד ייעודיות לקידום חינוך מדעי/טכנולוגי בשיתוף פעולה רב-מגזרי:

שיתופי פעולה בין מערכת החינוך, לבין רשויות מקומיות, משרד הביטחון, חייל האוויר, אגף התקשוב וההגנה בסייבר של צה"ל, המרכז לחינוך הסייבר, מוסדות לימוד אקדמיים - באמצעות תכנית נחשון⁹³, שוחרים⁹⁴, ניצנים⁹⁵, מגשימים סייבר, ממריאות⁹⁶, אקדמיה בתיכון⁹⁷, התוכנית לנוער מוכשר במתמטיקה⁹⁸ - מאפשרים חשיפה ללימודי מתמטיקה, פיזיקה, וסייבר, ברמה גבוהה ותורמים להרחבת מעגל התלמידים שלומדים מקצועות בגרות הייטק בשלב התיכון. חלק ניכר מתכניות אלה מיועדות לחשיפה לחינוך מדעי / טכנולוגי של תלמידי תיכון הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך.

שיתוף תשתיות על אזוריות לקידום חינוך מדעי - טכנולוגי:

ישובים שנמצאים בקרבת **מוסד אקדמי** (כמו מכון ויצמן, אוניברסיטת תל אביב, מכללת בראודה, מכללת HIT, המכללה למנהל), או בקרבת **מרכז מצוינות ייעודי** - כגון **מרכזי פיזיקה של שוורץ רייסמן** (תל אביב, רחובות, ראשון לציון, אזור הכולל יישובים אופקים, נתיבות, שדרות) או **בתי קק"ל למצוינות** (קריית מלאכי, שדרות, נוף הגליל, בית שאן) נהנים מתשתית על אזורית מדעית איכותית. בשיתוף פעולה עם משרד החינוך והרשות המקומית, תשתיות אלו מאפשרות חשיפה לתכניות לימוד של מקצועות מדעיים ובכך מרחיבים את מספר הלומדים במקצועות אלו. היתרון של תשתיות על אזוריות הוא ביכולתן להנגיש חינוך מדעי - טכנולוגי לתלמידי תיכון הלומדים בבתי ספר בעלי **מדד טיפוח נמוך** (דוגמה של הקמת מרכז שוורץ רייסמן בנתיבות ותחילת פעילותו בשנת 2020 אשר הביאה לעליה ניכרת באחוז התלמידים הלומדים פיזיקה ברמת של 5 יח"ל (נספח ג) ואף ללא תלות במצב הסוציו-אקונומי של התלמידים או של היישוב (דוגמת פעילות מרכז שוורץ רייסמן בתל אביב, ראשון לציון).

⁹³ ראה: <https://mosdot.education.gov.il/students/gifted/gifted-programs-lobby/nachshon>

⁹⁴ ראה: <https://www.misgarot.org/pre-military-framework>

⁹⁵ ראה: <https://nitzanim.udi.org.il/about-nitzanim>

⁹⁶ ראה: <https://cyber.org.il/programs>

⁹⁷ ראה: [https://mosdot.education.gov.il/students/gifted/gifted-programs-lobby/hschool-](https://mosdot.education.gov.il/students/gifted/gifted-programs-lobby/hschool-academy/?csrt=15892611780191368482)

[academy/?csrt=15892611780191368482](https://mosdot.education.gov.il/students/gifted/gifted-programs-lobby/hschool-academy/?csrt=15892611780191368482)

⁹⁸ ראה: <https://yuni.co.il/program/about-us>

תל אביב-יפו בראי הנתונים :

- **תל אביב-יפו נמצאת באשכול חברתי-כלכלי גבוה – 8.**
- אחוז תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות בעיר הינו יחסית גבוה, ועומד על 20%.
- רוב בתי הספר בעיר נמצאים במדד טיפוח גבוה מאוד.
- **לכלל תלמידי תל אביב נגיש מרכז שוורץ רייסמן לחינוך מדעי (חמד"ע).**
- 65% מתלמידי י"ב לומדים בבתי ספר בעלי מדד טיפוח גבוה מאוד (חמישון 1) – כולם בבתי ספר גדולים מאוד עם 7 כיתות בשכבת י"ב ומעלה, ואחוז הזכאים לבגרות הייטק הינו גבוה ועומד על 22%, הרבה מעל הממוצע הארצי.
- **35% מהתלמידים לומדים בבתי ספר קטנים-בינוניים בעלי מדד טיפוח שאינו גבוה מאוד (חמישונים 2-5).** שיעור הזכאים לבגרות הייטק בבתי ספר אלה נע בין 0% (בבתי ספר במדד טיפוח נמוך מאוד) ל-6%-9% (בבתי ספר במדדי טיפוח נמוך עד בינוני) – נמוך מהממוצע הארצי.
- **למרות השתייכות של עיר לאשכול חברתי-כלכלי גבוה – קיים פער משמעותי באחוז הזכאים לבגרות הייטק בין בתי ספר במדד טיפוח 1 לבתי הספר במדדי טיפוח 2-5.**

ראשון לציון בראי הנתונים :

- **ראשון לציון נמצאת באשכול חברתי-כלכלי גבוה 7.**
- אחוז תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות בעיר הינו יחסית נמוך ועומד על 13%.
- רוב בתי הספר בעיר נמצאים במדד טיפוח גבוה מאוד (חמישון 1).
- **לתלמידים של 5 תיכונים נגיש מרכז שוורץ רייסמן ללימודי פיזיקה.**
- 90% מתלמידי י"ב בראשון לציון לומדים בבתי ספר¹ בעלי מדד טיפוח גבוה מאוד, מתוכם 50% לומדים בבתי ספר גדולים מאוד (7 כיתות בשכבת י"ב ומעלה).
- אחוז הזכאים לבגרות הייטק בקרב התלמידים הלומדים בבתי ספר גדולים במדד טיפוח גבוה מאוד (חמישון 1) עומד על 23% (נע בין 18%-26%) – הרבה מעל הממוצע הארצי.
- אחוז הזכאים לבגרות הייטק בקרב התלמידים הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך הינו 9% – נמוך מהממוצע הארצי.
- **למרות השתייכות של עיר לאשכול חברתי-כלכלי גבוה – קיים פער משמעותי באחוז הזכאים לבגרות הייטק בין בתי ספר במדד טיפוח 1 לבתי הספר במדדי טיפוח 2-5.**

נתיבות בראי הנתונים:

- נתיבות נמצאת באשכול חברתי-כלכלי נמוך – 3.
- אחוז תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות בעיר הינו גבוה, ועומד על 28%.
- החל משנת 2013 העבירה עיריית נתיבות בעלות על בתי ספר לרשת חינוך שאימצה את תוכנית העמ"ט של משרד החינוך.
- בנוסף פעלה העירייה להקמת מרכז שורץ ריסמן ללימודי פיזיקה.
- פעולות אלה הקפידו את שיעור התלמידים בעלי בגרות הייטק בעיר מ-3.0% בשנת 2014 (נמוך מהממוצע הארצי – 6.4%) ל-12.3% בשנת 2023 (גבוה מהממוצע הארצי – 10.9%) (נספח ג).

בית שאן בראי הנתונים:

- בית שאן נמצאת באשכול חברתי-כלכלי נמוך – 4.
- אחוז תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות בעיר הינו בינוני, ועומד על 15%.
- עיריית בית שאן פועלת בשיטת "קולקטיב אימפקט" תוך איגום משאבים והקצאתם לכלל הגופים והארגונים המקדמים חינוך מדעי/טכנולוגי ותוך סנכרון מלא בין קהלי היעד השונים והעשייה עם כל קהל יעד.
- תוכנית ה-STEM של בית שאן מקדמת הקניית כישורי STEM לאורך ציר החיים של הפרט – בגיל הרך בגני "מדעקידס", דרך בתי ספר יסודיים ועל-יסודיים וניהול הקשר ביניהם, חינוך בלתי פורמלי מותאם, הקניית אנגלית מדוברת, דרך שיתופי פעולה עם אקדמיה והמגזר העסקי (נספח ג).
- שיעור התלמידים בעלי בגרות הייטק בבית שאן עלה מ-6.0% בשנת 2014 (נמוך מהממוצע הארצי – 6.4%) ל-12.9% בשנת 2023 (גבוה מהממוצע הארצי – 10.9%).
- העלייה בשיעור הזכאים לבגרות הייטק בבית שאן מתרחשת באופן רוחבי בכלל התיכונים בעיר.
- הקמת בית קק"ל למצוינות בעיר תאפשר למנף את הרחבת החינוך המדעי/טכנולוגי בקרב תלמידי העיר ולחשוף גם את התלמידים מיישובי אשכול עמק המעינות לחינוך מדעי/טכנולוגי.

לסיכום, מתוך ימי למידה וניתוח נתונים נראה כי האסטרטגיה האפקטיבית לשיפור איכות החינוך ולהתמודדות עם האתגרים של העדר מסה קריטית של תלמידים בעלי רקע מתאים ללימוד מקצועות בגרות הייטק, ועם העדר משאבים לבניית תשתית בית-ספרית איכותית להקניית לימודי מקצועות בגרות הייטק, היא:

- **יצירת מחויבות של רשות מקומית לחינוך איכותי**, כולל הצבת יעד של חינוך איכותי, תקצוב ויישום תוכניות עבודה וניהול רשותי מבוסס-נתונים.
- **בניית מעטפת פדגוגית איכותית:**
 - שילוב תוכניות ייעודיות של משרד החינוך לקידום חינוך מדעי/טכנולוגי, כגון תוכניות לימוד מדעי/טכנולוגי ללא אפליה של ילדים הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך / ילדים ממשפחות מוחלשות.
 - **ברשויות מוחלשות** – תוך שילוב רשת חינוך בעלת ניסיון מוכח בניהול איכותי של מספר רב של בתי ספר.
- **הקמה/שיתוף של תשתיות חינוך על-אזוריות אפקטיביות בקידום חינוך מדעי/טכנולוגי:**
 - יצירת שיתוף פעולה בין מערכת החינוך, משרד הביטחון, חיל האוויר, אגף התקשוב וההגנה בסייבר של צה"ל, המרכז לחינוך הסייבר, מוסדות לימוד אקדמיים שמטרתם חשיפת ילדים לחינוך מדעי/טכנולוגי איכותי, בדגש על ילדים הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך / ילדים ממשפחות מוחלשות.
 - להקמת מרכז מצוינות ייעודי על-אזורי (כגון מרכזי הפיזיקה של שורץ רייסמן או בתי קק"ל למצוינות שמטרתם חשיפת הילדים לחינוך מדעי/טכנולוגי איכותי, בדגש על ילדים הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך / ילדים ממשפחות מוחלשות).

תובנות נוספות:

- שיפור בתוצאות חינוכיות בבתי ספר בעלי מדד טיפוח נמוך לא בהכרח מלמד על שיפור בתוצאות חינוכיות של תלמידים מוחלשים – ייתכן שהשיפור קרה בקרב תלמידים בעלי רקע חברתי-כלכלי בינוני-גבוה הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך. בהתאם, **תקצוב דיפרנציאלי של בית ספר על פי מדד טיפוח ולא על פי שיעור התלמידים ממשפחות מוחלשות בבית הספר** עלול לפגוע בקידום התלמידים ממשפחות מוחלשות.
- **ללא הגדרת האוכלוסייה של פרטים ממשפחות מוחלשות, וללא מדידת התוצאות של פרטים ממשפחות מוחלשות ב"רמת הפרט" – לא ניתן לצמצם את הפער בתוצאות בין פרטים אלה לפרטים ממשפחות אמידות.**

6. המלצות מדיניות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית

בהתבסס על ממצאי המחקר מוצעות להלן המלצות לגיבוש מדיניות לאומית לקידום מוביליות חברתית-כלכלית בישראל:

- **להגדיר אוכלוסייה רלוונטית** עבור מדיניות לאומית לקידום מוביליות חברתית-כלכלית: **פרטים ממשפחות מוחלשות**;
- **לקבוע**, בשותפות עם משרדי ממשלה רלוונטיים, **מדדי מוביליות מוסכמים** למדידת תוצאות ברמת הפרט עבור כלל הלומדים, ובפרט עבור **פרטים ממשפחות מוחלשות** לאורך ציר החיים (הגיל הרך, חינוך יסודי, חינוך על-יסודי, השכלה על-תיכונית, שוק העבודה);
- **לקבוע יעדים לאומיים** לשיפור התוצאות של פרטים מוחלשים במדדי מוביליות. יעדים אלה יכולים להיות למשל:
 - העלאת אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות עם התפתחות תקינה בגיל 3 ב-5 נקודות אחוז ב-5 השנים הבאות בהשוואה לשנת ההתחלה;
 - העלאת אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות במסגרות חינוך בלתי פורמלי ב-5 נקודות אחוז ב-5 השנים הבאות בהשוואה לשנת ההתחלה;
- העלאת אחוז הילדים ממשפחות מוחלשות הזכאים לבגרות הייטק ב-5 נקודות אחוז ב-5 השנים הבאות בהשוואה לשנת ההתחלה;
- לנהל **איסוף שיטתי של הנתונים על ידי הלמ"ס** עבור מדדי מוביליות שנבחרו;
- **לתמך** גופים מבצעים על פי **העמידה ביעדים**;
- לערוך **מחקרי אפקטיביות** של תוכניות לשיפור תוצאות פרטים מוחלשים במדדי מוביליות (לפעול על פי כלל: לא מדדת, לא ידעת!) ומיקוד במרכיבי התערבות מנבאי הצלחה;
- **לפרסם "דוח מוביליות" שנתי לגבי מצב המוביליות הרשותית ושל הפרטים ממשפחות מוחלשות** במדדי מוביליות והתקדמותם במדדים אלה;
- **לשתף ידע ולהפיץ תוכניות התערבות אפקטיביות (Best Practices)** – תיעוד, שיתוף והנגשת תוכניות אפקטיביות, מתודולוגיות עבודה ושיתופי פעולה רב-מגזריים, כולל חיבורים עם תשתיות על-אזוריות ומוסדות אקדמיים.

המלצות ברמת רשות מקומית לקידום מוביליות

- השמת יעד לחינוך איכותי בכל רשות מקומית, כולל יעד לילדים ממשפחות מוחלשות;
- פיתוח מעטפת חינוכית ופדגוגית איכותית מגיל הרך בדגש על הנגשתה לילדים ממשפחות מוחלשות;
- הרחבת הנגישות לחינוך מדעי-טכנולוגי איכותי לכלל התלמידים, בדגש על ילדים ממשפחות מוחלשות;
- מעקב שיטתי אחר מדדי מוביליות של רשות מקומית;
- קידום התערבויות (אפקטיביות) ממוקדות בקרב פרטים ממשפחות מוחלשות בתחומים שבהם זוהה פער כישורים ניכר;
- עריכת בחינות אפקטיביות של התערבויות הרשות המקומית על בסיס מדדי המוביליות;
- חיזוק שיתופי פעולה בין-מגזריים – עם משרדי הממשלה, החברה האזרחית, המגזר הפרטי ורשויות מקומיות אחרות – לצורך איגום משאבים, תשתיות וידע המאפשרים יישום אפקטיבי של תוכניות התערבות בקרב פרטים ממשפחות מוחלשות.

פעולות מומלצות לרשות מקומית לקידום מוביליות חברתית

- העברת ניהול של בתי ספר עם שיעור ניכר של ילדים ממשפחות מוחלשות / בתי ספר ברשויות מקומיות מוחלשות לרשת חינוך פרטית בעלות ניסיון מוכח בניהול איכותי של מספר רב של בתי ספר;
- שילוב תוכניות ייעודיות של משרד החינוך לקידום חינוך מדעי/טכנולוגי, כגון תוכניות לימוד מדעי/טכנולוגי ללא אפליה של ילדים הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך / ילדים ממשפחות מוחלשות;
- קידום שיתוף פעולה בין מערכת החינוך, משרד הביטחון, חיל האוויר, אגף התקשוב וההגנה בסייבר של צה"ל, המרכז לחינוך הסייבר, מוסדות לימוד אקדמיים שמטרתם חשיפת ילדים לחינוך מדעי/טכנולוגי איכותי (בעל מתאם גבוה עם השתלבות באקדמיה ומנבא השתלבות בתעסוקה איכותית) בדגש על ילדים הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך / ילדים ממשפחות מוחלשות;
- הקמת מרכז מצוינות ייעודי על-אזורי (כגון מרכזי הפיזיקה של שורץ רייסמן או בתי קק"ל למצוינות שמטרתם חשיפת הילדים לחינוך מדעי/טכנולוגי איכותי (בעל מתאם גבוה עם השתלבות באקדמיה ומנבא השתלבות בתעסוקה איכותית), בדגש על ילדים הלומדים בבתי ספר במדד טיפוח נמוך / ילדים ממשפחות מוחלשות.

יישום המלצות ופעולות אלה ברמה הלאומית ועל ידי רשויות מקומיות חשוב: א. לשיפור הזדמנויות של פרטים ממשפחות מוחלשות לקבל תוצאה איכותית בחינוך, בהשכלה על-תיכונית, בתעסוקה ועוד, ב. לחיזוק החוסן החברתי-לאומי, ג. להגברת הצמיחה ארוכת הטווח.

יישום המלצות ופעולות אלה ברמה הלאומית ועל ידי רשויות מקומיות הוא צעד חשוב למימוש היעד שלפיו לכל ילד בישראל – ללא תלות במקום לידתו ו/או מגוריו, ללא תלות ברקע החברתי-כלכלי של המשפחה – תינתן הזדמנות אמיתית למצות את יכולותיו.

מקורות

1. בץ, כ' וקריל, ז' (2022), "הקשר בין מקום המגורים והמוביליות הבין-דורית בשכר".
2. ויניקור, א' (2022), "מקומם של תהליכים חינוכיים חברתיים קהילתיים בקידומן של קהילות מיטיבות, מסמך אקדמי מלווה לעבודת צוות החינוך במהלך קהילה מייטיבה".
3. חשאי, נ', סומקין, ס' וניר, ר' (2022), "[מהן המיומנויות הנדרשות מעובדי ההייטק](#)", מכון אהרן למדיניות כלכלית בשיתוף קרן טראמפ וטופ 15.
4. Acciari, P., Polo, A., and Violante, G. L. (2022), *Intergenerational income mobility in Italy. Evidence from high-quality administrative tax data.*
5. Asensio-Ramon, J., Álvarez-Hernández, J. F., Aguilar-Parra, J. M., Trigueros, R., Manzano-León, A., Fernandez-Campoy, J. M., and Fernández-Jiménez, C. (2020), "The Influence of the Scout Movement as a Free Time Option on Improving Academic Performance, Self-Esteem and Social Skills in Adolescents", *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(14), 5215. <https://doi.org/10.3390/ijerph17145215>.
6. Baker, M., Gruber, J., and Milligan, K. (2019), "The Long-Run Impacts of a Universal Child Care Program", *American Economic Journal: Economic Policy* 11(3), 1–26.
7. Beer, A. (2023), "The governance of place-based policies now and in the future?", Background paper for the OECD-EC High-Level Expert Workshop Series on "Place-Based Policies for the Future", Workshop 5, 15 September.
8. DeMalach, E., and Schlosser, A., (2024), Short-and Long-Term Effects of Universal Preschool: Evidence from the Arab Population in Israel.
9. Donnelly, M., Lazetic, P., Sandoval-Hernández, A., Kameshwara, K., and Whewall, S. (2019), *An Unequal Playing Field: Extra-Curricular Activities, Soft Skills and Social Mobility*. London: Social Mobility Commission.
10. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., and Pachan M. (2010), "A Meta-Analysis of After-School Programs That Seek to Promote Personal and Social Skills in Children and Adolescents", *American Journal of Community Psychology*, 45(3–4), 294–309. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9300-6>.
11. Eriksen, T. L. M., Munk, M. D., and Simonsen, M. (2020), Intergenerational income rank mobility in Denmark. Estimates using administrative data.
12. Eurofound (2017), *Social mobility in the EU* | European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Available at: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2017/social-mobility-eu>.
13. Fryer, R. (2016), *The Production of Human Capital in Developed Countries: Evidence from 196 Randomized Field Experiments*. NBER Working Paper No. 22130. <https://doi.org/10.3386/w22130>.

14. Carneiro, P., Cattan, S., Dearden, L., and Van der Erve, L. (2023), Intergenerational income mobility in England. Detailed estimates using administrative data.
15. Chetty, R., Hendren, N., Kline, P., and Saez, E. (2014), "Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States", *Quarterly Journal of Economics* 129(4), 1553–1623.
16. Cunha, F., and Heckman, J. (2007), "The technology of skill formation", *American Economic Review*, 97(2), 31–47. <https://doi.org/10.1257/aer.97.2.31>.
17. Dearing, E., Zachrisson, H. D., Mykletun, A., and Toppelberg, C. O. (2018), "Estimating the Consequences of Norway's National Scale-Up of Early Childhood Education and Care (Beginning in Infancy) for Early Language Skills", *AERA Open* 4(1).
18. Dickson, M. and Macmillan, L. (2020), Social Mobility and Higher Education: Are grammar schools the answer?
19. Gregg, Paul (2001). The impact of youth unemployment on adult unemployment in the NCDS. *Economic Journal*, 111(475), F626–F653.
20. Heckman, J. (2008), "Schools, Skills, and Synapses", *Economic Inquiry* 46(3), 289–324. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.2008.00163.x>
21. Johnson, S. B., Riis, J. L., and Noble, K. G. (2016), "State of the Art Review: Poverty and the Developing Brain", *Pediatrics* 137(4), pp?. <https://doi.org/10.1542/peds.2015-3075>.
22. Kautz, T., Heckman, J., Diris, R., ter Weel B., and Borghans L. (2014), *Fostering and Measuring Skills: Improving Cognitive and Non-Cognitive Skills to Promote Lifetime Success*. NBER Working Paper No. 20749. <https://doi.org/10.3386/w20749>.
23. OECD (2016). *Society at a Glance 2016: OECD Social Indicators*.
24. OECD (2018). *Equity in Education: Breaking Down Barriers to Social Mobility*.
25. OECD (2018). *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301085-en>.
26. OECD (2019). *The Path to Becoming a Data-Driven Public Sector*, OECD Digital Government Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/059814a7-en>.
27. OECD (2019). *Education at a Glance 2019: OECD Indicators*.
28. OECD (2020). *Vocational Education and Training in Europe: Learning from Success*.
29. OECD (2020, December 22). Reducing socio-economic differences between municipalities in Israel. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/reducing-socio-economic-differences-between-municipalities-in-israel_4a8ada63-en.html.
30. OECD (2025), *Place-Based Policies for the Future*, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e5ff6716-en>.

31. Psacharopoulos, G. and Patrinos, H.A. (2018), "Returns to investment in education: A decennial review of the global literature", *Education Economics* 26(5), 445–458.
32. Ramsdal, G., Bergvik, S., and Wynn, R. (2015), "Parent-Child Attachment, Academic Performance and the Process of High-School Dropout: A Narrative Review", *Attachment & Human Development* 17(5), 522–545.
<https://doi.org/10.1080/14616734.2015.1072224>.
33. Shonkoff, J. P., Garner, A. S., Siegel, B. S., Dobbins, M. F., Earls, M. F., Garner, A. S., McGuinn, L., Pascoe, J., and Wood, D. L. (2011), "The Lifelong Effects of Early Childhood Adversity and Toxic Stress", *Pediatrics* 129(1), e232–e246.
<https://doi.org/10.1542/peds.2011-2663>.
34. Social Mobility Commission (2024), *State of the Nation 2024* [online]. Social Mobility Commission. Available at: <https://socialmobility.independent-commission.uk/policy-papers/state-of-the-nation-report-2024-local-to-national-mapping-opportunities-for-all>.

נספח א: הספרות הכלכלית העוסקת במוביליות אזורית

לוח 20: סקירת ספרות בינלאומית וישראלית – התחומים המשפיעים על המוביליות החברתית

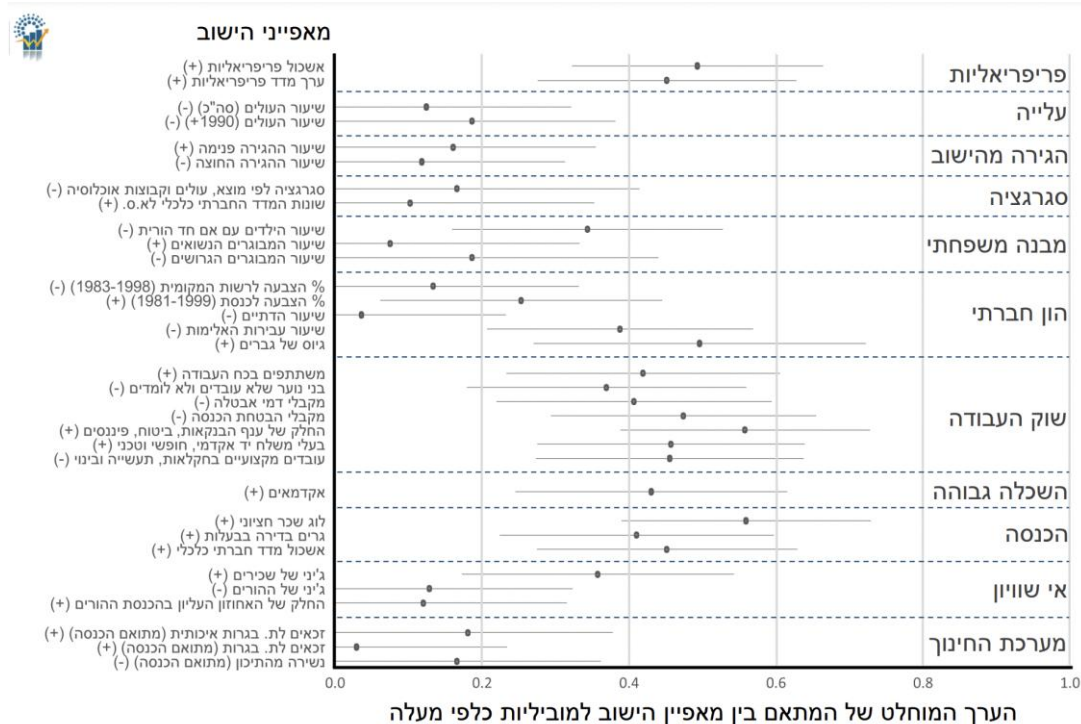
המדדים מעלים (+) או מורידים (-) את המוביליות	תחומים:
איכות בית הספר (+), % נשירה (-), % זכאים לבגרות לפי איכות (+), שנות לימוד (+), # מוסדות אקדמיים (+), מרחק מהמוסדות (-) % אקדמאים (+)	חינוך
% הצבעה לרשות/לכנסת (+), % דתיים (-), גיוס של גברים (+)	הון חברתי
הפרדה לפי מוצא/עולים/הכנסה (-), % תושבים באחוזון עליון (+)	סגרגציה כלכלית
% משתתפים בכוח העבודה (+), בני נוער NEET (-), % דמי אבטלה (-), % הבטחת הכנסה (-), גודל של הענף הפיננסי (+), % משלח יד אקדמי, חופשי וטכני (+), % עובדים בחקלאות, תעשייה ובינוי (-)	שוק העבודה
מדד ג'יני (-), אי-שוויון בהכנסות (-), מדד טהיל (-),	אי-שוויון
מספר מקרי פשיעה (-), % עבירות אלימות (-)	פשיעה
תוחלת חיים (+)	בריאות
% משפחות חד הוריות (-), לידת נוער (-), % נשואים (+), % גרושים (-)	משפחה
% הגירה פנימה (+), % הגירה החוצה (-), % עולים/מהגרים (-)	הגירה

לוח 21: סקירת ספרות בינלאומית וישראלית
הגורמים המסבירים את השוני במוביליות גאוגרפית בהכנסות
דוגמאות מהעולם

Research work	Mobility measure	Geographical variables
<u>Carneiro etal 2023</u>	- The average income rank at age 28 of children from low-income families, - The proportion of children from low SES families who make it to the top 20% of the income distribution in their cohort at age 28.	- Education (+) - Labor Market - Economically active (+) - Unemployment (-) - Professional Jobs (+) - Manufacturing share (-) - Family instability (-) - Median Income (+) - School Quality (+) - Segregation (-) - Inequality (-)
<u>Chatty etal 2014</u>	- Relative mobility rank - rank - Absolute upward mobility: average percentile rank of child conditional on parent rank=25 - Probability of reaching top fifth of distribution starting from bottom fifth	- Segregation (-) - Income Inequality (-) - K-12 Education: test scores, completion (+) - School Quality (+) - Family Structure (Single Parents) (-) - Social Capital Index (+), Crime (-) - Migration (-) - Higher Education (+) - Local Labour Market
Research work	Mobility measure	Correlations explored
<u>Eriksen etal 2020</u>	- Relative mobility: rank - rank - Absolute upward mobility: average percentile rank of child conditional on parent rank=25	- Inequality (-) - Family: Married (+) - Family: Single (-) - Family: Teen birth (-) - L.M: Employed (+) - L.M: Out of Labor Force (-) - Immigrants (-) - Education: Vocational (-)
<u>Kenedi etal, 2023</u>	- Intergenerational Income Elasticity - Relative mobility: rank - rank - Transition Matrix: - Child Top 20% Parent Bot. 20% - Child Bot. 20% Parent Bot. 20% - Child Top 20% Parent Top 20%	Absolute Upward Mobility - Family: Single (+) - L.M: Unemployed (-) - L.M: Mean Wage (+) - Immigrants: Foreigner (+) - Education: Distance to HEI (-) - Education: HS Graduates(+) - Education: Number of HEI (+) - Social Capital: Voters (-) - Social Capital: Criminality (+)
Research work	Mobility measure	Correlations explored
Acciari etal <u>2022</u>	- Relative mobility: rank – rank, IGE - Absolute (Upward) Mobility: mean rank (in the national child income distribution) of children whose parents are below the median of their own national income distribution (r25)	- Productivity (+) - L.M: Unemployment rate (-) - L.M Employment (+) - Education: Dropouts (-) - Education Attained (+) - Social Capital: Votes (+) - Social Capital: Recycling (+) - Crime (-) - Life Expectancy (+) - Family Instability (-) - Openness (+) - Quality of school (+)
Chuard and <u>Grassy, 2020</u>	- Relative mobility: rank – rank, IGE - Absolute Mobility: - the mean adult rank of children whose parents were located at a the 25th percentile - the probability of a child born to parents in the bottom quintile to move up in the top quintile	- Economic Activity (+,-) - Inequality (-)

לוח 22: סקירת ספרות בינלאומית וישראלית –

הקשר בין מאפייני היישוב ואומדני המוביליות כלפי מעלה

נספח ב: ריכוז תוצאות מוביליות

דירוג לפי קבוצות אוכלוסייה:

לוח 23: תיכון – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

קבוצת אוכלוסייה	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
יהודית לא-חרדית	68	26	11	48%	72%	31%	38%	16%
חרדית	5	0	4	3%	0%	11%	0%	80%
ערבית	38	4	10	27%	11%	29%	11%	26%
דרוזית	11	5	0	8%	14%	0%	45%	0%
בדואים דרום	7	0	5	5%	0%	14%	0%	71%
בדואים צפון	6	0	3	4%	0%	9%	0%	50%
ערים מעורבות	8	1	2	6%	3%	6%	13%	25%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 24: השכלה על-תיכונית – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

קבוצת אוכלוסייה	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
יהודית לא-חרדית	68	30	9	48%	83%	26%	44%	13%
חרדית	5	0	4	3%	0%	11%	0%	80%
ערבית	38	5	7	27%	14%	20%	13%	18%
דרוזית	11	0	3	8%	0%	9%	0%	27%
בדואים דרום	7	0	6	5%	0%	17%	0%	86%
בדואים צפון	6	0	4	4%	0%	11%	0%	67%
ערים מעורבות	8	1	2	6%	3%	6%	13%	25%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 25: שוק העבודה – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

קבוצת אוכלוסייה	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
יהודית לא-חרדית	68	34	3	48%	94%	9%	50%	4%
חרדית	5	0	2	3%	0%	6%	0%	40%
ערבית	38	0	17	27%	0%	49%	0%	45%
דרוזית	11	0	4	8%	0%	11%	0%	36%
בדואים דרום	7	0	4	5%	0%	11%	0%	57%
בדואים צפון	6	0	4	4%	0%	11%	0%	67%
ערים מעורבות	8	2	1	6%	6%	3%	25%	13%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

דירוג לפי גודל היישוב:

לוח 26: תיכון – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

גודל היישוב (אלפים)	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
15–5	42	10	10	29%	28%	29%	24%	24%
30–15	39	9	11	27%	25%	31%	23%	28%
60–30	29	7	6	20%	19%	17%	24%	21%
100–60	15	5	4	10%	14%	11%	33%	27%
1,000–100	18	5	4	13%	14%	11%	28%	22%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 27: השכלה על-תיכונית – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

גודל היישוב (אלפים)	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
15–5	42	10	12	29%	28%	34%	24%	29%
30–15	39	9	12	27%	25%	34%	23%	31%
60–30	29	8	5	20%	22%	14%	28%	17%
100–60	15	5	3	10%	14%	9%	33%	20%
1,000–100	18	4	3	13%	11%	9%	22%	17%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 28: שוק העבודה – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)		התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			מספר יישובים			גודל היישוב (אלפים)
יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	סה"כ יישובים	
36%	7%	43%	8%	29%	15	3	42	15–5
38%	18%	43%	19%	27%	15	7	39	30–15
10%	45%	9%	36%	20%	3	13	29	60–30
0%	40%	0%	17%	10%	0	6	15	100–60
11%	39%	6%	19%	13%	2	7	18	1,000–100
24%	25%	100%	100%	100%	35	36	143	סה"כ

מקור הנתונים: הלמ"ס

דירוג לפי מחוז:

לוח 29: תיכון – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

מחוז	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
	(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)
ירושלים	4	0	3	3%	0%	9%	0%	75%
הצפון	55	10	13	38%	28%	37%	18%	24%
חיפה	20	2	3	14%	6%	9%	10%	15%
המרכז	27	15	3	19%	42%	9%	56%	11%
תל אביב	10	6	2	7%	17%	6%	60%	20%
הדרום	21	1	9	15%	3%	26%	5%	43%
אזור יהודה ושומרון	6	2	2	4%	6%	6%	33%	33%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 30: השכלה על-תיכונית – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

מחוז	מספר יישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
	(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)
ירושלים	4	1	2	3%	3%	6%	25%	50%
הצפון	55	5	12	38%	14%	34%	9%	22%
חיפה	20	8	5	14%	22%	14%	40%	25%
המרכז	27	10	3	19%	28%	9%	37%	11%
תל אביב	10	5	1	7%	14%	3%	50%	10%
הדרום	21	3	10	15%	8%	29%	14%	48%
אזור יהודה ושומרון	6	4	2	4%	11%	6%	67%	33%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 31: שוק העבודה – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

מחוז	מספר היישובים			התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)	
	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)	יישובים מדורגים גבוה (25%)	יישובים מדורגים נמוך (25%)
		(Best)	(Worst)		(Best)	(Worst)	(Best)	(Worst)
ירושלים	4	1	1	3%	3%	3%	25%	25%
הצפון	55	7	21	38%	19%	60%	13%	38%
חיפה	20	5	5	14%	14%	14%	25%	25%
המרכז	27	10	3	19%	28%	9%	37%	11%
תל אביב	10	5	1	7%	14%	3%	50%	10%
הדרום	21	4	4	15%	11%	11%	19%	19%
אזור יהודה ושומרון	6	4	0	4%	11%	0%	67%	0%
סה"כ	143	36	35	100%	100%	100%	25%	24%

מקור הנתונים: הלמ"ס

דירוג לפי אשכול חברתי-כלכלי:

לוח 32: תיכון – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)		התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			מספר היישובים			אשכול חברתי-כלכלי
יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים גבוה (25%) (Best)	יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	סה"כ יישובים	
68%	0%	37%	0%	13%	13	0	19	אשכול 2-1
28%	12%	49%	19%	42%	17	7	60	אשכול 4-3
13%	23%	11%	19%	21%	4	7	30	אשכול 6-5
4%	56%	3%	42%	19%	1	15	27	אשכול 8-7
0%	100%	0%	19%	5%	0	7	7	אשכול 10-9
24%	25%	100%	100%	100%	35	36	143	סה"כ

מקור הנתונים: הלמ"ס

לוח 33: השכלה על-תיכונית – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)		התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			מספר היישובים			אשכול חברתי-כלכלי
יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים גבוה (25%) (Best)	יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	סה"כ יישובים	
79%	0%	43%	0%	13%	15	0	19	אשכול 2-1
27%	13%	46%	22%	42%	16	8	60	אשכול 4-3
3%	23%	3%	19%	21%	1	7	30	אשכול 6-5
11%	52%	9%	39%	19%	3	14	27	אשכול 8-7
0%	100%	0%	19%	5%	0	7	7	אשכול 10-9
24%	25%	100%	100%	100%	35	36	143	סה"כ

מקור הנתונים: הלמ"ס

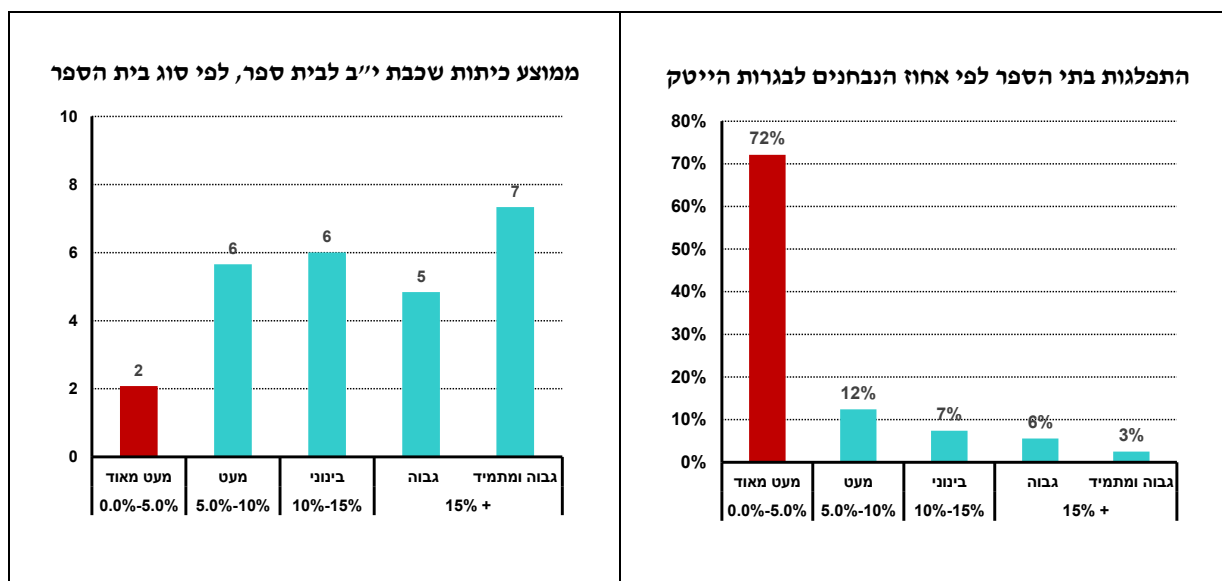
לוח 34: שוק העבודה – כלל היישובים במדגם, יישובים בעלי הישגיות גבוהה/נמוכה

התפלגות היישובים בתוך קבוצת אוכלוסייה (שורה)		התפלגות היישובים לפי קבוצות אוכלוסייה (התפלגות עמודה)			מספר היישובים			אשכול חברתי-כלכלי
יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	סה"כ יישובים	יישובים מדורגים נמוך (25%) (Worst)	יישובים מדורגים גבוה (25%) (Best)	סה"כ יישובים	
58%	5%	31%	3%	13%	11	1	19	אשכול 2-1
33%	8%	57%	14%	42%	20	5	60	אשכול 4-3
3%	40%	3%	33%	21%	1	12	30	אשכול 6-5
11%	56%	9%	42%	19%	3	15	27	אשכול 8-7
0%	43%	0%	8%	5%	0	3	7	אשכול 10-9
24%	25%	100%	100%	100%	35	36	143	סה"כ

מקור הנתונים: הלמ"ס

נספח ג: תשתית נתונים עבור ימי למידה

איור 10: הקשר בין אחוז הנבחנים בבגרות הייטק לגודל בית הספר

מקור הנתונים: הלמ"ס ומשרד החינוך

איור 11: המדד החברתי-כלכלי של היישוב,

מדד טיפוח ממוצע של בתי הספר ביישוב, אחוז תלמידי י"ב ממשפחות מוחלשות ביישוב, 2019

רשות מקומית	מדד חברתי-כלכלי	מדד טיפוח	% מוחלשים
תל אביב	8	7	20%
ראשון לציון	7	8	13%
חדרה	6	6	17%
שדרות	5	3	18%
נתיבות	3	4	28%

מקור הנתונים: הלמ"ס ומשרד החינוך

* הסקלה של מדד הטיפוח הבית-ספרי באיור זה "הפוכה": 1 - מדד טיפוח חלש, 10 - מדד טיפוח חזק; בכך היא מותאמת לסקלה של המדד החברתי-כלכלי של היישוב. מדד הטיפוח של עיר הינו מדד הטיפוח הממוצע של מדדי הטיפוח של בתי-הספר בעיר.

לוח 35: תל אביב, סוג בית הספר רגיל, פיקוח לא-חרדי:

תלמידי י"ב, לפי בעלות, גודל בית הספר, מדד טיפוח

מגזר	בעלות	גודל	מס' תיכונים	עמ"ט	שוורץ רייסמן	נמוך מאוד	נמוך	בינוני	גבוה	גבוה מאוד	סה"כ
יהודי	עירייה - ישיבה עמותה	בינוני גדול	1 2	0 1	1 1					50 526	50 526
	עירייה	קטן	1	0	0			21		21	70
		קטן	3	0	1		28			59	339
		בינוני	4	0	1	53	69	97		120	922
		גדול	4	0	1				267	655	278
		גדול	1	1	0					278	28
		קטן	1	0	0					28	
	רשת חינוך	קטן	1	0	1			22		22	239
		בינוני	2	0	0				146	93	118
		בינוני	1	0	1			118			111
		בינוני	1	1	0		111				235
		גדול	1	0	1					235	291
		גדול	1	1	1					291	
ערבי	עמותה עירייה	קטן בינוני	3 3	0 0	0 1			38 45	36		74 171
	כלל הבעלויות	כלל הגדלים	31	5	21	105	341	341	449	2,318	3,554

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

לוח 36: תל אביב, סוג בית הספר רגיל, פיקוח לא-חרדי: אחוז הזכאים לבגרות הייטק

מגזר	בעלות	גודל	מס' תיכונים	עמ"ט	שוורץ רייסמן	נמוך מאוד	נמוך	בינוני	גבוה	גבוה מאוד	סה"כ
יהודי	עירייה - ישיבה עמותה	בינוני גדול	1 2	0 1	1 1					28% 16%	28% 16%
	עירייה	קטן	1	0	0			0%		0%	16%
		קטן	3	0	1		0%			7%	22%
		בינוני	4	0	1	0%	3%	10%	6%	52%	15%
		גדול	4	0	1					19%	24%
		גדול	1	1	0					24%	4%
		קטן	1	0	0					4%	
	רשת חינוך	קטן	1	0	1			27%		0%	27%
		בינוני	2	0	0				7%		8%
		בינוני	1	0	1			8%			18%
		בינוני	1	1	0		18%				29%
		גדול	1	0	1					29%	25%
		גדול	1	1	1						
ערבי	עמותה עירייה	קטן בינוני	3 3	0 0	0 1			13% 0%	3%		8% 0%
	כלל הבעלויות	כלל הגדלים	31	5	21	0%	8%	9%	6%	22%	16%

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

לוח 37: ראשון לציון, סוג בית הספר רגיל, פיקוח לא-חרדי:

תלמידי י"ב, לפי בעלות, גודל בית הספר, מדד טיפוח

מגזר	בעלות	גודל	מס' תיכונים	עמ"ט	שורץ רייסמן	נמוך	גבוה	גבוה מאוד	סה"כ
יהודי	עירייה	קטן	1	0	0			36	36
		קטן	1	0	1	43			43
		בינוני	3	1	0			536	536
		בינוני	3	1	1			545	545
		גדול	4	1	0	214		723	937
		גדול	2	1	1			427	427
	רשת חינוך	קטן	1	0	0		32		32
		בינוני	1	0	0			66	66
יהודי	כלל הבעלויות	כלל הגדלים	16	12	6	43	246	2,333	2,622

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

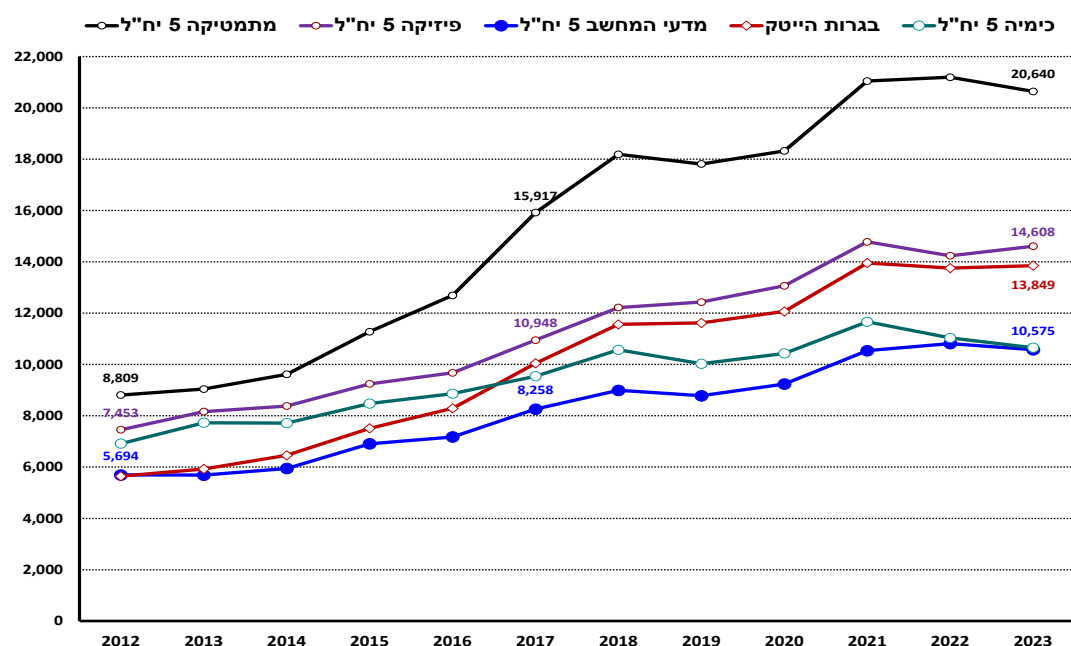
לוח 38: ראשון לציון, סוג בית הספר רגיל, פיקוח לא-חרדי:

אחוז הזכאים לבגרות הייטק, לפי בעלות, גודל בית הספר, מדד טיפוח

מגזר	בעלות	גודל	מס' תיכונים	עמ"ט	שורץ רייסמן	נמוך	גבוה	גבוה מאוד	סה"כ
יהודי	עירייה	קטן	1	0	0			14%	14%
		קטן	1	0	1	9%			9%
		בינוני	3	1	0			25%	25%
		בינוני	3	1	1			23%	23%
		גדול	4	1	0	15%		26%	24%
		גדול	2	1	1			18%	18%
	רשת חינוך	קטן	1	0	0		25%		25%
		בינוני	1	0	0			2%	2%
יהודי	כלל הבעלויות	כלל הגדלים	16	12	6	9%	16%	23%	22%

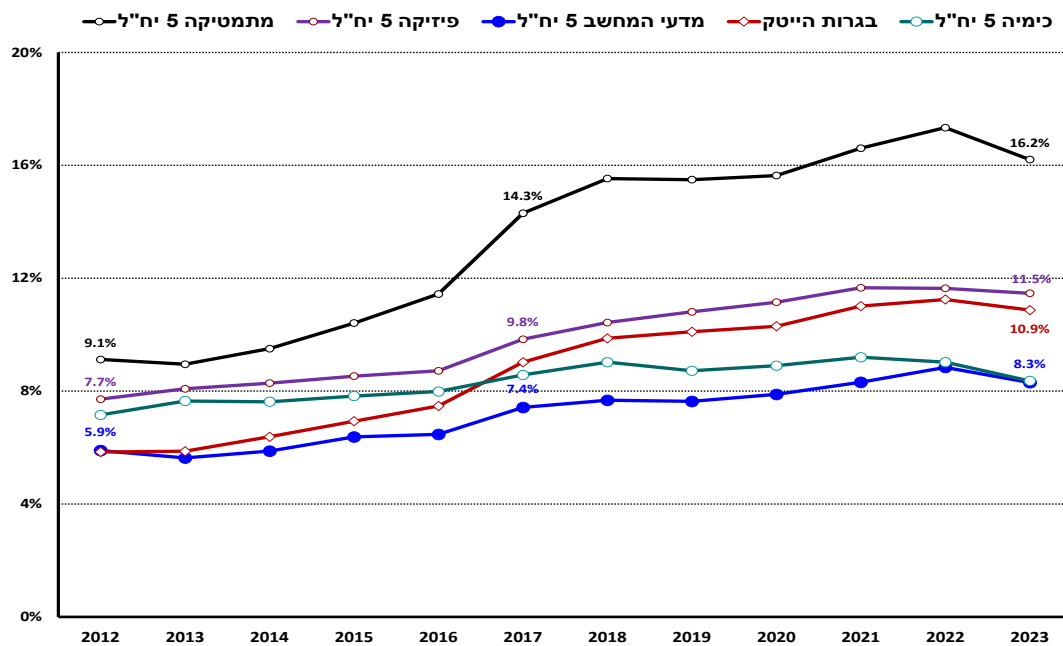
מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

איור 12: כמות תלמידי תיכון בוגרי 5 יח"ל במקצועות בגרות הייטק וכימיה

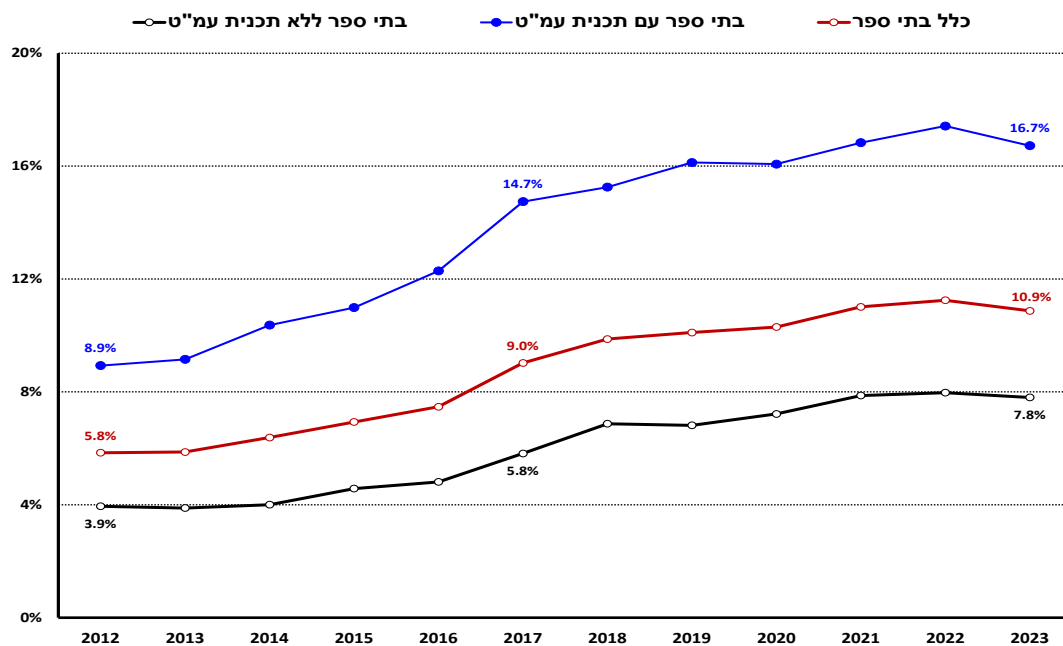

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

איור 13: שיעור תלמידי תיכון בוגרי 5 יח"ל במקצועות בגרות הייטק וכימיה

איור 14: שיעור תלמידי תיכון בוגרי בגרות הייטק בבתי ספר שאימצו / לא אימצו את תוכנית העמ"ט

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

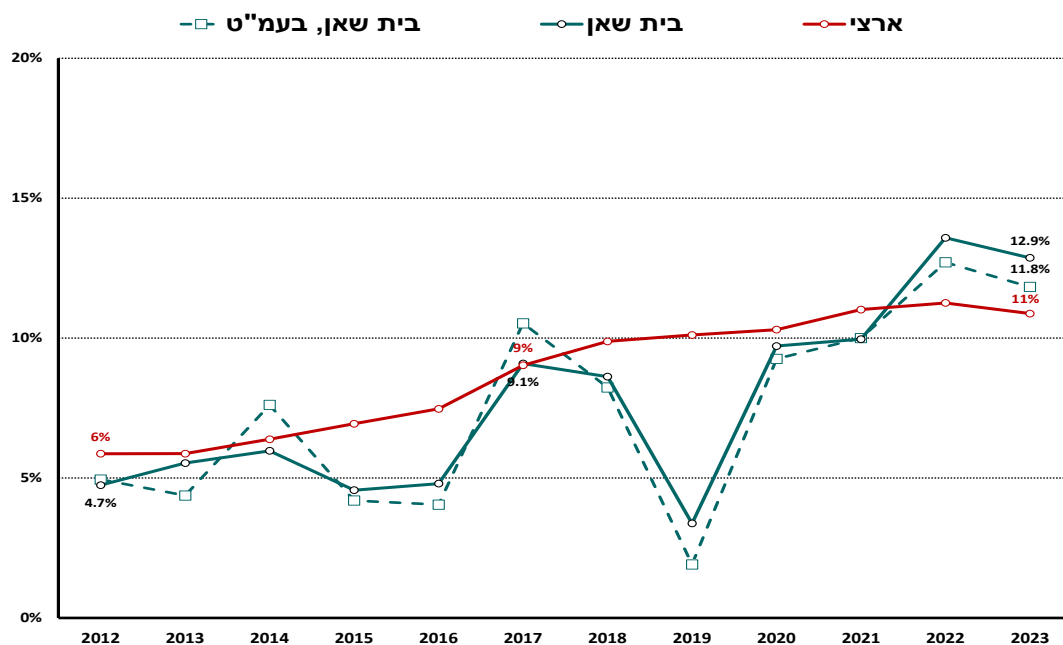
לוח 39: אחוז בוגרי מתמטיקה 5 יח"ל,

לפי המדד החברתי-כלכלי של היישוב ומדד הטיפוח של בית הספר, 2023–2013

רמת המדד	המדד החברתי-כלכלי של היישוב				מדד הטיפוח של בית הספר			
	2013	2017	2023	יחס בין 2012 ל-2023	2013	2017	2023	יחס בין 2012 ל-2023
נמוכה מאוד	4.6%	6.4%	7.1%	1.5	3.6%	5.7%	6.4%	1.8
נמוכה	7.2%	11.3%	12.3%	1.7	5.5%	9.3%	9.9%	1.8
בינונית	7.3%	12.4%	14.4%	2.0	6.9%	11.7%	11.7%	1.7
גבוהה	12.3%	19.6%	22.2%	1.8	9.3%	15.0%	15.4%	1.7
גבוהה מאוד	15.3%	28.0%	30.6%	2.0	16.0%	25.5%	27.8%	1.7
ארצית	9.0%	14.3%	16.2%	1.8	9.0%	14.3%	16.2%	1.8

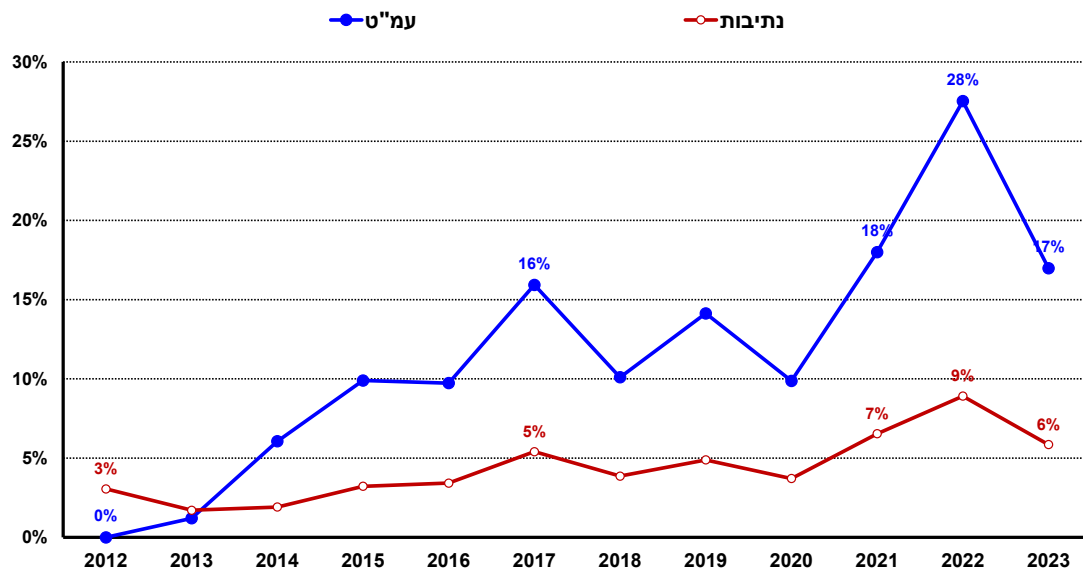
מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

איור 15: שיעור תלמידי תיכון בוגרי בגרות הייטק בבית שאן

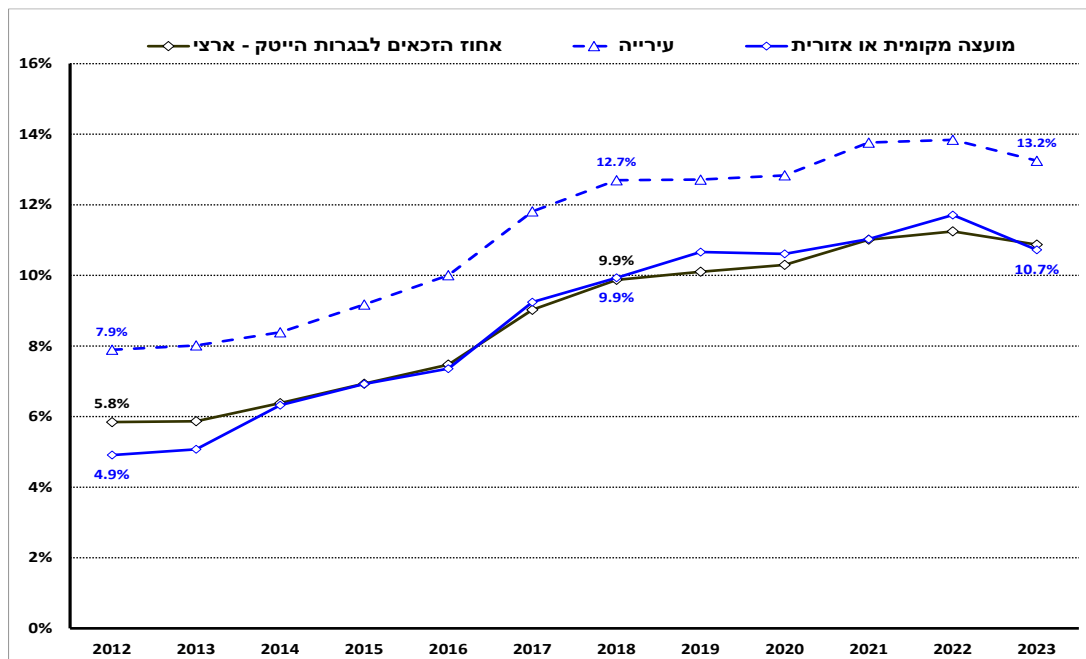

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך

איור 16: שיעור תלמידי תיכון בוגרי בגרות הייטק בנתיבות

איור 17: אחוז הזכאות לבגרות הייטק, לפי בעלות

מקור הנתונים: עיבוד חוקרי מכון אהרן לנתוני משרד החינוך.